

Stali sme sa asociovaným partnerom EUROPEANY

Neustála modernizácia a skvalitňovanie služieb poskytovaných v Archíve PÚ SR je prioritou našej práce už niekoľko rokov. Snažíme sa sledovať svetové trendy a zastarané spôsoby sprístupňovania archívnych dokumentov nahrádzať progresívnejšími metódami. Núti nás k tomu aj neustály tlak širokej verejnosti, ktorá požaduje rýchle, kvalitné a dostupné informácie o pamiatkovom fonde Slovenska. Z tohto dôvodu sme pred tromi rokmi začali systematicky digitalizovať najväzácnejšie grafické a obrazové dokumenty. V súčasnosti obsahuje naša databáza cca 25 000 digitálnych objektov (naskenovaných plánov, fotografií a diapozitívov). Z našich skúseností vyplýva, že samotná digitalizácia nie je najväzácnejším problémom. Dostupné technické prostriedky umožňujú vytvorenie kvalitných všestranne využiteľných digitálnych kópií. Nezanedbateľným, a z hľadiska poslania archívu možno aj prvoradým cieľom digitalizácie je ochrana archívnych dokumentov vytvorením konzervačnej a študijnej kópie.

V súčasnosti považujeme za najväzácnejší problém dlhodobú archiváciu digitálnych objektov a ich sprístupnenie bádateľom. Problémy digitálneho archívu rieši celý svet a určite sa čoskoro dočkáme vhodného riešenia. Viac nás mrzí, že vytvorené digitálne objekty stále nie sú prístupné verejnosti a bádateľom musíme poskytovať ich originály. V prípade nutnosti samozrejme vieme záujemcom vyhľadať digitálnu kópiu archívneho dokumentu, ale komfort prístupnosti je znížený nutnosťou návštevy archívu a osobnej konzultácie s pracovníkom archívu. Dúfame, že nové serverové riešenie Pamiatkového úradu SR umožní v blízkej budúcnosti aspoň prehliadanie digitálnych obrázkov prostredníctvom intranetu v priestoroch bádateľne. Pri príležitosti úpravy cien v novej mene v cenníku služieb sme prehodnotili aj samotný druh a spôsob poskytovania služieb. Popri klasických kópiách, ktoré sme vyhotovovali aj doteraz (xerokópie, fotografie, skeny), budeme môcť bádateľom vyhotoviť tlač digitalizovaného dokumentu a originál ostane

nedotknutý. Umožňujeme tiež bádateľom fotografovanie vlastným fotoaparátom, čo bola v roku 2008 najčastejšia bádateľská požiadavka. Pre zabezpečenie prehľadu o vytvorených kópiách a ich využití kladieme zvýšený dôraz na formulovanie témy štúdia a účelu využitia dokumentov, ktorý je v niektorých prípadoch potrebné doplniť aj písomným potvrdením. Táto možno prehnaná snaha kontroly vyplýva z faktu, že archívne dokumenty sú často komerčne zneužívané bez nášho vedomia, a ďalej preto, že množstvo našich dokumentov je v podstate autorským dielom žijúcich autorov. Kladieme zvýšený dôraz aj na citáciu archívnych prameňov vo vedeckých prácach a publikáciách.

Za najmodernejší a najkomfortnejší spôsob sprístupnenia dokumentov verejnosti považujeme internet, čo sa nám stále nedarí realizovať pre rôzne technické a finančné problémy. Prvý malý pokus sme na konci roka 2008 uskutočnili v rámci projektu MICHAEL Plus, kde sme vytvorili cca 50 digitálnych zbierok zameraných na objekty slovenských radníc <http://www.michael-culture.sk:8080/mpfs>. Zároveň sme sa spolu so Slovenskou národnou galériou stali asociovaným partnerom nového európskeho projektu EUROPEANA Local, ktorého hlavným partnerom na Slovensku je Slovenské národné múzeum. Cieľom tohto projektu je práve prezentácia digitálneho obsahu pamäťových inštitúcií na internete. Teda nie samotná digitalizácia, ale vytvorenie celoeurópskej siete regionálnych depozitárov tých objektov a zbierok s vysokou kultúrnou hodnotou, ktoré už sú zdigitalizované. Čaká nás tvrdá práca, najmä pri budovaní skladu metadát a pri tvorbe štandardizovaného slovníka, ktorým sa musí zjednotiť terminológia slovenských pamäťových inštitúcií. EUROPEANA nám dáva nádej, že v roku 2010 už budú všetky digitálne objekty nášho archívu prístupné celému svetu bez obmedzenia na <http://europeana.eu/portal/>.

*Martina Orosová
Archív PÚ SR*

Výsledky ankety v Archíve PÚ SR

V archívnej legislatíve sa dozvedáme, že úlohou archívu ako odborného pracoviska je preberanie, evidovanie, ochraňovanie a sprístupňovanie archívnych dokumentov. Výsledok plnenia týchto úloh by mal umožniť verejnosti čo najlepší prístup k študijnému materiálu a hľadaným informáciám.

Pozícia bádateľa býva často degradovaná na akýsi „zjav, ktorý raz za uhorský rok príde do archívu s nejasnou predstavou, že niečo potrebuje“. Myslí si, že archív „to niečo“ má a zabezpečí mu to. Tento neistý prístup a nejasná požiadavka samozrejme pracovníkov archívu nepoteší a nenadchne. No nemal by byť dôvodom, aby sa pracovníci chovali povýšene, dávali priehrštim najavo svoje znechutenie, ba priamo neochotu sa s bádateľom akokoľvek širšie vybavovať. Žiaľ, deje sa to na mnohých pracoviskách. Archivári by si mali uvedomiť, že bádateľ s takýmto chovaním je pravdepodobne v archíve po prvýkrát, hľadá pomoc, pričom nemá ani potuchu, čo od archívu môže očakávať a čo nie.

Archív ostáva v radoch širokej verejnosti stále veľkou neznámou. Verejnosť síce má akúsi predstavu o funkcii archívov, no buď je prehnaná alebo naopak zmätočná a nedostatočná. Žiaľ, na osvetu a propagáciu archívov a bohatstva v nich uloženého nie sú v súčasnosti prostriedky. V tejto neutešenej situácii sa práve bádateľ stáva tým dôležitým spojovateľom medzi archívom a verejnosťou. Bádateľ napomáha tvoriť verejnú mienku. A to na jednoducho základe, aký prístup zvolil k jeho osobe a požiadavkám jednotlivý archív a jeho pracovníci. Archív nie je ako knižnica alebo múzeum, pravdepodobne nikdy nebude masovo navštevovaný. Pracovníci archívov tak majú osobitý priestor na prejavenie záujmu o jednotlivých bádateľov a ich požiadavky.

Na bádateľa, jeho spokojnosť, požiadavky, ale aj na jeho názor sa obrátila pozornosť pracovníkov Archívu Pamiatkového úradu SR. Prostredníctvom ankety, ktorá sa uskutočnila v dňoch 14. apríla 2008 až 14. mája 2008, sme sa snažili získať odpovede týkajúce sa spokojnosti s poskytovanými službami. Zaujímali nás aj požiadavky a návrhy bádateľov, ktoré by uvítali v budúcnosti. V neposlednom rade sme skúmali aj to, aké vedomosti majú bádatelia z oblasti archívniectva. Počas sledovaného mesiaca vyplnilo dotazník 31 bádateľov. Anketový lístok bol zostavený nasledovne. Do úvodnej časti sme umiestnili informačné otázky o vyplňajúcich. Mali uviesť svoje pohlavie a zaradiť sa do vekovej skupiny pod 18, 18 – 30, 31 – 60, nad 60. Vekové skupiny sme použili z dôvodu, že presný vek pri tomto skúmaní nemal reálnu hodnotu. Vek mal len napomôcť priblížiť dôvody bádania, čo veková skupina skôr odzrkadľovala. Ďalšie dopyty sa týkali dôvodu bádania, koľkokrát už bol bádateľ v našom či niektorom inom archíve.

Druhá časť anketového lístka obsahovala otázky týkajúce sa nášho archívu. Odpovede na ne nám poskytli pohľad na prístup, efektivitu fungovania archívu a jeho personálu. Boli zamerané na oblasť služieb. Ako bádateľ hodnotí prístupnosť, dobu otvorenia, hygienu, vybavenosť bádateľne a poskytované služby. Vyplňajúca osoba mala na výber z odpovedí **áno** a **nie**. Ku každej odpovedi sme vytvorili riadok, do ktorého mohla vpísať svoj postreh, mienku, prečo sa pre odpoveď rozhodla. Tretia skupina otázok bola zameraná na informovanie bádateľa ohľadne archívniectva, archívu a archivistiky. Otázky boli zostavované formou otázok **Vedeli ste, že...** a vyplňajúci mal na výber len **áno** alebo **nie**. V tejto časti nešlo ani tak o preskúšanie vedomostí bádateľa, ale skôr o jeho informovanie a poučenie. Chceli sme poukázať a utvrdiť ho v záležitostiach, ktoré možno tušil, ale nikdy sa nad nimi nezamyslel alebo mal len hmlistú predstavu. Ak tak bádateľ urobil a téma archívniectva ho zaujala, potom splnili svoj účel.

Počet respondentov, t. j. bádateľov, ktorí sa zapojili do ankety, bol 31, z toho 23 žien a 8 mužov. Najväčšiu skupinu bádateľov tvorili študenti vysokých škôl vo veku 18 až 30 rokov (16 študentiek a 5 študentov), ktorí ako dôvod bádania uviedli štúdium – školská práca. Z najproduktívnejšej vekovej skupiny 31 – 60 rokov vyplnili anketový lístok traja bádatelia a šesť bádateľiek, ktorí potrebovali archívne dokumenty na pracovné účely. Zväčša to boli pracovníci Pamiatkového úradu SR a architekti. Do tejto skupiny môžeme zaradiť aj jednu dámu nad 60 rokov. Zo skupiny mládeže pod 18 rokov sme nezaznamenali ani jednu návštevu.

Pri vyhodnocovaní návštevnosti je dôležitá aj frekvencia bádateľských vstupov. Jedna návšteva archívu postačovala trom študentkám a trom študentom. 11 bádateľiek a dvaja bádatelia potrebovali pre svoju školskú prácu, resp. pracovné účely navštíviť archív dva až päťkrát. Viac ako desaťkrát navštívilo archív 9 žien a 8 mužov pri plnení pracovných povinností a pri vlastnej vedeckej činnosti.

Pri hodnotení dopravnej dostupnosti archívu sme očakávali trochu lepšie výsledky vzhľadom na existujúce spojenia mestskej hromadnej dopravy. Veľmi dobre hodnotili možnosti dopravy 6 respondenti, 20 hodnotili dostupnosť ako dobrú, piati ako dostatočnú. Nevyhovujúce spojenie neuviedol ani jeden respondent. Najviac bádateľov (22 anketujúcich) navštevuje archív v dopoludňajších hodinách, popoludní len šiesti a obe možnosti uviedli traja. S otváracími hodinami boli spokojní 28 opytovaní, nespokojní boli len dvaja a jeden sa nevyjadril. Zaujímavý bol výsledok odpovedí na otázku, či by bádatelia prijali, keby bol archív otvorený v sobotu a naopak počas jedného pracovného dňa zatvorený. Pozitívne odpovedalo až 15 anketujúcich, šesťnásti s pracovnou sobotou nesúhlasili. Zdá sa, že vzhľadom na budúci vývoj a trendy je táto otázka aktuálna. Za možnosť bádania v sobotu boli prevažne bádatelia, ktorí majú počas pracovného týždňa školské alebo pracovné povinnosti. Navštevu archívu teda nemajú v pracovnej náplni.

Stále aktuálnejšou sa stáva aj otázka poskytovania informácií o archíve a archívnych dokumentoch prostredníctvom rôznych komunikačných médií. Až 24 bádateľov preferuje získavanie informácií prostredníctvom on-line prístupu na internetovej stránke www.pamiatky.sk. Zvyšní uprednostňujú zasielanie informácií e-mailom, prostredníctvom telefónu alebo osobnou konzultáciou. Uspokojujúce sú tiež odpovede na otázku o spokojnosti s prostredím bádateľne a hygienou toaliet – spokojných bolo 28 respondentov, nespokojní boli dvaja.

Jedna z kľúčových otázok, ktorej výsledok nás veľmi zaujímal, bola spokojnosť s prístupom zamestnancov archívu k bádateľom a ich požiadavkám. Až 24 bádateľov hodnotilo tento prístup ako veľmi dobrý, siedmim sa zdal dobrý. Negatívnu odpoveď sme nezaznamenali ani jednu. S výsledkom môžeme byť nadmieru spokojní. Je vidieť, že pracovníci nášho archívu nie sú vnímaní ako tí, ktorí berú bádateľa ako nutné zlo, čo bádateľ samozrejme vycíti a vie doceniť. Uznanie patrí najmä pracovníckam v bádateľni za ich bezprostredný prístup a ochotu pomôcť. Boli sme zvedaví aj na to, ako bádatelia hodnotia vybavenie bádateľne a prístup ku knižničným fondom. K hodnote veľmi dobre sa priklonilo 12 respondentov a k hodnote dobre až 15. Dvomi bádateľom sa tieto skutočnosti zdajú dostatočné, no pre dvoch sú nevyhovujúce.

Kladnú odpoveď na ďalšiu otázku sme očakávali, no aj tak nás prekvapilo, že až 96% bádateľov (27) má záujem o vyhotovovanie kópií archívnych dokumentov vlastným fotografickým prístrojom. Dvaja sa k tejto otázke nevyjadrili a dvaja neprejavili záujem. Aj z našich osobných skúseností (pokiaľ sa nachádzame v pozícii bádateľov v iných archívoch) sa ukazuje, že tento trend je prítomný, všeobecne rozšírený a nemožno ho ignorovať. Je však potrebné spriesniť túto službu a vhodne stanoviť všetky podmienky a formálne náležitosti. Len tak je možné začleniť túto službu do bádateľského poriadku a cenníka výkonov. Bádatelia kladne hodnotili hlavne flexibilitu, rýchlosť a možnosť znížiť finančné náklady za kopírovanie. Rovnaký záujem sme zaznamenali aj pri

možnosti vyhotovovania digitálnych kópií (skenov) s možnosťou uloženia na pamäťové médium alebo zaslania e-mailom. Táto služba nie je v našom archíve úplnou novinkou a poskytujeme ju bádateľom s ohľadom na naše technické možnosti. Nedostatok vidíme skôr v tom, že bádateľovi nemôžeme dať možnosť zaplatiť za vyhotovenú kópiu iným spôsobom ako hotovosťou v pokladni. Ak je našim cieľom sprístupniť obrazové dokumenty formou internetu, budeme nútení zaviesť aj možnosť platby takou formou, aby bádateľ nebol nútený osobne navštíviť archív.

Tretia časť dotazníka slúžila skôr k propagácii archívniectva ako takého, než k získavaniu presných údajov. Otázky zneli nasledovne:

Vedeli ste, že...

*...slovo archív je gréckeho pôvodu z kmeňa slova **arche**, čo znamená úrad a zároveň miesto, kde sa zhromažďuje a ukladá písomný materiál?*

*...v stredoveku sa pre archív používali aj názvy **scrinium**, podľa truhlice, do ktorej sa ukladali dokumenty, alebo **chartularium** ako úložisko pre listiny (lat. **chartae**)?*

...rozdiel medzi registratúrou a archívom je hlavne ten, že archív neobsahuje uložené veci v plnom rozsahu, ale len výberové s trvalou dokumentárnou hodnotou, ktoré ostanú po hodnotiacom procese?

...archivistika je veda a jej predmetom sú archívne dokumenty, archívne fondy, archívy a jej metódou je provenienčný princíp?

...archívny dokument je záznam, ktorý má trvalú dokumentárnu hodnotu pre poznanie dejín Slovenska a Slovákov, a že archívny dokumentom je aj filmový alebo zvukový záznam, ktorý vznikol do roku 1950?

...archívny fond tvorí organický súbor archívnych dokumentov pochádzajúcich z registratúry toho istého pôvodcu alebo z činnosti fyzickej osoby, ktorá nevytvára registratúru?

...provenienčný princíp je zásada usporiadania archívnych dokumentov podľa pôvodcov so zachovaním organických vzťahov medzi jednotlivými archívnymi dokumentmi, ktoré tvoria archívny fond. Je základným princípom pre usporiadanie archívnych fondov a dokumentov, ktorý sa postupne rozšíril od konca 19. storočia v Európe a na celom svete a tvorí základnú vedeckú metódu archivistiky?

...archívniectvo je vysokoškolským štúdiom s vlastnou katedrou na Filozofickej fakulte UK?

...inventár je archívna pomôcka? Poznáte ešte iné archívne pomôcky?

Za pozornosť stojí posledná otázka, na ktorú kladne odpovedali traja bádatelia, a okrem klasickej odpovede v podobe katalógu si jeden z nich spomenul aj na elench.

Výsledky ankety dopadli nad očakávanie dobre a sme s nimi spokojní. Sú pre nás inšpiráciou pri ďalšom zlepšovaní našich služieb. Najviac by nás potešilo, a bádateľov iste tiež, keby sme ich požiadavky presadili do praxe v čo najkratšom čase.

Lukáš Svěchota
Archív PÚ SR Bratislava

Najmenší bádateľ v bádateľni archívu

Foto: P. Fratrič

Vybrané kapitoly z dejín ochrany prírody na Slovensku v dvadsiatych a päťdesiatych rokoch 20. storočia

1. Sans Souci

Pomerne rozsiahlou agendou Štátneho referátu na ochranu pamiatok na Slovensku v roku 1927 bol lesný park so zvyškami letohrádku a kaplnky Sans Souci pri obci Iľašovce. Tento historický lesopark sa nachádza medzi Spišskou Novou Vsou a obcou Iľašovce. Je pozitívnym zistením, že už v uvedenom roku bolo spoločenské povedomie na Slovensku na takej úrovni, že prebehla široká agenda za záchranu uvedeného lesného parku a kaplnky napriek absencii akýchkoľvek legislatívnych noriem v oblasti ochrany parkov a prírody.

Ako uvedenie do problému nám najlepšie posluží list **Spišského dejepisného spolku**, známeho aj pod názvom Historický Spolok Spišský, založeného roku 1883, ktorý pod svojim číslom 6/1924 adresuje **Slávnemu referátu na ochranu historických pamiatok na Slovensku nasledovné podanie:**

Na území dediny Iľašoviec (ž. XIX. Spiš) nachádzajú sa ruiny povestného letohradu menom Sans – Souci, stavaného r. 1773 zemepánom Štefanom Csákym. História letohradu napísanú Matúšom Pajduššákom (str. 56 – 63) pripojene zasielame sl. Referátu. Teraz je tam ešte jeden obelisk neporušený a prázdna kaplnka so strechou už veľmi porúchanou. Sans – Souci patrí ku pamätným miestam Spiša a výletníkmi a turistami je veľmi navštevované.

R. 1926 Iľašovciansi odkúpili od Hilária Csákyho les „Sans – Souci“ a premyšľajú pri rúbaní lesa srútiť i kaplnku.

Slávny Referát stará sa bedlive zachrániť všetky historické pamiatky a preto uctive prosíme, nech ráči vziať pod ochranu i tich na Sans – Souci, nech ráči svojou auktoritou naložiť obci Iľašovciam, aby ich šetrila, strechu na kaplnke už i z piety dala opraviť, veď spustošením robila by svoju minulosť len prázdnejšou a svoj terajší vek len chudobnejším.

S výrazom hlbokéj úcty

Levoča (ž. XIX. Spiš), dňa 21 februára 1927

nečit. podpis

predseda

Dr. Jozef R Hajnóczy (?)

tajomník

Na Štátny referát na ochranu pamiatok na Slovensku list prišiel 23. februára 1927, kde bol zaevidovaný pod č. 452/27. Ešte 28. februára Štátny referát napísal list v tejto veci na Okresný úrad do Levoče, v ktorom konštatuje daný stav a žiada Okresný úrad v Levoči, aby na miesto vyslal komisiu, ku ktorej by bol povolaný zástupca podpísaného úradu. List prišiel na Okresný úrad v Levoči dňa 3. marca 1927 a bol zaevidovaný pod č. 2537. Ďalší list Štátny referát vo veci výrubu lesa napísal na Župný úrad, lesnícke oddelenie do Liptovského Mikuláša.

V časovom slede nasleduje list obvodného notára v Levoči z 12. marca adresovaný Okresnému úradu v Levoči, kde notár uvádza nasledovné:

Na základe prevedeného vyšetrovania hlásim, že pamätný les : Sans-Souci : tvorí majetok veľkostatkára Vidora Čakyho harhovského obyvateľa, ktorý pôdu odpredal iliašovským občanom a drevo firme Gejza Buchlera v Turč-Sv-Martine. Les má byť skrze spomenutú firmu vyrubany. Oto, aby kaplnka bola občanmi zburaná sa vôbec nezamýšľa. Naopak, obec mala prave žiadať, aby vrh kaplnky bol štátnou subvenciou opravený. Pri vyrubaní lesa bude občanmi nato pozorované, aby kaplnka poškodená nebola.

Pri predostretí vyššej zprávy žiadam, rače potrebné kroky urobiť, aby kaplnka bola komisiou preskúmaná a štátna subvencia vyprostredkovaná, bo nato, aby to občania pokryli ani myslieť sa nedá.

V Levoči dňa 12. marca 1927, podpísaný obv. notár, nečit. podpis

Ďalší list obvodného notára v Levoči Okresnému úradu v Le-

voči bol zaslaný pod č. 1022/1927 dňa 7. apríla 1927, v ktorom obvodný notár oznamuje, že majiteľa lesa o zákaze vyrúbania v okolí 20 m okolo kaplnky upovedomil. Ďalej oznamuje, že majitelia kaplnky nie sú ochotní na svoje náklady dať vypracovať rozpočet ani financovať jej opravu. Ak štátny referát dá vykonať opravu kaplnky na svoje náklady, tak s opravou súhlasia. Súčasne oznamuje o potrebe kontaktu s lesným oddelením župného úradu vo veci výrubu okolitého lesného porastu.

Župný úrad v Liptovskom Svätom Mikuláši pod č. 7145-653/1927 v odpovedi na č. 452/1927 Štátnemu referátu na ochranu pamiatok na Slovensku v Bratislave uvádza:

V dôsledku tamojšieho dopisu predmetná záležitosť bola na tvornosti miesta prehladnutá a o výsledku sa podáva nasledujúca správa:

Les v ktorom sa „Sans Souci“ a baroková kaplnka nachádza bol majetkom Vidora Čakyho z Harhova. Pôda tohto lesa bola prídellovým riadením pridelená pašienkovej spoločnosti z Iľašoviec a drevo s povolením štát. pozemkového úradu odpredané drevoobchodnej firme Buchler z Tur. S. Martina.

Baroková kaplnka je kolom dokola obklúčená asi 60-70 ročnými borovými porostami v zátvore asi 0,3 pod ktorým sa nachádza veľmi pekne vyvynutý 10-15 smrekový porost, ktorý po vyrubaní boru bude slúžiť ku okrašleniu barokovej kaplnky.

Súčasne sdeľujem, že les. odd. župného úradu už vopred učinilo patričné opatrenie, aby borové stromy len v zimnom období na hodnej vrstve sňahu najväčšou opatrnosťou a pod dozorom dozorcieho personálu boli vyrúbané a okolo kaplnky asi 5 kat. jut. smrekového lesa ponechané, táto lesná čiastka ohradená a smrekovými stromkami doplnená.

Pašienková spoločnosť cestou jej poverencov horeudaná program si osvojila, ale udržanie kaplnky odvolajúc sa na jej neutušené finančné pomery poduť nie je ochotná.

Konečne poznamenávam, že kaplnka je bez strechy a je bezodkladne potrebné túto znovu pokryť, čo by si vyžiadalo náklad asi od 3000 - 4000 Kčsl.

V Poprade dňa 3. mája 1927

Za župana: nečit. podpis

Župný úrad v Liptovskom Svätom Mikuláši opätovne píše Štátnemu referátu na ochranu pamiatok na Slovensku, Torokova ul. č. 2, v Bratislave vo veci zaslania 4 fotografií kaplnky Sans Souci spolu s 2 negatívami. Oznamuje, že fotografie vyhotovil štátny lesmajster Ing. Matej Benčík v Spišskej Novej Vsi a požaduje menovanému na úhradu povolených 40.- Kčsl. poukázať. Súčasne pripájajú nákras, z ktorého je vidieť, aká plocha bude o výmere asi 5 kat. jutár v záujme a ku okrase kaplnky ako les ponechané.

Podpísané v Poprade za župana vládnym radcom s nečit. podpisom dňa 3. júna 1927.

Čulá korešpondencia v tejto veci pokračuje:

Od Historického Spolku Spišského, pod č. 16/1927, adresované:

Slávny štátny Referát na ochranu pamiatok na Slovensku, Bratislava

Súvisle so ct. dopisom č. 1373/27, zaslaným zastupiteľstvu obce Iľašoviec, v záležitosti opravy kaplnky letohradu na „Sans Souci“ uctive navrhujeme: nech ráči naduvedenú kaplnku vyhlásiť za historickú pamiatku, aby civilný úrad, okresný úrad v Spišskej Novej vsi, vplyvne poskytnul ochranu proti zámeru občanov chcúcich ju svaliť.

Ďalej nech ráči úradne vyskúmať pomery cirkevné a patronátne, aby sa mohol vyzvať bývalý zemepán, rodina totiž Csákých a terajší zemepán, obec Iľašovce, žeby pomerne snášaly výlohy na opravu tejto kaplnky. Ona zasluží vplyvnú starostlivosť a pečlivosť sl. Referátu, veď je ako romantická pamiatka romantického veku, obľúbeným miestom vzdelaných výletníkov celého okolia. Bola by to škoda a hanba pre nás keby celkom zahynula pre nedostatok úradnej ochrany a opatery.

S výrazom zvláštnej úcty v mene Historického Spolku Spišského.

Levoča dňa 7. júla 1927

Kaplnka Sans Souci, stav z roku 1900

Matúš Pajduššák, podpredseda

Dr. Jozef R Hajnóczy (?), tajomník

Nasleduje zápisnica zo zasadnutia obecného zastupiteľského zboru Iľašovce, napísaná dňa 12. júla 1927 na mimoriadnom zhromaždení obecného zastupiteľstva. Obvodný notár predložil prípis Štátneho referátu na ochranu pamiatok na Slovensku č. 1373/27 vo veci opravy ruiny Sans Souci. Súčasne žiada obecné zastupiteľstvo, aby vo veci rozhodlo. Obecné zastupiteľstvo sa takto šikovne zbavilo zodpovednosti:

Č. uznesenia 9/1927. Konečné uzavretie :

Obecné zastupiteľstvo obce Iľašovce netrime sa za kompetentného vo veci rozhodnúť, lebo ruina je majetkom spoločnosti Jána Rusňaka, ktorých zastupuje jeden skrz nich zvolený výbor. O to sa pamiatkový úrad s vyťahom tejto zapisnici vyzoomieva. Za hodnovernosť vyťahu:

V Levoči dňa 21. júla 1927, podpísaný obvodný notár, nečit. podpis.

Do prípadu sa dostáva aj lesné družstvo v Iľašovciach, ktorého predseda píše Štátnemu referátu na ochranu pamiatok na Slovensku nasledovný list:

Referát na ochranu pamiatok v Bratislave

Na č. 1908/927 oznámujem, že lesné družstvo ktoré ešte len r. 1926 odkúpilo plochu na ktorej sa nachádzajú ruiny „Sans Souci“ z r. 1773, nie je ochotné a nie v takom hmotnom položení,

aby dalo opraviť menovanú ruinu. Ruina zachovava pamiatku rodiny (grf.) Čaky-ovskej, ktorý má a mala všetke prostriedky aby zabránila od skazy ruinu. Račte požiadať rodinu Čáky, aby ona dala opraviť, vo vlastnom záujme, svoju pamiatku. My sa potom zaviazeme, zahrániť lepšie ruinu, ako menovana rodina, ktorá od storočia nevikonala nič na ochranu svojej pamiatky.

v Iľašovciach, 22. aug. r. 1927

Za lesné družstvo: Vojtech Rychtarčík, predseda les. družstva

A na záver archívnych dokumentov o lesnom parku a kaplnke Sans Souci máme urgenciu Župného úradu v Liptovskom Svätom Mikuláši č. 36302/1927 adresovanú Štátnemu referátu na ochranu pamiatok na Slovensku v Bratislave na zaplatenie Kčsl. 40.- pre lesmajstra Ing. Mateja Benčíka, ktorý vyhotovil 4 fotografie kaplnky Sans Souci a 2 negatívy pre účely Štátneho referátu. Tieto boli žiadané už listom Župného úradu v Liptovskom Sv. Mikuláši, lesného oddelenia v Poprade Štátnemu referátu z 3. júna 1927.

List podpísal v Poprade dňa 14. novembra 1927 za župana

Kaplnka Sans Souci, dnešný stav

vládny radca, nečit. podpis.

Či toľkokrát urgovaných 40.- Kčsl. lesmajster Ing. Matej Benčík napokon od Štátneho referátu dostal sme sa už nedozvedeli.

Dozvedeli sme sa ale, že na lokalite Zámčisko, uprostred vybudovaného barokového parku Štefan Csáky dal vybudovať v rokoch 1773 až 1775 svojej manželke „útulok filozofie, krásneho umenia, pokoja a slobody“, ktorý pozostával z letohrádku Sans Souci (voľný preklad „miesto bez starostí“), kaplnky, parkových pavilónov a sôch. Finančný úpadok a manželské nezhody ho napokon prinútil areál postupne v rokoch 1800 až 1810 zlikvidovať.

Areál postupne spustol, zanikol, ale o storočie neskôr sme svedkami snahy osvietených ľudí na Spiši o spomienku a rekonštrukciu toho neobyčajného diela pozostávajúceho zo symbiózy prírodných a stavebných prvkov. Týchto ľudí sme spomenuli v krátkom archívnom prehľade.

Na doplnenie prehľadu treba spomenúť ešte iniciatívu Klubu československých turistov, odbor Spišská Nová Ves z roku 1937. V liste adresovanému Štátnemu pamiatkovému ústavu pod č. 277/37 zo dňa 28. júla 1937 oznamujú, že si predsavzali starostlivosť, prípadne renováciu niektorých častí areálu. Súčasne žiadajú tento úrad, aby mohli dostať k nahliadnutiu plány na obnovu tejto pamätnosti, aby nepracovali duplicitne na veci, ktorá je už vyriešená.

Medzitým sa vo veci angažuje okresný konzervátor štátneho referátu na ochranu pamiatok pre okres Levoča a Spišská Nová Ves J. Huleš, ktorý Štátnemu referátu na ochranu pamiatok na Slovensku v Bratislave dňa 24. 10. 1937 oznamuje, že podporuje stanovisko Klubu československých turistov v Spišskej Novej Vsi a navrhuje komisionálne rokovanie na mieste s prizvaním zástupcov Iliášovciach, notariátu Levoča, Smižian, notariátu Spišskej Novej Vsi a p. dekana Matúša Pajdušáka zo Smižian, ktorý areálu venoval obsiahlu brožúru. Súčasne oznamuje, že aj manželka Dr. Gustáva Csákyho v Hrhove má veľký záujem o riešenie tejto rekonštrukcie.

V nasledujúcom liste z 3. 9. 1937, pod č. 296/37, Klub československých turistov, odbor Spišská Nová Ves Štátnemu referátu na ochranu pamiatok oznamuje, že si ob-

starali od majiteľa pamätnosti – od lesného družstva v Iliášovciach súhlas s úpravou zručanín. A navrhujú skoré zvolanie rokovania za účasti veľkej skupiny zainteresovaných ľudí a organizácií.

Zaujímavý a odborne fundovaný list píše podplukovník int. Filip Cramer zo VI. vojenského zboru dislokovaného v Spišskej Novej Vsi svojmu známemu nemeňovanému vysokopostavenému doktorovi Pamiatkového úradu do Bratislavy (zrejme novému Referátu na ochranu pamiatok na Slovensku, ktorý verejnosť takto nazýva). Prihovára sa mu k podpore renovácie historického objektu Sans Souci v Iliášovciach s rozsiahlou argumentáciou a poukazuje na hľadavý zub času, ktorý objektom hrozí. Ponúka svoje služby na záchranu tohto objektu a žiada inštrukcie, ako chce Referát na ochranu pamiatok na

Slovensku v Bratislave akciu organizovať i finančne podporiť.

Žiaľ, ani tieto vyššie uvedené dobre organizované akcie nemali vplyv na realizáciu rekonštrukcie objektov Sans Souci. O pár mesiacov sa rozpadá Československá republika a nové ústredné orgány na Slovensku majú iné – existenčné – starosti ako je „nejaká nepodstatná regionálna pamiatka“ na Spiši.

O ďalšie takmer storočie neskôr – dnes, sa na Spiši opäť schádzajú osvietení ľudia, ktorí majú v pláne zrekonštruovať to, čo ešte nepohltil čas. Ich občianske združenie Sans Souci je nádejou na hmatateľnú spomienku na minulosť.

Viliam Stockmann
Bratislava

2. Važecká jaskyňa

Dôkaz o tom, že mnohokrát nie legislatíva, ale vytrvalosť jednotlivca dokáže vykonať pozitívum pre vec, prináša aj nasledovná časť o ochrane Važeckej jaskyne z päťdesiatych rokov – napriek politickej situácii – tak, ako to prinášajú archívne dokumenty z tohto obdobia.

Jednou z prvých úloh generálneho konzervátora pre prírodné pamiatky Júliusa Matisa po jeho nástupe na Poverenie štátneho školstva a osvetu na novozaložený referát prírodných pamiatok v roku 1948 bolo budovanie siete okresných konzervátorov pre prírodné pamiatky. Jedným z takto menovaných okresných konzervátorov pre prírodné pamiatky sa stal aj František Havránek, nájomca Važeckej jaskyne, po vojne zložky Riaditeľstva pre cestovný ruch pri Povereníctve dopravy.

Vstupná sieň jaskyne bola miestnym obyvateľom známa už od dávna. Pokračovanie jaskynných priestorov objavil v roku 1922 O. Húska v spolupráci s A. Somrom. František Havránek si už v roku 1922 jaskyňu prenajal od važeckého urbáru a v roku 1928 ju provizórne sprístupnil. Úradný výmer povoľujúci sprístupnenie jaskyne pre verejnosť je z roku 1934. Priestory za Kamenným dómom objavil F. Havránek a členovia Speleologického klubu v Brne v roku 1952.

Dňa 7. júla 1953 píše František Havránek spoločne s jaskyniarom Petrom Droppom na Poverenie štátneho školstva a osvetu list s vymedzením hraníc navrhovaného chráneného územia krasovej oblasti Važecká jaskyňa. K listu priložujú na tie časy podrobné a kvalitné tri vysvetľujúce prílohy – farebné mapky. Na druhý deň 8. júla 1953 píše František Havránek opäť list, tentoraz do rúk súdruha Matisa:

Na základe Vašej osobnej návštevy vo Važeckej jaskyni ohľadom chráneného územia krasového, priložene prikladám Vám oblasť, ktorá by mala byť vyhlásená ako prírodná rezervácia. K tomu poznamenávam, že celú chránenú oblasť sme spoločne prešli so s. Petrom Droppom, vedúcim výskumnej a ochrannej skupiny, ďalej Michalom Bartkom správcom Demänovských jaskýň. Je potrebné aby spomínaná chránená oblasť bola vyhlásená čím skôr, aby sa zamedzilo ničeniu krasového územia. Na mieste bolo zistené, že sa nachádza sedem kameňolomov, ktoré je nutno zastaviť.

Ostávam s pozdravom: Päťročnici úspech!

František Havránek.

Onedlho 22. júla 1953 posielal Havránek ďalší list adresovaný

na Poverenie štátneho školstva a osvetu do rúk súdruha J. Matisa:

Vážený súdruh generálny konzervátor! Vaše vzácne uznanie mojej vytrvalej snahy týkajúcej sa tridsaťročnej pečlivej ochrany „Važeckej jaskyne“ mňa potešilo a prijímam preto radostne funkciu štátneho konzervátora, za čo tiež srdečne ďakujem.

Veci vedľa Vášho prípisu zo dňa 14. júla 1953, č. 67.680/1953-B-II/2 v najkratšom čase vybavím a ihneď Vám všetko odošlem.

Práve som pripravil pre Vás dodatočne 4 mapky pre lepšie objasnenie nami plánovanej rezervácie v oblasti „Važeckej jaskyne“ a posielam Vám tieto ako prílohu k tomuto dopisu.

Konzervaciám prírody zdar!

S úctou oddaný František Havránek, konzervátor

Príloha : 4 mapky

Čulá Havránkova korešpondencia pokračuje opäť listom na Poverenie štátneho školstva a osvetu, kde opäť oslovuje súdruha generálneho konzervátora Júliusa Matisa s prosbou o zaslanie dvoch smaltovaných zelených tabuliek, označujúcich rezerváciu a to na umiestnenie pri vchode do jaskyne a pri hlavnej vyvieracke pri Vaveluskom prameni. Priamo s týmto listom však Havránek nepochodil, lebo na origináli je Matisova poznámka: *Tabule treba žiadať od referenta KNV.*

Havránkova iniciatíva sa však neobmedzuje len na ústredné orgány, neúnavne korešponduje aj s vlastnou obcou. Dňa 30. októbra 1953 píše Miestnemu národnému výboru vo Važci nasledovný dlhý list:

Dolupodpísaná predestieram žiadosť, týkajúcu sa Vášho schválenia a podporenia ochrany „Važeckej jaskyne“ a spoločne tiež územia s ňou súvisiaceho, ktoré je vymedzené ako „Štátna rezervácia „Važeckej jaskyne“ komisiou jaskynných znalcov od Povereníctva osvetu ku tomu oprávnených.

Riaditeľstvo cestovného ruchu pri PD v Bratislave vynaložilo a vynakladá na povznesenie „Važeckej jaskyne“ a tým zároveň turistického ruchu vo Važci značný náklad, ktorým sa žiada dosiahnuť naplnu plánovaného účelu a nie opačne, od nás Važťanov neomluviteľného zmaru krásnej veci. Táto má byť chválou našich Tatier a zároveň nás samých.

Je preto pochopiteľné, aby sme vychádzali „Važeckej jaskyni“ vo všetkých jej veciach v najmožnejšej miere v ústrety a to všetci važeckí občania, mladí dobrovoľnou brigádnickou pomocou pri úprave cesty a rozličnom, ako to robili a robia inde, menovite v Javoričku na Morave pri ich skvostnej jaskyni, Dedinka Javoričko je svetove povestná vyvraždením jej početných mužov za poslednej vojny.

Kvitnúca „Važecká jaskyňa“ znamená pre celý Važec pod význačnými Vysokými Tatrami veľké povznesenie. Preto je treba chrániť za každých okolností u nás všetko krásne a brániť tomu čo by mohlo územie zahrnuté so „Štátnej rezervácie“, narušovať, spustošiť i nadobro ničiť, lebo v ňom nachádzajú sa rozsiahle jaskynné priestory.

K objasneniu „Štátnej rezervácie oblasti Važeckej jaskyne“ (doterajšie pasenie statkov v nej nebude hatené!!) pripojená je mapka, vyznačujúca tie najnutnejšie plochy bezpodmienečnej ochrany.

Bude nutné: I. Aby bol každý plánovaný zásah do menovanej „Rezervácie“ obzvlášť trvalého druhu hlásený pre tým, ako sa uskutoční, Správe „Važeckej jaskyne“. Táto dotyčnú vec predloží ku schváleniu generálnemu konzervátorovi pri Povereníctve osvety v Bratislave. II. Rozmiestnené štátne tabuľky, varujúce pred trestným poškodením „Rezervácie“ nesmie byť ničené, ani odstraňované. To isté týka sa poškodenia reklamnej tabule nad vchodom do „Važeckej jaskyne“, a každého jej technického zariadenia.

Dúfam, že P.T. važecký Miestny národný výbor žiadosti porozumie, požadovanému láskave vyhovie a ochotne vždy prevedie tiež v nepredvídaných potrebných prípadoch príslušné opatrenia.

S úctou Fr. Havránek.

Odpovede z Miestneho národného výboru vo Važci sa Havránek dočkal až po Novom roku 1954, ale zato pozitívnej, aj keď stručnej. Dňa 20. 1. 1954 Správa Važeckej jaskyne (nie pisateľ Havránek) dostáva od MNV Važec nasledovné riadky:

Na základe Vášho písomného podania schválili sme zriadenie „Územia štátnej rezervácie Važeckej jaskyne“, ako toto vyznačuje zreteľne mapka k Vašej žiadosti priložená. Schválenie tejto dôležitej ochrany vyhlásili sme zároveň miestnym verejným rozhlasom.

Podpísaný za MNV tajomník Lehotský, okružla pečiatka MNV Važec, okres Liptovský Hrádok.

A tak potešený Havránek sa môže popýšiť úspechom a hrdou referuje do Bratislavy na Povereníctvo školstva a osvety už 26. januára 1954:

Slovnú súdruh Matis, generálny konzervátor!

Na Váš príspevok zo dňa 14. 7. 1953 – č. 67-680/1953-B-II/2 posielam Vám potvrdenie o schválení „Štátnej rezervácie Važeckej jaskyne“ Miestnym národným výborom vo Važci.

Vec sa časovo značne pretiahla za jej uskutočnením a to z váž-

nych tunajších príčin. Stávajúci vtedy Miestny národný výbor bol ešte v lete od razu rozpustený a trvalo dlhý čas, kým bol zvolený nový. Len potom bolo mi možné predložiť našu vec k pevnému prejednaniu, lebo rozhodujúce slovo nad celým územím „Štátnej rezervácie Važeckej jaskyne“ dnes nám už schválenej má výhradne v smysle našich požiadavok a potrieb len Miestny národný výbor vo Važci.

S úctou oddaný Fr. Havránek

Príloha: 10

Havránkovu snahu a nekonečnú iniciatívu treba hodnotiť o to pozitívnejšie, že ako súkromný nájomca prevádzkoval jaskyňu cca 20 rokov a hoci vedel, že o ňu politickými zmenami príde, napriek tomu jeho snahy o jej ochranu neustali. Jaskyňu prevzal podnik Turista, národný podnik – Podnikové riaditeľstvo Liptovský Mikuláš, nám. Osloboditeľov č. 7, Správa turistických chát a nocľahární na Slovensku. V rokoch 1953 a 1954 sa v jaskyni vykonala rekonštrukcia prehliadkového chodníka a inštalácia elektrického osvetlenia a v roku 1954 bola Važecká jaskyňa slávnostne po tretíkrát sprístupnená pre verejnosť.

Dňa 27. mája 1954 podnik Turista zasiela pozvaným účastníkom, medzi nimi aj Povereníctvu kultúry, súdruhovi Šufliarskemu a súdruhovi Švedovi pozvánky, ktoré takto informujú:

Turista národný podnik pri Slovenskom výbore pre telesnú výchovu a šport, pozýva Vás na otváranie Važeckej jaskyne, ktorú sme podľa najnovších požiadaviek a zásad sprístupnili a elektricky osvetlili.

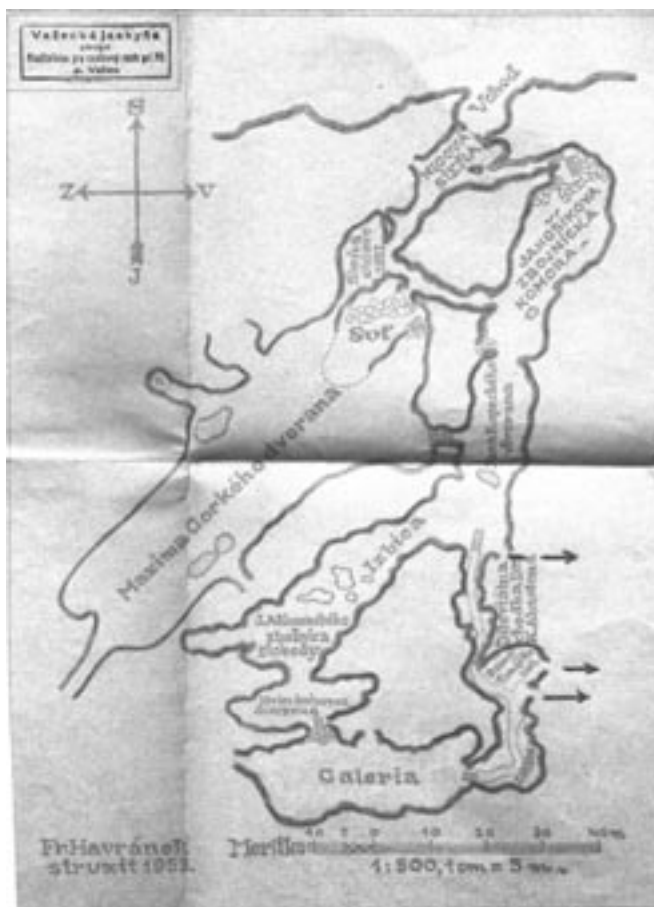
Jaskyňu, nachádzajúcu sa vo Važci, malebnej a folkloristickej známej obci pod Vysokými Tatrami, odovzdáme slávnostne verejnosti dňa 1. mája 1954 v deň sviatku pracujúcich. Začiatok slávnosti o 15. hodine.

Program : 1/ Hymny
2/ Otvorenie slávnosti zástupcom ľudovej správy
3/ Slávnostný prejav zástupcu Turista n. p. Bratislava
4/ Otvorenie a prehliadka jaskyne
5/ Ľudová veselica

Za pozornosť stojí bod prvý – množné číslo hymny t. j. československá a sovietska a bod štvrtý – ľudová veselica – v tomto období politického útlaku v duchu hesla plebejcom chlieb a hry.

Záverom ešte treba dodať, že dnes je Važecká jaskyňa súčasťou siete sprístupnených slovenských jaskýň, ktoré spravuje Správa slovenských jaskýň v Liptovskom Mikuláši. Havránkova snaha o legislatívnu ochranu jaskyne bola korunovaná zákonom NR SR č. 287/1994 Z. z. o štátnej ochrane prírody a krajiny a následnej vykonávacej vyhlášky Ministerstva životného prostredia SR č. 293/1996 Z. z. o jej vyhlásení za Národnú prírodnú pamiatku.

Viliam Stockmann
Bratislava

Mapa chráneného územia krasovej oblasti Važeckej jaskyne. Archiv PÚ SR, fond Pamiatkové orgány na Slovensku v rokoch 1919 - 1951, inv. č. 1224/1

Katastrálne mapy z 19. storočia v službách pamiatkarov

Ústredný archív geodézie a kartografie (ÚAGK), ktorý je súčasťou Geodetického a kartografického ústavu Bratislava, má vo svojom fonde okolo štyristotisíc máp. Najstaršie sú spreď dvesto rokov, najnovšie sú mapy zo súčasnosti, ktoré ich tvorcovia zasielajú do ÚAGK ako povinné výtlačky.

Najpočetnejším druhom máp v ÚAGK sú katastrálne mapy, staré i nové. Sú to podrobné mapy v mierke 1:1000 až 1:5000 zobrazujúce pozemky, budovy, cesty, vodné toky, pričom všetky tieto objekty majú svoje parcelné číslo. V sprievodnom operáte (parcelnom protokole) je ku každému parcelnému číslu uvedený vlastník, druh pozemku, jeho výmera, prípadne ďalšie informácie. Katastrálne mapy nezobrazujú výškopis, takže reliéf terénu z nich nevyčítame. Na tento účel musíme použiť iný druh mapy – topografickú mapu s vrstevnicami. Tá je už zvyčajne v menšej mierke s menšou podrobnosťou a bez parcelných čísel.

Katastrálne mapovanie, vrátane všetkých súpisov pozemkov, vzniklo zo snahy vytvoriť podklad pre stanovenie pozemkovej dane. Tieto snahy majú korene už v dávnej minulosti, ale na území niekdajšieho Rakúska a Uhorska dostali konkrétnejšiu podobu až v 18. a 19. storočí. Išlo najprv o tzv. tereziánsko-jozefský kataster, ale najmä o neskorší tzv. stabilný kataster, ustanovený patentom Františka I. v roku 1817. V krajinách Uhorska, kam patrilo aj vtedajšie územie Slovenska, sa však šľachte podarilo o viac ako tri desaťročia jeho realizáciu oddialiť. Patent o budovaní stabilného katastra vyšiel v Uhorsku až v roku 1849. Mapy z tohto katastrálneho mapovania – z územia Slovenska – tvoria základný fond ÚAGK.

Katastrálne mapy, pochádzajúce prevažne z druhej polovice 19. storočia, sú v ÚAGK uložené takmer výlučne v origináloch. V niektorých prípadoch sú popri origináloch k dispozícii aj ich kópie alebo aktualizované a o niečo mladšie odtlačky. Mapy (originály) sú kreslené na špeciálne upravovanom hrubšom papieri formátu 60 x 74 cm, sekčný rám mapy má rozmery 53 x 66 cm, čo v teréne predstavuje územie 1 517 x 1 896 m. Mapy majú mierku 1 : 2880, čo vzniklo z požiadavky, aby sa jedno katastrálne jutro, t.j. 1 600 štvorcových siah (40 x 40) zobrazilo na mape štvorcem o veľkosti jedného štvorcového viedenského palca (1“ x 1“). Keďže jedno jutro má stranu dlhú 40 siah a jedna siaha sa rovná 72 palcom vynásobením (40 x 72), dospejeme k mierkovému číslu 2880. V niektorých prípadoch, hlavne v intravilánoch miest, existujú mapy aj v dvojnásobnej mierke t. j. 1 : 1440.

Mapovanie sa vykonávalo po obciach v rámci vtedajších žúp resp. stolíc, z ktorých sa Slovenska týkalo týchto 19: Abovská, Bratislavská, Gemerská, Györska, Hontianska, Komárňanská, Liptovská, Nitrianska, Novohradská, Oravská, Ostrihomská, Spišská, Šarišská, Tekovská, Trenčianska, Turčianska, Užhorodská, Zemplínska a Zvolenská. Na katastrálnom mapovaní sa zúčastňovali aj zememerači z okolitých krajín, najmä z Čiech, pretože na Slovensku nebol dostatok odborníkov pre tieto práce. Napokon pre nedostatok financií nebolo toto pôvodné mapovanie vykonané na celom území Slovenska. Nezmerané zostali župy

Trenčianska a Turčianska.

Katastrálne vymeriavanie bolo vykonané tzv. stolovou metódou podľa inštrukcie z roku 1856, osobitne spracovanou pre uhorské krajiny na podklade rakúskej inštrukcie z roku 1824.

Pre úplnosť je potrebné ešte uviesť, že katastrálne mapovanie, resp. jeho zobrazenie sa vykonalo v rozhodujúcom rozsahu stereografickej zobrazovacej sústavy, iba čiastočne bez projekčnej a valcovej, ktorej počiatok pre územie, kam patrilo Slovensko, bol v Budapešti na trigonometrickom bode Gellérthegey. Preto je táto sústava niekedy označovaná ako „Budapeštianska katastrálna sústava“. Z tejto sústavy tiež vychádza klad (systém stĺpcov a vrstiev) a označenie mapových listov. Nomenklatúra máp, ako aj názov a číslo, katastrálneho územia a príslušnosť k župe sú identifikátory, podľa ktorých sú katastrálne mapy v ÚAGK uložené a podľa ktorých sa aj vyhľadávajú.

Katastrálne mapy napriek tomu, že vznikli pred viac ako sto rokmi, sú v celku zachované a v pomerne dobrom stave. Preto stále slúžia potrebám verejnosti, najmä pri riešení majetkových záležitostí, ale slúžia aj odborníkom z rôznych odvetví, medzi inými aj pamiatkarom. Pre ich potreby boli najmä intravilány pamiatkovo zaujímavých miest a obcí naskenované a sú k dispozícii v Archíve Pamiatkového úradu SR.

Ku katastrálnym mapám patrí aj tzv. sprievodný operát, z ktorého sú využívané najmä parcelné protokoly a poľné náčrty. Parcelný protokol uvádza ku každému parcelnému číslu vlastníka, druh pozemku a jeho výmeru – pre príslušné katastrálne územie a pre rok mapovania. Poľné náčrty sú podrobnejšie skice k jednotlivým ma-

pám, sú väčšinou v dvojnásobnej mierke t. j. 1 : 1440, niekedy v intravilánoch aj 1 : 720, majú formát približne A3, a pre jeden mapový list je ich niekoľko. V poľných náčrtoch nie sú parcelné čísla, ale čísla domov a mená vlastníkov, na budovách a niekedy aj na hraniciach parcel sú obvodové miery v siahach. Jedna viedenská siaha = 1,896 m, jedna štvorcová siaha = 3,597m²

Čo sa týka presnosti pri odmeriavaní (odsúvaní) z mapy: V mierke 1 : 2880 predstavuje 1 mm na mape 2,88 m v skutočnosti v teréne. Pri odmeriavaní z mapy sotva dosiahneme presnosť 0,1 mm, to v teréne znamená 29 cm. Aj hrúbka kresby – čiary na mape je cca 0,1 mm. Toto je potrebné mať na zreteli pri odmeriavaní z mapy, že väčšiu presnosť ako plus mínus 30 cm pri tomto úkone nemôžeme očakávať.

Vhodnou pomôckou pre využívanie a správnu interpretáciu máp je „Zoznam mapových značiek“ alebo „Značkový kľúč“. Uverejňujeme ho v prílohe, ako aj ukážku mapy a poľného náčrtu.

Karol Badlík

Ústredný archív geodézie a kartografie

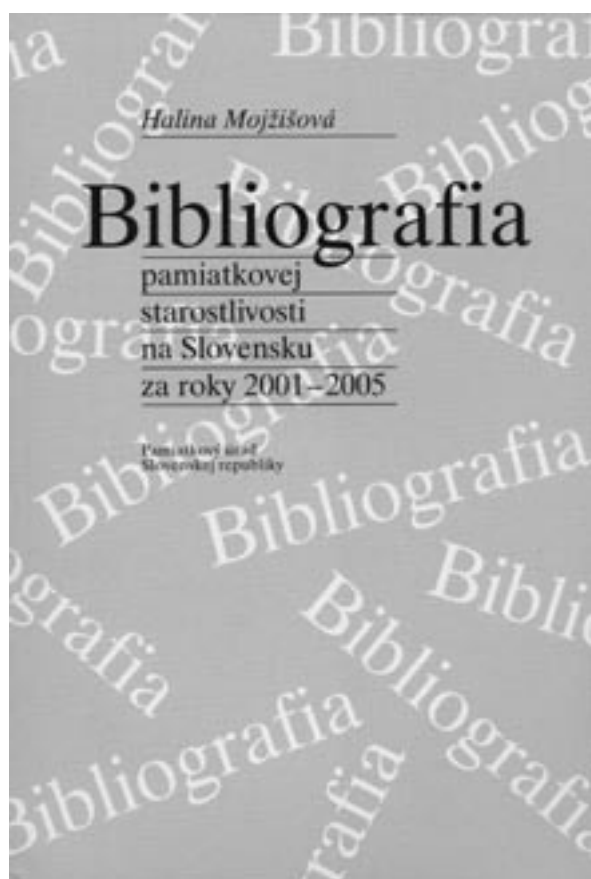
Holič, detail katastrálnej mapy

Bibliografia pamiatkovej starostlivosti na Slovensku za roky 2001 – 2005

MOJŽIŠOVÁ, Halina: Bibliografia pamiatkovej starostlivosti na Slovensku za roky 2001 – 2005. Bratislava : Pamiatkový úrad SR, 2008, 263 s. ISBN 978-80-89175-28-4.

Sodstupom štyroch rokov sa nám opäť dostáva do rúk publikácia, ktorá sa stala neodmysliteľnou pomôckou pre samotných pamiatkarov, múzejníkov alebo galerijných pracovníkov, ako aj ďalšie odborné profesie a inštitúcie, vrátane vysokých škôl i verejnej správy, teda tých, ktorí participujú na práci okolo ochrany pamiatok alebo na výskumoch pamiatkového fondu. Publikácia sa stala stálym zdrojom informácií a pomocníkom pri orientovaní sa v literatúre, odborných článkoch, periodikách, občasníkoch, ale i v dennej tlači, ktorá sa dotýka danej problematiky.

prinesie veľké množstvo informácií o odborných statiach vydaných v tomto kvalitatívne najprestížnejšom periodiku.

Vo svetle nových legislatívnych opatrení dotýkajúcich sa ochrany pamiatkového fondu na Slovensku treba vyzdvihnúť vyčerpávajúce informácie nielen o našich domácich normách, ale aj platnej legislatíve medzinárodných zmlúv na ochranu kultúrneho dedičstva. V tejto súvislosti by snád' bolo potrebné zväziť z hľadiska zákona č. 49/2002 o ochrane pamiatkového fondu aj prekvalifikovanie názvu bibliografie na „Bibliografiu ochrany pamiatkového fondu“, čo by bolo plne v súlade so súčasne platnými zákonnými predpismi.

V kapitole „5. Výskumy“ sú zastúpené len archeologické a stavebnohistorické výskumy. Chýba reštaurátorský

výskum, ktorý napriek osobitnej kapitole „8. Reštaurovanie“, nie je v bibliografii obsiahnutý. Reštaurátorský výskum tvorí integrálnu súčasť výskumov v rámci ochrany pamiatkového fondu Slovenska a z hľadiska celku je dnes sťažené získavanie informácií o jeho rozsahu a komplexné zachytenie údajov o jednotlivých druhoch a stupňoch reštaurátorských výskumov, nových technológiách a materiáloch v prepojení na ďalšie stupne výskumných dokumentácií predchádzajúcich pamiatkovým obnovám.

Menšie pripomienky možno spomenúť k spracovaniu jednotlivých hesiel, u niektorých nie je uvedené, kým bola publikácia

Novopublikovaná bibliografia vydaná na pôde špecializovaného archívu Pamiatkového úradu SR ostáva v členení a štruktúre jednotlivých kapitol nezmenená oproti predchádzajúcej, vydané v roku 2004, ktorá zahŕňala roky 1996 – 2000. V prvej úvodnej kapitole zachytávajúcej všeobecnosti pamiatkovej ochrany v časti „vydané bibliografie (1.1.)“, ktorá obsahuje 54 hesiel, zaznamenávame rozšírenie obsiahnutých vydaní bibliografických diel jednak regionálnych dejín miest a obcí, múzeí, archeológie, ako aj personálnych výberových bibliografií. Osobitne treba vyzdvihnúť aj zachytenie bibliografie časopisu Umění za roky 1953 – 2002, ktorá vzhľadom na fakt, že tento odborný časopis nie je v knižnici úradu dostupný,

vydaná. Z odporúčaní môžem navrhnúť oddelenie článkov publikovaných v dennej tlači od odborných publikácií a opätovne pripomenúť doplnenie bibliografie o spracovanie elektronických publikácií o pamiatkovej ochrane slovenského fondu národných kultúrnych pamiatok ako nového elementu stále sa viac presadzujúceho v práci pamiatkarskej praxe.

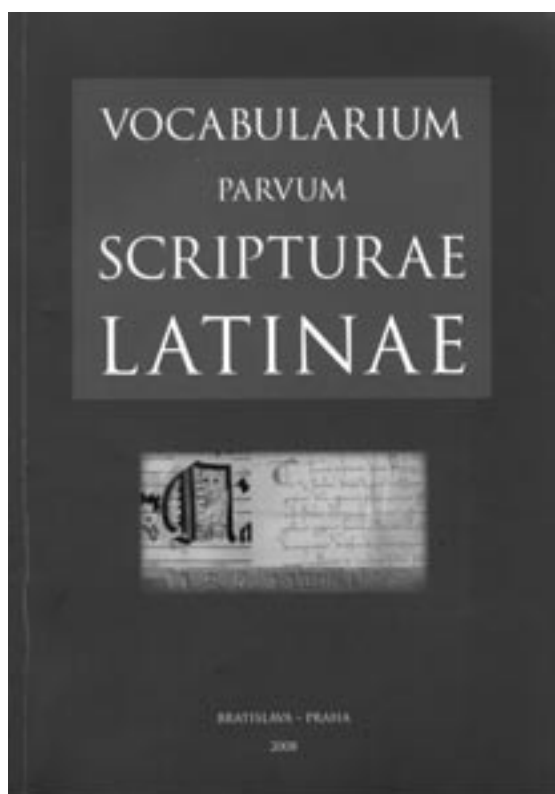
Vydanie bibliografie, ktorá vykazuje trvale stúpajúcu tendenciu kvalitatívnej úrovne a značné rozšírenie spracovania jednotlivých okruhov činností súvisiacich s ochranou, výskumom a praxou v oblasti pamiatkového fondu treba hodnotiť veľmi pozitívne a zaradiť ju medzi fundované snaženie samotnej autorky a archívu Pamiatkového úradu SR zaplniť viac rokov

trvajúcu medzeru z minulých období a poskytnúť komplexný prehľad publikácií o fonde ochrany národných kultúrnych pamiatok Slovenska.

Magdaléna Brázdilová
Bratislava

Vocabularium parvum scripturae latinae

ŠEDIVÝ, Juraj – PÁTKOVÁ, Hana: Vocabularium parvum scripturae latinae. Bratislava – Praha : Latin Palaeography Network – Central and Eastern Europe [vlastným nákladom], 2008, 111 s. ISBN 978-80-969997-6-7.

SPOLUAUTORI:

Oljga Bleškina (RU), Franz A. Bornschlegel (DE), Ruta Čapaitė (LV), Miroslav Čovan (SK), Juraj Gembický (SK), Dalibor Havel (CZ), Jerzy Kaliszek (PL), Ljudmila I. Kiseleva (RU), Renate Kohn (AT), Edit Madas (HU), Richard Marsina (SK), Hana Pátková (CZ), Edward Potkowski (PL), Helmut Reimitz (AT), Jiří Roháček (CZ), Martin Roland (AT), Jacek Soszynski (PL), Herrad Spilling (DE), Pavel Spunar (CZ), Winfried Stelzer (AT), Juraj Šedivý (SK), Zoltán Várady (HU), László Veszprémy (HU), András Vizkelety (HU), Andreas Zajic (AT)

Latin Palaeography Network (LPN) začala pracovať od roku 2002 ako medzinárodná a interdisciplinárna platforma pre odborníkov hlavne z oblasti strednej a východnej Európy, ktorí sa vedecky venujú latinskému písmu, jeho historickým formám a jeho vývoju – najmä v stredovekých rukopisoch, listinách a nápisoch. Slovník je výsledkom ich terminologických diskusií v rokoch 2002 – 2008.

Dielo vzniklo vďaka finančnej podpore: *Civic Education Project* (New Haven, USA), *The Council of American Overseas research Centres* (Washington, D.C.), *The Andrew W. Mellon Foundation* (New York), *Maison des Sciences de l'Homme* (Paríž), *Institut für Mittelalterforschung der Österreichischen Akademie der Wissenschaften* (Viedeň).

Medzinárodný obrazový sedemjazyčný slovníček (nemecko-česko-slovensko-poľsko-maďarsko-litovsko-ruský) základnej terminológie, používanej pri opise latinského písma (písmo v kontexte ako aj názvy písmen a pomocných značiek), s ambíciou poskytnúť základné paleografické i epigrafické termíny v rôznych jazykoch stredovýchodnej Európy. Termíny sú sprevádzané ilustráciami prevzatými z historických prameňov (rukopisy, diplomatický alebo epigrafický materiál).

Juraj Gembický
KPÚ Košice

Obsah (Slovensky)

0. Úvod
1. Pismové zrkadlo
2. Text na strane
3. Písmo v riadku
4. Zdobenie a zvýrazňovanie písma
5. Sklon písma
6. Pozícia písmena
7. Ťah
8. Kombinácie písmen
9. Základné časti písmen
10. Tvary zakončení dříekov, brvien, oblúkov
11. Zdobenie dříekov
12. Pomenovanie niektorých majuskulných písmen
13. Pomenovanie niektorých minuskulných písmen
14. Interpunkčné znaky
15. Značky skrátene

Glosy z časopisu Zprávy památkové péče

ISSN 1210-5538, 2008, roč. 68

Číslo 1

Nosnou témou prvého čísla časopisu Zprávy památkové péče je obnova barokového zámku Veltrusy a celého jeho areálu po ničivých povodniach v roku 2002. Tejto téme je venovaná celá séria článkov. Eva Hájková vo svojom príspevku približuje priebeh povodne a katastrofálne následky, ktoré zanechala. Zdeněk Rieger popisuje statické poruchy niektorých objektov spôsobené povodňou a metódy ich zaiste-

nia, bližšie si všíma najmä tzv. Laudonov pavilón v zámockom parku. Jiří Mrázek charakterizuje celkovú koncepciu obnovy zámockého areálu, rieši možnosti obnovy a využitia jednotlivých objektov i prístup návštevníkov do areálu a jeho uzavretie pred voľným vstupom z dôvodu čo najvyššej ochrany. Obnove celého areálu sa vo svojom príspevku venuje aj Jan Holeček. Rozdeľuje jednotlivé stavby areálu na základe miery ich poškodenia na tri skupiny – stavby priamo zasiahnuté prúdiacou vodou, stavby zatopené postupne sa dvíhajúcou hladinou vody – sem patrí aj hlavná budova zámku, a objekty, ktoré povodeň nezasiahla. Najviac poškodeným objektom bol už spomínaný klasicistický Laudonov pavilón, ktorý je súčasťou vodného systému parku. Autor prináša stručnú charakteristiku jednotlivých stavieb, ich stav pred povodňou, rozsah poškodenia i spôsob a postup obnovy.

Ďalšie príspevky z tohto bloku sa zameriavajú na históriu a vývoj zámockého parku a problémy súvisiace s jeho obnovou po povodni, reštaurovanie poškodených

sochárskych diel a kamenných architektonických článkov, reštaurovanie zámockých interiérov a mobiliáru a ich prezentáciu verejnosti. Tému uzatvára plán celého Veltruského areálu, ktorý vznikol pred rokom 1818 a je uložený v archíve Ústavu dejín umenia AV ČR.

Číslo 2

V ďalšom čísle časopisu sa pozornosť sústreďuje na objekt Cisárskeho mlyna v Kráľovskej obore v Prahe. Bližšie túto pamiatku pochádzajúcu z doby vlády cisára Rudolfa II., ktorej pôvodné využitie napriek jej označeniu ako „mlyn“ nie je celkom objasnené, charakterizuje štúdia z pera Ivana P. Muchku. Približuje tiež osudy tejto pamiatky, ktorej ešte v nedávnej dobe hrozil úplný zánik, avšak v posled-

nej chvíli sa ju podarilo zachrániť, keď sa pristúpilo k celkovej rekonštrukcii.

V nadväznosti pokračuje príspevok Kateřiny Samojskej, ktorá rekapituluje priebeh problematickej rekonštrukcie areálu Cisárskeho mlyna, kde vinou stavebníka došlo k znemožneniu vykonania archeologického prieskumu. Stať je doplnená výkladom zákonných možností a sankcií, ktoré je možné vinníkovi udeliť v podobných prípadoch. Nasleduje prehľad vývoja pamiatkovej starostlivosti o tento objekt od začiatku 90. rokov po súčasnosť, kde autorka zdôrazňuje viaceré chybné kroky, ktoré viedli od pomerne dobre zachovanej pamiatky po jej takmer úplnú devastáciu a kritické zhodnotenie výsledku obnovy areálu, ktorý je vo svojej súčasnej podo-

be prevažne novostavbou. Blok článkov venovaných Cisárskemu mlynu uzatvára Karel Ksandr, ktorý približuje zásahy architekta pri adaptácii objektu na obytnú budovu a zreštaurované zachované pôvodné historické súčasti areálu.

K ďalším zaujímavým článkom tohto čísla patrí príspevok Květy Křížovej o interiéroch pôvodne stredovekého a neskôr v renesancii i baroku upravovaného zámku v Novém Měste nad Metují, ktoré začiatkom 20. storočia pre nových vlastníkov, podnikateľov bratov Bartoňovcov upraveni architekti Dušan Jurkovič a neskôr Pavel Janák. Výsledkom sú interiéry s čiastočne zachovanou výzdobou a mobiliárom zo starších období doplnené úpravami v secesnom duchu, v štýle art deco, výrazný bol vplyv ľudového umenia i českého kubizmu a rondokubizmu.

Číslo 3

Celý súbor článkov tohto čísla je venovaný hodnoteniu 10-ročného fungovania Programu reštaurovania hnutelných kultúrnych pamiatok, ktorý schválila vláda Českej republiky v roku 1997 a realizovať sa začal od roku 1998 s cieľom poskytovať finančné prostriedky na reštaurovanie, výskum či prezentovanie týchto pamiatok

verejnosti. Príspevky prinášajú poznatky o tom, ktoré pamiatky boli v tomto období zreštaurované, reštaurovanie ktorých práve prebieha, i rôzne problémy súvisiace s priebehom reštaurátorských akcií. Autori postupne podávajú pohľad na výsledky

činnosti Programu v jednotlivých regiónoch Českej republiky – Praha, stredné Čechy, Juhočeský, Karlovarský, Plzenský, Ústecký, Liberecký kraj, východné Čechy, Moravskosliezsky, Olomoucký, Zlínsky kraj, Brno a Telč.

Miloš Matěj vo svojom príspevku „Príklady zachovania kultúrneho dedičstva textilného priemyslu v Poľsku a vo Francúzsku“ predstavuje príklady nového využitia objektov slúžiacich textilnej výrobe nachádzajúcich sa v bývalých významných centrách tohto priemyselného odvetvia Poľska a Francúzska. Prevažná väčšina predstavených príkladov v súčasnosti slúži ako múzeum, či už pôvodnej textilnej výroby, alebo napríklad múzeum automobilov (Mulhouse vo Francúzsku), niektoré objekty boli prestavané na byty či polyfunkčné centrum.

Číslo 4

Štvrté číslo sa vo svojich príspevkoch sústreďuje na tematiku archeologických pamiatok. Ivana Boháčová sa venuje archeologickému areálu nachádzajúcemu sa pod dlažbou tretieho nádvorja Pražského hradu, ktorý vznikol pri prestavbe hradu architektom J. Plečnikom v 20. rokoch 20. storočia. Výskum lokality odhalil archeologické pamiatky z obdobia raného a vrcholného stredoveku, medzi ktorými sú aj pozostatky drevených stavieb. Autorka približuje tiež projekt na záchranu a konzerváciu tejto výnimočnej pamiatky.

Poľská historička Elzbieta Firlet sa ve-

nuje projektu Námestie v podzemí realizovanom na Hlavnom námestí v Krakove. Tu sa v podzemných priestoroch, ktoré vznikli po prekrytí rozsiahlych archeologických nálezov betónovou platňou, pripravuje

prezentácia vzniknutej archeologicko-architektonickej rezervácie.

Článok Richarda Zatloukala „O putovaní neposedného románskeho domu po Olomouci“ mapuje komplikovaný priebeh archeologického prieskumu na stavenisku obchodného domu Prior v Olomouci v 70. rokoch, a tiež osudy základov románskej stavby, ktoré boli pri výskume odhalené a následne presunuté na dočasné úložisko. Nasledujúce početné jednania o konečnom umiestnení románskeho muriva dodnes nepriniesli výsledok.

Michal Tryml píše o troch lokalitách – kláštornom Kostole sv. Markéty v Břevnove, Kostole sv. Jána Krstiteľa v Dolných Chabroch a Kostole sv. Pankráca v Nusliach, v ktorých sú verejnosti prezentované staršie stavby odkryté pod podlahou pri archeologických výskumoch vykonaných v rokoch 1964 – 1974.

Toto číslo obsahuje aj prílohu Prehľad reštaurátorských prác realizovaných v Českej republike v roku 2006.

Číslo 5

Piate číslo tohto ročníka je mimoriadne svojím obsahovým zameraním i štruktúrou, keďže je venované 50. výročiu vydania zákona č. 22/1958 Zb. o kultúrnych pamiatkach.

V úvodnej štúdii popisuje Vlastimil Vinter na základe vlastných skúseností fungovanie pamiatkovej starostlivosti v Českej republike v období od roku 1945 do vydania pamiatkového zákona v roku 1958. Petr Štoncner ponúka stručný chronologický prehľad inštitucionalizovanej štátnej pamiatkovej starostlivosti v ČR od roku 1890 do súčasnosti.

Ďalšie príspevky sú rozdelené do blo-

kov podľa jednotlivých oblastí pamiatkovej starostlivosti: pamiatkový urbanizmus, reštaurovanie a pamiatkové technológie, štátne hrady a zámky, archeológia, historické záhrady a parky, technické a priemyselné dedičstvo, ľudová architektúra, evidencia a dokumentácia pamiatok a na záver medzinárodný kontext českej pamiatkovej starostlivosti. Príspevky vo všeobecnosti mapujú uplynulých 50 rokov pamiatkovej starostlivosti v Čechách.

Číslo 6

Špecifickú súčasť kultúrneho dedičstva, pamiatky kinematografie, v úvodnom článku tohto čísla predstavuje Blažena Urgošíková. Sústreďuje sa na činnosť Národného filmového archívu, ktorý sa zaoberá zhromažďovaním, spracovávaním a tiež reštaurovaním a záchranou vzácných filmových materiálov, z ktorých mnohé pochádzajú z raného obdobia existencie filmu. Autorka čitateľov oboznamuje so základnou terminológiou súvisiacou s reštaurovaním filmových diel a s priebehom procesu reštaurovania v Národnom filmovom archíve. Ten je demonštrovaný na konkrétnom príklade, nemom českom filme z roku 1927 „Milenky starého kriminálnika“.

Milan Nesměrák svoj príspevok venoval jednej z najvýznamnejších pamiatok antického Grécka – aténskej Akropole a jej dominante Parthenónu. Približuje jej vznik, vývoj, premeny, postupnú deštrukciu a následne obnovu a reštaurovanie chrámu v priebehu 19. a 20. storočia.

Bronislava Porubská
Archív PÚ SR

Glosy z časopisu Ochrona Zabytków (Ochrona pamiatok)

ISSN 0029-8247, 2007, č. 1-4

Číslo 1

Informácie

GAWLICKI, Marcin: Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków : nowe cele i zasady działania. s. 5-9. (Národné stredisko pre výskum a dokumentáciu pamiatok : nové ciele a zásady fungovania.)

KLUPSZ, Lidia: Akademia Nieświecka. s. 10-11. (Akadémia v Nieświecku.)

SABACIŃSKI, Marcin: Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w zwalczaniu przestępczości przeciwko dziedzictwu archeologicznemu. s. 11-13. (Národné stredisko pre výskum a dokumentáciu pamiatok v boji s nelegálnym archeologickým výskumom.)

MARCONI-BETKA, Anna: Konferencja „Periodic Reporting Follow-up Meeting for Eastern and Central Europe“. Wrocław, 14. – 15. września 2007 r. s. 14-15. (Konferencja „Periodic Reporting Follow-up Meeting for Eastern and Central Europe“, Wrocław, 14. – 15. september 2007.)

SKALDAWSKI, Bartosz: Konferencja „Bazy danych o zabytkach“. s. 15-16. (Konferencja „Databázy pamiatok.“)

KMICIK, Marcin: Krakowskie spotkanie z INSPIRE. s. 16-17. (Krakovské stretnutie s INSPIRE.)

STEC, Magda: Europejskie Dni Dziedzictwa 2007. s. 17-19. (Dni európskeho kultúrneho dedičstva.)

PIOTROWSKA-NOSEK, Katarzyna: 31. Sesja Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO. s. 19-21. (31. zasadnutie Výboru svetového dedičstva UNESCO.)

LEWICKI, Jakub: Powołanie kolegium doradczego ds. ochrony zabytków architektury modernistycznej w Polsce. s. 21-22. (Zriadenie kolégia pre ochranu modernistických architektonických pamiatok v Poľsku.)

Ukončené, zrealizované akcie

MARKOWSKI, Dariusz: Gotycki ołtarz z Dobiegniewa : historia, stan zachowania, konserwacja. s. 23-34. (Gotický oltár v Dobiegniewe : dejiny, súčasný stav, konzervácia.)

BIELINIS-KOPEĆ, Barbara: Ratusz w Zielonej Górze. s. 36-52. (Radnica v Zielonej Gore.)

KOZIELEC, Tomasz: Niezwykłe znaki: *tefilin* i *muзуza* – wyrazem piękna i bogactwa sztuki żydowskiej. s. 53-66. (Nevšedné symboly: *tefilin* a *muзуza* – obraz krásy a bohatstva židovského umenia.)

Tefilin tvoria dve nevelké kazetky obsahujúce fragmenty talmudu a *muзуza* je puzdro, do ktorého sa fragmenty ukladajú a pribíja sa na veraje dverí. Predmety sú dôležitými znakmi, ktoré majú pripomínať Boha a jeho práva. Sú nerozlučnou súčasťou života každej židovskej rodiny a odovzdávajú sa z pokolenia na pokolenie. Tieto symbolické predmety podliehali v

cie a reštaurovania maľovaných stropov.)

Teória

WITWICKI, Michał Tadeusz: Kryteria oceny wartości zabytkowej obiektów architektury jako podstawa wpisu do rejestru zabytków. s. 77-98. (Kritériá posudzovania pamiatkovej hodnoty architektonických stavieb ako základ zápisu do zoznamu pamiatok.)

Spomienky - Pamäti

Michał Tadeusz Witwicki (1921 – 2007). s. 99-100.

Konferencie

KACZOROWSKA, Maria Katarzyna: Park kulturowy jako forma ochrony zespołów urbanistycznych Kraków-Zwierzyniec. s. 101-116. (Park kultúry ako forma ochrany urbanistických súborov Krakov-Zwierzyniec.)

Literatúra

ZEIDLER, Kamil: Ochrona zabytków militarnych Helu. s. 117-118. (Ochrona vojenských pamiatok na Hele.)

Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków. s. 119-120. (Krajští konzervátori pamiatok.)

Číslo 2

Informácie

PIOTROWSKA-NOSEK, Katarzyna: Komitet do spraw Światowego Dziedzictwa Kulturowego w Polsce. s. 5. (Výbor pre Svetové kultúrne dedičstvo v Poľsku.)

GAWLICKI, Marcin: Konferencja wojewódzkich konserwatorów zabytków w Nieborowie 10. – 11. grudnia 2007 r. s. 6-7. (Zasadnutie krajských konzervátorov pamiatok v Nieborowe, 10. – 11. december 2007.)

SZMELTER, Iwona: „Cesare Brandi (1906 – 1988), jego myśli i debata o dziedzictwie. Sztuka konserwacji-restauracji w Polsce“. Międzynarodowa konferencja naukowa, Warszawa, 5. – 6. października 2007 r. s. 8-11. („Cesare Brandi (1906 – 1988) jeho myšlienky a rozhovor o dedičstve. Umenie konzervácie – reštaurovania v Poľsku“. Medzinárodná vedecká konferencia, Varšava, 5. – 6. október 2007.)

FLORJANOWICZ, Paulina – WIŚNIEWSKI, Bartosz: „Dziedzictwo kultu-

priebehu času v židovskej kultúre všakovým premenám – používal sa na ich vyhotovenie rôzny materiál a menil sa ich estetický vzhľad. Autor článku prezentuje náčrt ich historického vývoja, techniky a materiály, z ktorých boli vyhotovené, okolnosti spojené s ich postupným ničným a chátraním, ako aj dlhý proces ich reštaurovania.

LUBRYCZYŃSKA, Maria: Drewniany kościół pw. Św. Stanisława biskupa w Boguszycach k. Rawy Mazowieckiej. Zakończenie prac konserwatorskich i restauratorskich przy polichromowanych stropach. s. 67-76. (Drevený Kostol sv. Stanislava biskupa v Boguszyciach pri Rawe Mazowieckiej. Ukončenie konzervá-

rowe i turystyka : potencjal, oddziaływanie, partnerstwo i zarządzanie“ – 3. Forum Dziedzictwa Kulturowego Regionu Morza Bałtyckiego, Wilno, 26. – 28. września 2007 r. s. 12-13. (Kultúrne dedičstvo a turistika : možnosti, pôsobenie, partnerstvo a usporadúvanie – 3. Fórum kultúrneho dedičstva regiónu Baltického mora, Vilnius, 26. – 28. septembra 2007.)

FLORJANOWICZ, Paulina – WIŚNIEWSKI, Bartosz: „Nielegalny obrót skradzionymi dobrami kultury w Europie środkowej i wschodniej“ – 5. Międzynarodowa Konferencja Interpolu“, Wieliczka, 18. – 20. września 2007 r. s. 13-15. (Ilegálny predaj ukradnutých kultúrnych pamiatok v strednej a východnej Európe, 5. medzinárodná konferencia Interpolu, Velička, 18. – 20. septembra 2007.)

HANAKA, Anna: Współpraca Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków z Ukrainą. s. 15-17. (Spolupráca Národného strediska pre výskum a dokumentáciu pamiatok s Ukrajinou.)

KUS, Eugenius – MAKOWSKA, Beata: Wspólne dziedzictwo na Pomorzu. s. 17-19. (Spoločné dedičstvo v Pomoransku.)

SZMELTER, Iwona: „Ochrona światowego dziedzictwa fotografii. Wyzwanie dla XXI wieku“, Konferencja, Warszawa, 4. października 2007 r. s. 20-21. (Ochrana svetového fotografického dedičstva. Výzva pre 21. storočie. Konferencia, Varšava, 4. október 2007.)

MAKSYMIOUK, Małgorzata: „W fabryce, salonie, teatrze i kawiarni – Łódzkie wne-

trza XIX i XX wieku“. Sesja naukowa, Łódź, 8. – 9. listopada 2007 r. s. 22-23. (V továrni, salóne, divadle a kaviarni – lodžské interiéry 19. a 20. storočia.)

BORGOSZ, Weronika: „Ludzie gościnka - wędrowcy, pielgrzymi, tulacze. Podsumowanie konkursu plastycznego Europejskich Dni Dziedzictwa 2007. s. 24-25. (Ľudia na ceste – vandráci, pútnici, tuláci. Zhrnutie súťaže výtvarného umenia pri príležitosti Dní európskeho kultúrneho dedičstva 2007.)

Ukončené, zrealizované akcie

STEPIEŃ, Piotr M.: Rekonstrukcja i kreacja w obnowie zamku na Wawelu. s. 27-50. (Rekonštrukcia a tvorba pri obnove zámku Wawel.)

KOWALCZYK, Jerzy: Przygotowania do edycji inwentaryzacji Kazimierza Stronczyńskiego. s. 51-66. (Priprava na vydanie inventárneho súpisu od Kazimierza Stronczyńskiego.)

HADUCH, Henryka – SIWEK, Andrzej: Wnetrza dworu z Drogini – utracone i odzyskane. s. 67-79. (Interiéry kúrie v Drogini – stratené a znovunadobudnuté.)

Teória

KOBYLIŃSKI, Zbigniew – PACZUSKA, Agnieszka: Poglady młodzieży liceów warszawskich na temat zabytków: Czy teorie konserwatorskie są zgodne z oczekiwaniami społecznymi? s. 81-92. (Názory študentov varšavských gymnázií na tému pamiatky: Sú konzervátorské teórie v zhode so spoločenským očakávaním?)

Spomienky – Pamäti

MAKOWSKA, Beata: Stanislaw Latour 1927 – 2007.

Konferencie

KIELAR, Ewa: Forteczny park kulturowy – twierdza Klodzko. s. 97-104. (Pevnostný kultúrny park – pevnosť Klodzko.)

MYCZKOWSKI, Zbigniew: Park kulturowy jako forma obszarowej ochrony zabytków. s. 105-116. (Kultúrny park ako forma priestorovej ochrany pamiatkového fondu.)

Literatúra

ROUBA, Bogumila J.: Sztuka konserwacji i restauracji. Red. Iwona Szmelter i Monika Jadzińska. Przedsiębiorstwo Wydawnicze Rzeczpospolita SA, Międzyuczelniany Instytut Konserwacji i Restauracji Dziel Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie i Krakowie, Warszawa 2007. s. 117-120. (Umenie konzervácie a reštaurovania.)

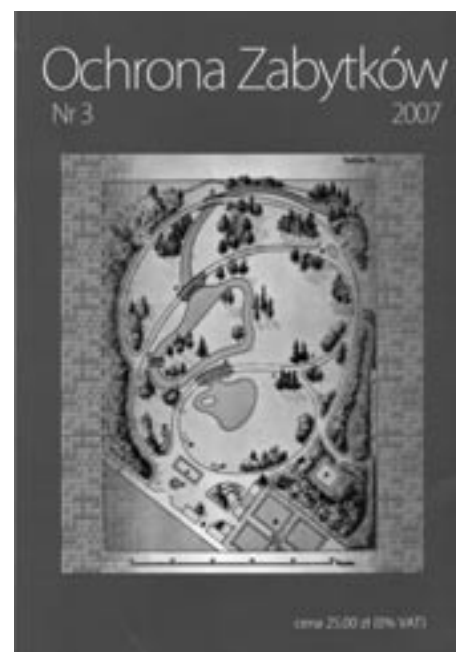
Číslo 3

Informácie

STEC, Magda: Międzynarodowy Dzień Ochrony Zabytków 2008. s. 5-7. (Medzinárodný deň ochrany pamiatok 2008.)

BAKALARSKA, Laura: „W stronę nowoczesnego muzeum“, konferencja międzynarodowa, Warszawa, 6. – 7. marca 2008 r. s. 7-8. (K modernému múzeu, medzinárodná konferencia.)

FURMANIK, Barbara: „Zarządzanie krajobrazem kulturowym i kształtowanie społecznych postaw proekologicznych“, międzynarodowa konferencja naukowa, Niepolomice, 8. – 10. maja 2008 r. s. 8-10. (Spravovanie kultúrnej krajiny a formovanie ekologických postojov, medzinárodná konferencia.)

SKALDAWSKI, Bartosz: Ochrona dziedzictwa archeologicznego – Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków szkoli policję. s. 11-13. (Ochrana archeologických pamiatok – Národné stredisko pre výskum a dokumentáciu pamiatok školí políciu.)

SZULIŃSKA, Margerita: Piatki konserwatorskie na Zamku Królewskim w Warszawie. s. 13-14. (Reštaurátorské piatky na kráľovskom zámku vo Varšave.)

BIELINIS-KOPEĆ, Barbara: III Lubuskie Spotkania Architektów z Konserwatorami zabytków. s. 15. (Tretie stretnutie architektov a konzervátorov v Lubuši.)

Ukončené, zrealizované akcie

WYSOCKA, Elzbieta: Sztuka ruchomego

obrazu. Ochrana, konservacja a rekonstrukcja w dobie mediów cyfrowych. s. 17-34. (Ochrana, konzervácia a rekonstrukcia v čase počítačových médií.)

Teória

CICHY, Andrzej: Znaczenie ozdobnego deskowania w periodyzacji drewnianej architektury w Paśmie Otwockim : problematyka badawcza i konserwatorska. s. 35-58. (Význam ozdobného dreveného obloženia v periodizácii drevenej architektúry Otvočského pásma : výskumná a konzervátorská problematika.)

SZMIDT-NAUD, Elzbieta: Farby dla konserwatorów malarstwa – właściwości aplikacyjne i stabilność. s. 59-68. (Farby pre reštaurátorov maliarstva – aplikačné a stabilizačné vlastnosti.)

MATUSZCZYK, Michał: Wybrane migrujące i lotne inhibitory korozji w konserwacji i restauracji obrazów współczesnych z elementami metalowymi. s. 69-78. (Niektoré migračné a prchavé brzdiace faktory korózie počas konzervácie a reštaurovania súčasných obrazov s kovovými súčasťami.)

DOBRZYN, Anna: Ochrana dziedzictwa kulturowego we Francji. s. 79-86. (Ochrana kultúrneho dedičstva vo Francúzsku.)

WILDNER-NUREK, Iwona: Z dziejów ewidencjonowania zabytkowych parków i ogrodów w Polsce. s. 87-105. (Z dejín evidencie historických parkov a záhrad v Poľsku.)

Pamäti

ZEIDLER, Kamil: Jan Piotr Pruszyński 1941 – 2008. s. 107-108.

Konferencie

NOWACZYK, Szymon: Projektowany Biskupiński Park Kulturowy – jako forma ochrony dziedzictwa archeologicznego. s. 109-115. (Návrh biskupinského kultúrneho parku ako forma ochrany archeologickeho dedičstva.)

Osobnosti

KURPIK, Wojciech: Jubileusz 80-letnia profesora Jerzego Waznego, członka rzeczywistego Polskiej Akademii Nauk. s. 116-117. (Výročie 80. narodenín prof. Jerzego Waznego, stáleho člena Poľskej akadémie vied.)

TUCHOLKA-WLODARSKA, Barbara: Dorota Szymczyk, „Srebrny oltarz darlowski. / Der Rügenwalder Silberaltar“. Wyd. Muzeum Pomorza Środkowego, Słupsk 2007. s. 118-120. (Darlovský strieborný oltár.)

Číslo 4

Informácie

SKALDAWSI, Bartosz: Zjazd wojewódzkich konserwatorów zabytków w Roskoszy, 9. – 10. czerwca 2008 r. s. 5-6. (Zjazd krajských konzervátorov pamiatok v Roskoši 9. – 10. júna 2008.)

MALAWSKA, Iga: Powołanie kolegium doradczego ds. ochrony zamków średniowiecznych w Polsce. s. 6-8. (Ustanovenie poradného orgánu pre ochranu stredovekých zámkov v Poľsku.)

HANAKA, Anna: Polsko-ukraińskie seminarium „Ochrona dziedzictwa kulturowego – podstawa tożsamości narodu“, Zólkiew – Zamość, 30 czerwca – 3 lipca 2008 r. s. 8-9. (Poľsko-ukrajinský seminár „Ochrana kultúrneho dedičstva – základ národnej identity“, Zólkiew – Zamość, 30. jún – 3. júl 2008.)

GRABOWSKI, Michał: Drugie spotkanie kolegium doradczego ds. archeologii, 21 sierpnia 2008 r. s. 9. (Druhé stretnutie poradného orgánu pre archeológiu, 21. august 2008.)

Ukončené, zrealizované akcie

KEPCZYŃSKA-WALCZAK, Anetta: Koncepcja bazy danych polskiego dziedzictwa architektonicznego w kontekście doświadczeń europejskich. s. 11-22. (Koncepcja databázy poľského architektonického dedičstva v kontexte európskych skúseností.)

FILIPOWICZ, Paweł – KAJZER, Leszek – LECHOWICZ, Zbigniew: Badania archeologiczno-architektoniczne kościoła

pw. Świątych Apostołów Piotra i Pawła w Krzyworzece w powiecie Wieluńskim. s. 23-43. (Archeologický a architektonický výskum Kostola svätých apoštolov Petra a Pavla v Krzyworzeci, okres Wieluń.)

KORPYSZ, Ewa: Polskie kościoły na terenie północno-zachodniej Ukrainy, stan zachowania s. 44-56. (Poľské kostoly na území severozápadnej Ukrajiny, súčasný stav.)

ROUBA, Malwina: Zaman – czyli taki jak przed wiekami. W zgodzie z zabytkami. s. 57-66. (Zaman – rovnaký, ako v dávnych dobách. V súlade s pamiatkami.)

DOLEZYŃSKA-SEWERNIAK, Ewa: Impresjonizm Aleksandra Gierymskiego na podstawie konserwatorskich badań obrazu Chłopiec niosący snop. s. 67-80. (Impresionizmus Aleksandra Gierymského na základe reštaurátorského výskumu obrazu Chlapec nesúci snop.)

Teória

MALAWSKA, Iga: Zamki w Polsce – problem określenia zasobu. s. 81-92. (Zámky, hrady v Poľsku – problematika určenia bohatstva.)

SIEWNIAK, Marek: Współczesne pielęgnowanie drzew. s. 93-102. (Súčasná ochrana stromov.)

Konferencie

MICHALSKA, Grazyna: Parki kulturowe jako forma ochrony krajobrazu kulturowego Lubelszczyzny. s. 103-110. (Kultúrne parky ako spôsob ochrany krajiny v oblasti Lubelska.)

TRZCIŃSKI, Maciej: Wokół definicji zabytku archeologicznego. s. 111-117. (K definícii pojmu archeologickej pamiatka.)

Literatúra

RYMASZEWSKI, Bohdan: Marian Arzyński, „Idea – pamięć – troska. Rola zabytków w przestrzeni społecznej i formy działań na rzecz ich zachowania od starożytności do połowy XX wieku“. Wyd. Muzeum Zamku w Malborku, Malbork 2007. s. 118-120. (Idea – pamäť – starostlivosť : úloha pamiatok v spoločenskom priestore a spôsoby činnosti pre ich uchovanie od staroveku do polovice 20. storočia.)

Halina Mojžišová
Knížnica PÚ SR Bratislava

Strecha – načrtnutie problému jej ochrany v pamiatkovej praxi

Dodatočný príspevok ku konferencii Rozvoj verzus konzervácia v pamiatkovom prostredí

Ked' sa v roku 2002 uviedol nový pamiatkový zákon do praxe, nastala určitá chvíľa, krátky neopakovateľný moment, keď mohol zabehaný spôsob metodiky a usmerňovania vlastníkov pamiatok pri ich obnove nabrat' novú kvalitu a najmä uvedomenie si, že to štát bude aj niečo stáť. Veď to mal byť účel nového moderného pamiatkového zákona. Dostali sme možnosť rozhodovať o pamiatkach priamo, sami a nezávisle, a nebyť len akýmisi nechcenými poradnými odbornými orgánmi stavebných úradov. Dostali sme do rúk kompetencie, po ktorých pamiatkari volali a na ktoré sa azda aj dlhé roky pripravovali – nesprostredkovanú zodpovednosť za osud pamiatkového fondu – jeho úradnú formu ochrany a rozvoja.

Spolu s novým zákonom sa z ústavu stal úrad. Nasadili sme si glotové rukávy, utlmili vedu, výskum, podcenili metodické výstupy a čakali na zázrak?! Odišli starší, aj mladší (asi tí predvídavejší) kolegovia, prišli noví – neskúsení ale optimisticky (naivne?) naladení. Tým, ktorí ostali, boli potvrdení alebo sa posunuli na vyššie vedúce pozície, sa naskytla príležitosť zmeniť zabehané „pamiatkarsko-ochranárske“ spôsoby myslenia a nastaviť chod inštitúcie smerom k modernej a demokratickej pamiatkovej ochrane. Nástroj v podobe vtedy nového pamiatkového zákona dával predpoklady ustáť tlak politických a ekonomických záujmov aj v dobe fungovania tzv. neprávneho štátu, ako sa vyjadril onoho času ešte opozičný politik Róbert Fico. Bez malicherností a alibistických výhovoriek prečo a ako sa to nedá. Mám však dojem, a myslím, že nie som sám, že stav súčasnej správy na úseku ochrany nášho pamiatkového fondu naberá nihilistické tendencie a podlieha spomenutým lobistickým záujmom, a nie naopak. Nejde smerom, akým sme chceli. V zákone, napriek jeho niektorým nedostatkom a jeho pripravovanej novele, chyba nie je. Zákon sám osebe nás samozrejme nespasí. Problémom zákona je jeho aplikovanie na strane jednej (my, pamiatkari) a jeho rešpektovanie na strane druhej (vlastníci pamiatok, spoločnosť vo všeobecnosti) a hlavne rešpektovanie samotnej historickej architektúry a úcta k jej tvorcom. Toho si bol vedomý už pred takmer 100 rokmi Alois Riegel a túto dilemu nebudeme schopní vyriešiť (už) asi nikdy. To samozrejme platí aj v ostatných oblastiach nášho života. Možno je ešte nádej zvrátiť z môjho pohľadu nepriaznivý vývoj. Nemali by sme rezignovať, ale niektorí z nás by azda mali vyvodit' zo svojho prístupu a

pôsobenia dôsledky. Potrebujeme kritickú analýzu našej činnosti a nie každoročné vyhýbanie sa horúcim témam a problémom a ich zametanie pod koberec.

Alfou a omegou nášho poslania sú paragrafy 27, 28 a 29 zákona, ktorých interpretáciu a narábanie nimi je možné stručne vysvetliť (ozrejmiť) na spôsobe ochrany strechy individuálnej pamiatky, či strešnej krajiny pamiatkových území. S ochranou striech a strešnej krajiny sa v poslednej dobe zaoberalo na rôznych fórach viacerých inštitúcií a kolegov, naposledy Pamiatkovým úradom SR v novembri 2008 organizovaná konferencia *Rozvoj verzus konzervácia pamiatkového prostredia*, čo je dokladom, ako táto téma rezonuje. Je to samozrejme pochopiteľné, veď akýkoľvek, niekedy aj dobre mienený vstup do strechy formou strešných okien, vikirov, balkónov, antén, odstránením alebo zmenou hlavíc komínov, zvýšením či nastavením korunných ríms (koruny muriva), zmenou sklonu a tvaru strechy, dokonca odstránením strechy nadstavbou je výrazným zásahom nielen do samotnej podstaty kultúrnej pamiatky, ale aj do jeho bezprostredného okolia a v širšom zmysle aj celého pamiatkového územia. Vieme, čo je zlé, ako by sme mali presadiť nový prístup pri ochrane a obnove striech (mnohí z nás to asi ako problém nevidia) alebo v podmienkach súčasnej spoločenskej situácie eliminovať, či aspoň zmierniť dopady zabehanej praxe však už nie... Chyby, ktoré robíme a vieme o nich, sa elegantne prejdú mlčaním (veď načo si robiť problémy) a všetci sa tvárimo, že je všetko v poriadku. Predsa inak sa nedá, alebo žeby áno?! Práve teória zlyháva v reálnom časopriestore alebo na zaužívanom a pohodlnom názore, že v podmienkach súčasného fungovania trhového mechanizmu a takmer neregulo-

vaného narábania s nehnuteľným majetkom sa viac dosiahnuť nedá.... Po absolvovaných konferenciách (bez relevantných výstupov) sa vraciame späť do zabehaných koľají lavírovania, hľadania výhovoriek, k bagatelizovaniu a k zlatému teľaťu našej disciplíny – individuálnemu prístupu (rozhodovaniu) k individuálnym a neopakovateľným pamiatkam, z čoho plynú rozdiely pri posudzovaní a usmerňovaní takmer identických zámerov obnovy. Alebo naopak, ospravedlňujúco krčíme plecami a vyhovárane sa, že sme inak nemohli, lebo sa už v minulosti pri skutkovo zhodných alebo podobných prípadoch tak rozhodlo (čo na tom, že nesprávne), a teda aby nevznikali neodôvodnené rozdiely... A tak tu máme, parafrázujúc jednu našu kolegyňu: „námestia plné vikierov od výmyslu sveta.“ Tam, kde by sme mali jasne obhájiť našu pozíciu v prospech zachovania originality a autentických hodnôt, tam sa nám trasú kolená, pri marginálnych záležitostiach, príp. malých, slušných a ekonomicky „bezvýznamných“ vlastníkoch sme takmer ochotní vyčerpať všetky dostupné prostriedky na uplatnenie nášho „usmernenia“. Keď naposledy kriticky vystúpil Alex Tahy z Pamiatkovej inšpekcie pri MK SR na metodickom dni v Brne na adresu ochrany a obnovy strešnej krajiny Bratisla-

vy (a opätovne na poslednej bratislavskej konferencii), ostalo okrem prekvapeného šumu českých kolegov (nie žeby aj tí nemali svoje negatívne skúsenosti) nad prezentovanými príkladmi v našich lúkach a hájoch ticho – problém ostal doma ne(-do)riešený a keď už prinajmenšom nezačali padať hlavy, mali sme si aspoň (konečne!) sadnúť a hľadať východiská. Inak sa môže stať, že o pár rokov zistíme, že nemáme čo chrániť, že nemáme prečo usmerňovať fyzické a právnické osoby pri obnove kultúrneho dedičstva a že vlastne ani nemáme dôvod existovať ako špecializovaná štátna správa. A ani sa za to hanbiť nebudeme... V tomto zmysle je na Slovensku typické, že pamiatková inšpekcia dozerá, dohliada a kontroluje, vie a upozorní, ale je (zo zákona?) bezzubá – zdá sa, že nikdy nič nedotiahne do konca a nevyvodí dôsledky – a keď aj má snahu, nastúpi politické a

rodinkárske riešenie (no však náš súdruh nie je až taký zlý...) a cyklus sa opakuje. A s ním frustrácia a beznádej. A vtedy už definitívne o pamiatky nejde.

Vzhľadom na uvedené je potrebné hľadať v našej disciplíne **konštanty** nezávislé od režimu, spoločenského vkusu a morálky, paragrafov správneho konania, či (sveto)názoru predstavených. Odbornou diskusiou a bez strachu. A tou konštantou, ktorú máme pod nosom, je ustanovenie zákona týkajúce sa základnej ochrany kultúrnej pamiatky a pamiatkového územia. Citujem: *Základná ochrana KP je súhrn činností a opatrení vykonávaných na predchádzanie ohrozeniu, poškode-*

Palác Motešických Bratislava, vizualizácia

niu, zničeniu ... KP, na trvalé udržiavanie dobrého stavu vrátane prostredia KP a na taký spôsob využívania a prezentácie, ktorý zodpovedá jej pamiatkovej hodnote a technickému stavu. A ďalej v ustanovení § 29 ods. 1 zákona, ktoré znie: *Základná ochrana pamiatkového územia je súhrn činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy (uľ, nie sme v tom sami!) v spolupráci s vlastníkami nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia.* A nakoniec je podľa § 28 ods. 2 písm. b) *vlastník povinný užívať kultúrnu pamiatku v súlade s jej pamiatkovou hodnotou.* Umožňuje znenie týchto paragrafov **vstavbu do pod-**

krovia, zmenu tvaru strechy, montáž vikierov a strešných okien rôznych veľkostí a tvarov alebo nadstavbu objektu, atď.? Ja si myslím, že nie, ani tam nie, kde historická stavebná typológia striech a ich vetrania a presvetlenia by takúto možnosť (strechy s vikiermi na vedutách) ponúkala. Odhliadnuc od litery zákona **zobytnenie podkrovia** vyžaduje často razantné zásahy do nižších podlaží z dôvodu dotiahnutia sietí prerazením nových otvorov do stropov a klenieb, umiestnenia nových technológií, (ne)primeraných statických zabezpečení, vytvárania nových schodiskových ramien, podest, výťahových šácht po fasádach na často najnevhodnejších miestach (napr. do prejazdov), či v zrkadlách schodísk, čo je v príkrom rozpore s ochranou autentických hodnôt pamiatky a súčasne negatívne ovplyvňuje konanie pamiatkových orgánov pri vydávaní rozhodnutí a ich zdôvodnení v danej veci. Zmenené klimatické pomery môžu navyše inak zdravej drevnej hmote krovu spôsobiť nečakaný a nechcený výskyt húb, plesní a pôsobenie červotoče a hlodavcov. O zmene vzhľadu a výrazu nehovoriac – ale koho to potom ešte vlastne zaujíma..? Výsledkom sú kompromisy a ústupky pre vlastníkov, ktorí vraj na základe ústavného práva zveľaďujú svoje vlastníctvo, avšak pri tom tvrdo,

na úkor nenahraditeľných hodnôt kultúrneho dedičstva spôsobujú nám všetkým veľké škody a na úkor nášho svedomia spôsobujú lokajské a iné zakrivenia našej pamiatkarskej chrbtice... A tak tu máme také výstrelky, ako je doslova škandalózna nadstavba klasicistického Paláca Motešických na Gorkého ulici, najskôr záchrana Könyökiho domu na Lazaretskej ulici pred asanáciou jej oneskoreným zápisom do ÚZPF a potom (komisionálne!) schválenie jeho nadstavby, čo je de facto jeho likvidácia, lodžia v streche Ballašovho paláca na Panskej ulici, dva rady predimenzovaných vikierov na meštianskom dome v bezprostrednom susedstve Segnerovej kúrie na Michalskej ulici, nadstavba domu na Hviezdoslavovom námestí (všetko BA), absolútne nevhodné vikiere na Majolike v Modre, odsúhlasená zmena strechy na vidieckom sídle v Orlovom, na renesančnom

kaštieli v Haliči spolu s prekrytím nádvoría (!), nadstavby jednopodlažných meštianok vidieckeho typu v Kežmarku o dve podlažia, strešné okná a vikiere (a komíny) na ľudových zrubových domoch atď. (úplne vážne – vypustíme z ochrany pamiatkovo neudržateľné PRLA a investujeme do existujúcich skanzenov!), či problematická „obnova“ strechy na Sobášnom paláci v Bytči a pod. To je len niekoľko posledných príkladov z veľkého množstva takýchto nami povolených „obnov“ v podstate vo všetkých významných pamiatkových rezerváciách alebo solitéroch. Dokonca sa v zmysle tejto benevolentnej atmosféry nájdu aj také absurdné požiadavky, akým bol pokus o zobytnie podkrovia františkánskeho kostola v Košiciach, významnej gotickej sakrálnej architektúry na území Slovenska. Bude asi pravdepodobne veľmi poučné sledovať aj to, ako sa vysporiadame s neadekvátnou požiadavkou bratislavského magistrátu nadstavť významnú technickú pamiatku – Sklad č. 7 v Zimnom prístave (modernistická ikona nedávno v exteriéri obnovená a navrhnutá za obnovu roka (!) za účelom zmeny funkcie objektu na audítórium, čo je v absolútnom rozpore so základnou ochranou a charakterom kultúrnej pamiatky, a to pripomínam, že mesto disponuje na organizovanie spoločenských a kultúrnych podujatí unikátnymi halami PKO a budovou Divadla P. O. Hviezdoslava. Vlastník uvažuje o odstránení jeho stropu-strechy, podporných pilierov, o odstránení dvoch bočných vežíčiek a pravdepodobne aj zadnej časti strednej hlavnej vežíčky, výrazovo a obrysovo dominantných prvkov určujúcich samotný charakter a hodnotu budovy, aby na ich mieste vznikla 2-podlažná hala uzavretá plášťom vo forme (odstrániteľnej...) membránovej stavby pokrytej technickou textíliou... Zatiaľ som nezachytil, že by tieto v médiách viackrát publikované predstavy Magistrátu kompetentní zmietli zo stola.

Určite sa nájdu aj dobré príklady obnov, tie však nie sú predmetom môjho príspevku. Osobitým problémom je aj metodický prístup k rekonštrukciám striech na stredovekých, príp. renesančných sakrálnych a fortifikačných stavbách, kde bez dostatočnej a širokej odbornej diskusie vznikajú výrazovo a obrysovo tvrdé a technologicky atypické, ahistorické strešné útvary, roviny a architektonicky a remeselne nezvládnuté detaily. Za všetky stačí vymenovať tzv. Vazulovu vežu na Nitrianskom hrade, jednu z (ukážkových) bášť západnej línie trnavského mestského opevnenia, alebo posledné riešenie strechy

Kostola sv. Margity v Kopčanoch. Pozastavil sa niekto niekedy nad tým, že naše nízke nároky a požiadavky pri usmerňovaní obnovy prispievajú k zániku remesla?

Podobným problémom, ktorý súvisí so strechami, je aj stále viac sa rozširujúce (najmä v Bratislave) uzatváranie dvorov a nádvorí renesančných a barokových meštianskych domov a palácov presklenými konštrukciami à la Galleria Vittorio Emanuele II., ktorými do nášho špecifického (malomestského) historického prostredia zavádzame našim pričinením ahistorické idiotizmy, či „auparkovo-polusovú“ zvrátenosť umelých gýčových svetov veľkých nákupných stredísk... Prosto karikatúra na pamiatkovú ochranu a starostlivosť prechádzajúca čoraz viac do komédie. Toto sme chceli? Chceme touto formou našim ľudom naznačiť, že ak sa chcú ísť pozrieť na historickú architektúru a urbanizmus v ich takmer autentickej podobe alebo aspoň v podobe 19. storočia, či vnímať atmosféru historických miest a neopakovateľných historických lokalít a regiónov, sledovať citlivý a odborne vyargumentovaný prístup pri ich obnove a dopĺňaní novou architektúrou, nech sa potom idú pozrieť do cudziny – najmä na západ, sever, či juh od nás? A my naopak prispějeme do hodnotového rebríčka Európy a zveľaďovania jej kultúrneho dedičstva kultúrou ignorantstva, búrania a degradujúcich prestavieb? Len preto, že sme alibistickí, že si nevieme určiť priority alebo len preto, že nám môžu všetci fúkať, keď síce máme polohladné úradnícke bruchá, ale aspoň teplé fleky? Dokedy?

Zobytnievanie podkroví je výsledkom rozvoja industrializácie, ekonomických, demografických a migračných faktorov, ktoré vyvstali v 19. storočí a boli predovšetkým určené pre chudobu. Strecha mala vždy primárne izolačnú a skladovú funkciu a nikoho, až na pár výnimiek, do 19. storočia nenapadlo na tomto fakte nič meniť. Aké neefektívne je nechať také objemy a toľké plochy nevyužité, si povie dnešný súčasník... A tak sa dnes do podkrovia hrnú ľudia z čistej špekulácie a nevedomosti spojenej s pseudoromantickou predstavou pekného a „luxusného“ bývania, pričom evidentne zobytnievanie podkroví prináša viac nevýhod ako výhod a spôsobuje viac problémov ako osohu. Z toho rezultujúce zahusťovanie bývania nabaľuje na seba ďalšie špecifické problémy, napr. problém so statickou dopravou (a teda ovplyvňuje kvalitu života v meste) a nemá opodstatnenie ani z hľadiska demografického – je nás čoraz menej. Kde sme boli,

keď Mesto Bratislava bezprecedentným a nehoráznym rozhodnutím odsúhlasilo výpredaj podkrovných priestorov na komerčné a bytové účely? Pamiatkový fond tvorí azda 1% celého stavebného fondu na Slovensku a aj preto si myslím, že je tento nežiaduci trend potrebné aspoň sa pokúsiť zastaviť, hlavne na takých pamiatkových objektoch, kde nie je táto funkcia autentická a chýba z hľadiska požiarneho a iných noriem vhodný prístup do podkrovia. V prvom rade však je nutné považovať **zobytnie** v architektúrach slohových, teda postavených približne do roku 1850 (ak toto nie je vedením toľko omieľaná „výberová“ kategória, tak potom už neviem), či majú alebo nemajú mladšiu konštrukciu krovu, **z pamiatkového hľadiska za nepripustné**. Som presvedčený, že súčasný pamiatkový zákon nám takúto právomoc a riešenie poskytuje (poskytol) a umožňuje(-il). Len je to potrebné chcieť odborne metodicky zdôvodniť a pred verejnosťou a samosprávou obhájiť. Začnime sa konečne chovať ako suverénny úrad suverénneho štátu, ktorý sa rôznymi medzinárodnými zmluvami a ich ratifikáciou prihlásil k ochrane a zachovaniu svojho kultúrneho dedičstva. Najmä štát by si už konečne mal uvedomiť, že údržba, obnova, prezentácia a ochrana pamiatkového fondu aj niečo stojí... A my by sme sa nemali tak ľahko prispôsobovať všeobecnému nezájmu spoločnosti o kultúrne dedičstvo a chýbajúcej spoločenskej objednávke a kontrole, či neexistujúcej tlaku verejnosti, ktorá sa nás (zatiaľ) a ani zodpovedných na MK SR nepýta, ako si plníme svoje povinnosti, keď súčasný pamiatkový fond a manažment jeho ochrany vykazuje všetky príznaky predinfarktového stavu. Alebo je už naozaj neskoro a sme len bezmocnými a ľahostajnými svedkami rozkladu a postupného úpadku nášho kultúrneho (architektonického) dedičstva a jeho inštitucionálnej ochrany? Sme tu len *pro forma*?

P.S. Autor si nenárokujú na absolútnu správnosť či nedotknuteľnosť svojho názoru a bude rád, ak sa na tému obnovy KP a PÚz rozprúdi otvorená a vecná diskusia, ktorá naznačí smerovanie tejto inštitúcie a pamiatkarskej disciplíny v blízkej budúcnosti. Zároveň si však stále viac uvedomuje, že nechce byť hádzaný do jedného vreca s tými, ktorým je ochrana pamiatkového fondu ľahostajná, resp. nevedia alebo nemajú záujem ju vykonávať...

Denis Haberland
Odbor preskúmania
rozhodnutí PÚ SR

Príbeh jedného domu ...

Bratislava, Lazaretská ulica č. 9

Možno mnohí sme donedávna ani len netušili, že dom na Lazaretskej ul. č. 9 v Bratislave dal postaviť pre seba a svoju rodinu profesor Jozef Könyöki (1829 – 1900) významný pedagóg, historik, grafik, muzeológ, pamiatkar a reštaurátor.

Na obytný dom situovaný na území pamiatkovej zóny Bratislava – Centrálna mestská oblasť upozornila v článku „Dom Jozefa Könyökiho v Bratislave“ (Pamiatky a múzeá č. 1/2000) Viera Obuchová (MÚOP Bratislava), kde uviedla, že *vzhľadom na osobnosť stavebníka a majiteľa si dom zaslúži byť zapísaný do Ústredného zoznamu kultúrnych pamiatok*. Nestalo sa tak.

Prešiel čas keď, sa s domom nič nedialo. Až v roku 2006 vlastníci objektu požiadali Krajský pamiatkový úrad Bratislava o vyjadrenie k predloženej projektovej dokumentácii, ktorá uvažovala o úplnom odstránení historickej stavby. KPÚ posúdil podanie ako žiadosť na úpravu nehnuteľnosti nachádzajúcej sa v pamiatkovom území a vydal záväzné stanovisko, ktorým schválil zámer úpravy s podmienkami, že vypracovaná projektová dokumentácia bude riešiť otázku nadstavby a bude rešpektovať podlažnosť v zmysle platného územného plánu zóny. Ďalším

záväzným stanoviskom KPÚ neschválil zámer vlastníkov objekt asanovať. Žiadosť vlastníkov o vydanie záväzného stanoviska bola doplnená o inventarizáciu hodnotných detailov a prvkov, ktorú požadoval KPÚ. Na základe uvedeného materiálu spracovaného Ing. arch. Ivanom Gojdičom v decembri 2006 boli preukázané nové skutočnosti vzťahujúce sa na historický charakter objektu spojeného s osobou profesora, pedagóga, historika a grafika Jozefa Könyökiho a KPÚ Bratislava podal podnet na Pamiatkový úrad SR na vyhlásenie predmetnej nehnuteľnosti za národnú kultúrnu pamiatku.

Na základe urýchlene spracovaného návrhu na vyhlásenie predmetnej nehnuteľnosti za NKP začalo Ministerstvo kultúry SR v apríli 2007 správne konanie. Medzi

tým už bežalo odvolacie konanie na Krajskom stavebnom úrade v Bratislave proti zamietavému rozhodnutiu príslušného stavebného úradu Mestskej časti Bratislava – Staré mesto o umiestnení novostavby bytového domu. Do problému bol zainteresovaný veľký okruh ľudí – vlastník, projektant, KPÚ, PÚ SR, MK SR, stavebné úrady a v neposlednom rade aj novinári. Nakoniec v júli 2007 vydalo MK SR rozhodnutie, ktorým vyhlásilo pamätný dom (dom Jozefa Könyökiho) a sochu sv. Jozefa (umiestnenú na hlavnej fasáde domu) za

mi krátkom čase po vyhlásení Könyökiho domu za NKP bol schválený zámer vlastníkov objekt nadstavať o dve podlažia. Zachránili sme stavbu pred asanáciou, avšak nezabránili sme jeho prestavbe.

Je potrebné dodať, že charakter prízemnej architektúry objektu neumožňuje realizovať nadstavbu bez výrazných zásahov do jeho dispozície a architektonickej kompozície. Dom postavený v roku 1885 podľa projektu Ignáca Feiglera si zachoval všetky charakteristické znaky reprezentujúce obdobie svojho vzniku (najmä romanizujúco upravené obe

fasády, výplne okien a dverí, mreže, úprava vstupu z exteriéru aj v interiéri vrátane výtvarnej výzdoby).

Všetci sa snažili podporiť KPÚ a zachrániť dom a jeho hodnoty, no výsledkom je rozhodnutie, ktorým bude možné objekt prestavať do takej miery, že sú na mieste otázky: Čo ostane z národnej kultúrnej pamiatky? Je tento objekt iba pamiatkou histórie? Nebolo by lepším riešením rozhodnúť na začiatku o umiestnení

pamätnej tabule na fasáde objektu? Prečo sa snažíme o zápis objektu, o ktorom vieme, že aj tak bude prestavaný? Je prípustné nadstavať NKP o dve podlažia?

Informácia na záver:

Vlastníci sa rozhodli po všetkých tých peripetiách objekt predať. Novým vlastníkom je Spoločnosť Apollo Group a. s., Bratislava. Táto developerská spoločnosť sa zaoberá výstavbou nehnuteľností. Premýšľam, či v tomto prípade bolo akceptované predkupné právo štátu na kúpu NKP.

Čo myslíte, aké pokračovanie bude mať príbeh tohto domu?

Lýdia Kubeková
Odbor preskúmania
rozhodnutí PÚ SR

národnú kultúrnu pamiatku a v odôvodnení uviedlo pamiatkové hodnoty (historickú, architektonickú, výtvarnú), pre ktoré bol objekt vyhlásený. Ministerstvo sa pri svojom rozhodovaní opieralo aj o posudky a stanoviská nezávislých odborných inštitúcií v oblasti ochrany pamiatkového fondu – Mestský ústav ochrany pamiatok Bratislava, Slovenskú akadémiu vied a ICOMOS Slovensko. Všetci jednoznačne potvrdili opodstatnenosť vyhlásenia tohto historického domu za NKP. Napriek všetkému vlastníci podali rozklad, ktorý Minister kultúry SR zamietol a potvrdil rozhodnutie o vyhlásení veci za NKP.

V tomto štádiu sa zdalo, že zdĺhavý boj s vlastníkmi bol, za podpory všetkých zúčastnených, úspešne dotiahnutý do konca. Prekvapením bolo zistenie, že vo veľ-

Hodnoty a perspektívy ochrany architektúry a urbanistických štruktúr 50. a 60. rokov 20. storočia

Medzinárodná vedecká konferencia

30. septembra – 2. októbra 2008, Agroinštitút Nitra

Architektúra a urbanizmus 50. a 60. rokov sa dostáva v dnešnej dobe do pozornosti pamiatkarov nielen na Slovensku, ale i vo svete. Je to hlavne preto, že ako v živote človeka, tak i v živote budovy či urbanistického súboru nastal po 50-tich rokoch života čas na jeho prehodnotenie. Pri architektúre a urbanizme je to navyše spojené s rozvojom sídiel v súčasnosti, v kontexte so zmenou životných nárokov a nových technológií, ktoré vytvárajú silný ekonomický tlak na zhodnotenie pozemkov, na zmeny charakteru a využitia architektúry a urbanizmu.

V tejto súvislosti je nevyhnutné rozhodnúť čo, a či vôbec, z tohto dedičstva chceme zachovať pre budúce generácie a prečo, či už nastal čas na jeho pamiatkovú ochranu a či je časový odstup od doby jeho vzniku v tomto ohľade dostatočný.

Sme schopní objektívne a bez emócií posúdiť obdobie 50. rokov, ktoré je úzko spojené s presadzovaním ideológie a praktikami, na ktoré by sme radšej chceli zabudnúť? Čo z tejto architektúry a prečo je natoľko hodnotné, že je to potrebné chrániť? Ktoré urbanistické štruktúry a aké pamiatkové hodnoty by mali byť predmetom ochrany? Aké sú výsledky mapovania a hodnotenia tejto architektúry a urbanistických štruktúr na Slovensku a v okolitých krajinách? Je už časový odstup od vzniku architektúry a urbanizmu 60. rokov, i vo vzťahu k tomu, že mnohé z týchto diel sa stavali viac rokov a autori diel ešte žijú, dostatočný?

Cieľom podujatia, bolo aj

- určenie pamiatkových hodnôt architektonických objektov a súborov, ktoré by mohli byť predmetom ich perspektívnej pamiatkovej ochrany,
- riešenie danej problematiky z komplexného pohľadu, nielen výlučne urbanisticko-architektonického alebo umelecko-historického,
- hodnotenie diel z daného obdobia pri zohľadnení ich využitia v súčasnom živote z pohľadu sociológie, etnológie, prípadne iných odborov.

Nástojčivosť riešenia tejto otázky viedla Pamiatkový úrad Slovenskej republiky k rozhodnutiu zaoberať sa predmetnou problematikou na tomto odbornom podujatí. K spolupráci si prizval Ústav stavebníctva a architektúry SAV, ktorý sa problematikou architektúry a urbanizmu 20. storočia systematicky zaoberá už dlhší čas a pre rovnaké dôvody bola oslovená aj Fakulta architektúry STU.

Keďže v susedných krajinách Maďarsku, Poľsku a Česku bola situácia podobná, boli prizvaní i odborníci z týchto štátov. Podujatie bolo zorganizované pod záštitou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

Vedecký výbor, ktorý bol odborným garantom konferencie, tvorili:

Pamiatkový úrad SR:

Ing. arch. Viera Dvořáková,
Ing. arch. Ľubica Pinčíková,
Mgr. Veronika Kapišinská

USTARCH SAV:

Doc. Ing. arch. Henrieta Moravčíková, PhD.
FA STÚ:

Prof. Ing. arch. Matúš Dulla, DrSc.,
Prof. Ing. arch. Bohumil Kováč, PhD.,
NPÚ, Územní odborné pracoviště v Ostravě:

Ing. arch. Nad'a Goryczková
Združenie miest a obcí Slovenska:
Ing. Martin Kováč

Organizačné zabezpečenie:

Pamiatkový úrad SR:

Ing. arch. Ľubica Pinčíková,
Ing. arch. Viera Dvořáková,
Ing. arch. Dagmar Ferusová,
Ing. arch. Darina Brósková

Krajský pamiatkový úrad Nitra:

Ing. Anna Valeková

USTARCH SAV:

Ing. arch. Katarína Andrášiová, PhD.

Konferenciu otvorila generálna riaditeľka Pamiatkového úradu SR PhDr. Katarína Kosová, za MK SR Ing. Iveta Kodoňová a za Združenie miest a obcí Slovenska Ing. Martin Kováč. Všetci vy zdvihli dôležitosť podujatia v kontexte so stanovenými cieľmi.

Úvodný referát mala Ľ. Pinčíková, ktorá ozrejmila spoločenskú situáciu na Slovensku od roku 1945 do začiatku 60. rokov. Medzi najdôležitejšie prednášky

konferencie patrili príspevky A. Kubovej z École nationale supérieure d'architecture de Lyon *Modernost' „Funkčného mesta“; istoty a pochybnosti architektov na prelome 50. rokov*, M. Strakoša a N. Goryczkovej z Národného památkového ústavu z Ostravy *Architektura 50. let v Československu: dědictví avantgardy a labuť píseň tradicionalismu a Památková ochrana architektury socialistického realismu v českých zemích*, M. Dullu a H. Moravčíkovej z Ústavu stavebníctva a architektúry SAV *Najohrozenejšie architektonické pamiatky: súpis, kategórie, otázky a Moderná architektúra ako kultúrne dedičstvo: predpoklady a paradoxy ochrany*, T. Mezosa (predneseného G. Káldym) z KÖH Budapešť (Úrad pre ochranu kultúrneho dedičstva) *Architektúra 50. a 60. rokov v Maďarsku* a P. Vodrážku z Fakulty architektúry STU *Urbanistické súbory socialistického realizmu na Slovensku*. Konkrétnym súborom, ich hodnoteniam a niektorým špecifickým otázkam boli venované príspevky M. Tomiškovej (panelové sídliská), K. Doležala (Brno-Lesná), J. Křížeka (Liberec), L. Husovskej, N. Hraškovéj (Kremnica), P. Királyovej a J. Kraveca (Košice), R. Mokriša (50 rokov košického urbanizmu), K. Kubičkovej (Banská Bystrica – ohrozenie urbanistických častí mesta z 50. až 70. rokov), E. Kráľovej (Prednádražie v Banskej Bystrici a Krasňany v Bratislave), P. Matišovej (Ostrava-Poruba), A. Dobruckej (Nová Dubnica – kvalita života), A. Boteka *Pokoncilové úpravy v sakrálnych objektoch 50. a 60. rokov – problematika konceptu a hodnôt*, M. Kvasnicovej *Problematika metodiky pamiatkových výskumov architektúry 50. – 60. rokov 20. storočia* a Z. Balka *Nitriansky mestský park v premenách času*.

Osobitnú skupinu príspevkov tvorili prednášatelia z krajských pamiatkových úradov, referujúci o problémoch ochrany urbanistických súborov v Handlovej, Partizánskom a Novej Dubnici – L. Blahová, M. Dvončová a F. Brunovský. Informáciu o národných kultúrnych pamiatkach z predmetného obdobia zapísaných v Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR podala L. Pinčíková a D. Brósková. Príspevok L. Fašangovej bol venovaný tvorbe architekta Jiřího Krohu v období sorely a J. Pohaničová sa venovala sídlisku *Predmostie v Nitre alebo Scheer verus Piffel – od projektu k realizácii*.

Súčasťou konferencie bola aj zaujímavá exkurzia po urbanistických a architektonických súboroch Nitry (Predmostie, Chrenová, Vysoká škola poľnohospodárska a Park kultúry a oddychu), ktorú zabezpečila A. Valeková z KPÚ Nitra a Z. Balko sa venoval parku. Účastníci kon-

ferencie prezentovali svoje príspevky aj na posterach, ktoré boli vystavené pred konferenčnou miestnosťou. Oba večery boli venované premietaniu dobových filmov z archívu Pamiatkového úradu SR, ktoré do tvorili atmosféru a boli spojené s diskusiou.

Konferencia splnila očakávania. V jej závere sa účastníci zapojili do živej diskusie a naformulovali a prijali nižšie uvedené Závbery a odporúčania.

Závbery a odporúčania¹

- Architektúra a urbanizmus 50. a 60. rokov sú nedeliteľnou súčasťou dejín architektúry ako doklad doby, v ktorej vznikli. Priniesli také nové architektonické hodnoty, vytvorili výraznú novú kultúrnu vrstvu a pripomínajú pomery svojej doby takým spôsobom, že niektorí významní reprezentanti z nich si

Foto: L. Pinčíková

Poľnohospodárska univerzita v Nitre

zaslúžia pamiatkovú ochranu. Pritom je však potrebné zdôrazniť, že následne je nevyhnutné vo vzťahu k nim uplatňovať rovnaké postupy, na aké sme zvyknutí v tradičnej pamiatkovej ochrane.

- Neodmysliteľnou súčasťou stratégie ochrany diel architektúry a urbanizmu 50. a 60. rokov je zvýšenie povedomia o ich hodnotách smerom k vlastníkom budov, miestnym samosprávam a širokej verejnosti. Ochrana architektúry a urbanistických súborov 50. rokov na lokálnej úrovni pritom môže napomôcť aj fakt, že bola koncipovaná ústretovo voči ľudovému vkusu.
- Ochrana diel architektúry a urbanizmu 50. a 60. rokov je nevyhnutné postaviť na systematickom výskume. Podpora takéhoto výskumu je dôležitá pre po-

znanie a formulovanie objektívnych východísk pre ich ochranu.

- Politické a ideologické deformácie poznamenali architektonickú a urbanistickú kvalitu stavebnej produkcie 50. aj 60. rokov. To prirodzene do určitej miery podmieňuje dosah a rozsah ich možnej pamiatkovej ochrany. Je otázkou, nakoľko sa jej súčasťou môžu stať aj kuriózne artefakty, ktorých hodnota nespočíva (iba) v umeleckej resp. architektonickej kvalite, ale odrážajú ideologické súvislosti predmetného obdobia.
- Architektonické a urbanistické diela 50. a 60. rokov často vstupovali do existujúceho historického prostredia, v niektorých prípadoch bez rešpektovania jeho hodnôt, je preto nevyhnutné brať ohľad na mnohoobraznosť vzniknutého prostredia, jeho komplexnosť a prevrstvenosť.
- Hierarchizácia hodnôt urbanistických a architektonických objektov na rôznych platformách napomôže ich postupnému vtiahnutiu do ochrany rôzneho typu, od lokálnych a regionálnych – občianskych či samosprávnych iniciatív, profesionálnych registrov (napr. DOCOMOMO), ochrany zonálneho charakteru, ochrany prostredníctvom regulačných plánov, územných plánov zón (ktorým by mali predchádzať písomné zásady prerokované s občanmi), ochrany v podobe zoznamu miestnych pamätihodností až po štátnu pamiatkovú ochranu.
- Občianske ochranné iniciatívy majú nezastupiteľné miesto pri ochrane architektúry a urbanizmu 50. a 60. rokov. Preceňovanie najvyššieho stupňa ochrany a jeho využívanie iba v krízových situáciách oslabuje jeho principiálny význam.
- Osobitnú pozornosť treba venovať tým dielam, ktorých koncepcia pochádza z politicky tolerantnejších 60. rokov. Tvoria totiž kultúrnu vrstvu, ktorou sa domáca architektonická scéna vymanila z ideologického zovretia, priblížila sa k európskej úrovni a jej hlavné objekty patria k medzinárodne akceptovaným. Súčasne boli prejavom autentickej domácej architektonickej kultúry a niektoré z nich by mohli nadobudnúť postavenie symbolu národnej minulosti.

Závbery prijali účastníci konferencie v Nitre dňa 2. októbra 2008.

Lubica Pinčíková
Referát svetového kultúrneho dedičstva PÚ SR

¹ Uverejnené sú na www.pamiatky.sk

32. zasadnutie Výboru svetového dedičstva UNESCO

V dňoch 2. – 10. júla 2008 sa v Québecu v Kanade konalo 32. zasadnutie Výboru svetového dedičstva (UNESCO). Za Slovenskú republiku, kultúrne dedičstvo, som sa ho zúčastnila ja a riaditeľ KPÚ Žilina Ing. M. Dudáš.

Výbor svetového dedičstva počas zasadnutia prejednával správu o práci Centra svetového dedičstva v Paríži od posledného zasadania a implementáciu rozhodnutí Výboru svetového dedičstva (SD), správy poradných orgánov (ICOMOS, IUCN a ICCROM), Nordickéj nadácie SD, Afrického fondu SD a Výboru SD, ďalej správu o vytvorení Pacifického finančného fondu, prezentáciu výsledkov zo zasadnutia výboru expertov ohľadom ochranných pásiem, prezentáciu odporúčaní týkajúcich sa kultúrnej krajiny a správu o mechanizme monitoringu. Ďalej bolo na zasadnutí prejednávané hodnotenie stavu zachovania lokalít už zapísaných do Zoznamu SD, stratégia pre redukciu ohrozenia lokalít SD, vplyv klimatických zmien na lokality SD a stav zachovania lokalít zapísaných na Zozname SD v ohrození. Bol tu prezentovaný manažment, správy o stave zachovania lokalít zapísaných na Zozname SD, tzv. periodické správy – osobitne, podľa jednotlivých regiónov (Afriky, Arabských štátov, Európy a severnej Ameriky, Latinskej Ameriky a Karibskej oblasti) spolu s prípravou budúceho cyklu spracovania periodických správ a odporúčaniami vo vzťahu k ďalšiemu cyklu hodnotenia (web a formulár), prezentácia programu pre región Pacifik a Predbežný zoznam jednotlivých členských štátov, stav k 15. 4. 2008 (v súlade s Operačnou príručkou.)

Ďalšou rozsiahlou agendou, ktorá bola prejednávaná počas zasadania, boli nominácie lokalít na zapísanie do Zoznamu SD, ich hodnotenie ICOMOS-om (pri kultúrnych a zmiešaných nomináciách) a hodnotenie IUCN (pri prírodných a zmiešaných nomináciách).

Slovenská republika mala pôvodne na programe zaradené prejednávanie dvoch nových nominácií, ale Pevnostný systém na sútoku riek Dunaja a Váhu – Komárno – Komárom bol stiahnutý Slovenskou republikou ešte pred rokovaním, takže Výbor SD prejednával len návrh **Drevené chrámy slovenskej časti Karpatského oblúka**. Nominácia Slovenskej republiky po obsiahlej diskusii bola jednomyselne schválená a osem drevených kostolov a jedna zvonica¹ sa stalo súčasťou svetového dedičstva a bolo zapísaných do Zoznamu SD pod číslom 1273. Ja som sa po schválení nominácie Výboru SD a ostatným, čo napomohli tomuto zápisu, v mene Slovenskej republiky poďakovala. Poďakovanie bolo aj v písomnej forme

odovzdané Výboru SD.

Ďalej bol prejednávaný zoznam kompletných nominácií, ktoré boli doručené do 1. 2. 2008 pre hodnotenie Výborom SD na 33. zasadnutí v roku 2009. Jeho súčasťou boli aj 2 nominácie Slovenskej republiky – nová nominácia spoločná s Českou republikou – Pamiatky Veľkej Moravy: Slovanské hradisko v Mikulčiciach – Kostol sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch a rozšírenie územia už existujúcej lokality SD Spišského hradu a pamiatok okolia o Levoču a Dielo Majstra Pavla na Spiši. Obe tieto nominácie boli uvedené na tomto zozname ako kompletné s tým, že postu-

cia aktualizované spresnené mapy lokalít Spišský hrad a pamiatky okolia, Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia a Vlkolíneček tak, ako ich spracoval Pamiatkový úrad SR a predložila Slovenská republika v novembri 2007, čím sa stali platnými mapami pre vymedzenie týchto území svetového dedičstva a ich ochranných pásiem. Mapy boli na požadovanej úrovni a plne splnili požiadavky úlohy, čo bolo vyžadované aj v tejto správe.

V rámci malých modifikácií hraníc území lokalít SD bol prejednávaný návrh SR na redukciu územia lokality prírodného dedičstva Jaskyne Aggteleškého a Slovenského krasu, ten však bol hodnotený s mnohými výhradami a bol vrátený na prepracovanie s tým, že je požadovaných viac informácií, ako aj hodnotenie IUCN – či ide o malú redukciu územia, alebo zrejme o veľkú, ktorú treba posudzovať podľa osobitného predpisu ako novú nomináciu. Obhajobu tohto mali na starosti naši kolegovia z Ministerstva životného prostredia.

Služobná cesta splnila svoj účel. Mimoriadnym prínosom bolo hodnotenie stavu zachovania jednotlivých lokalít – nielen tých, ktoré boli predkladané na zápis, ale aj tých, ktorým hrozí z rôznych dôvodov ohrozenie

(Praž, Drážďany, Londýn – Tower, atď.) Je to poučné pre každodennú prácu pri ochrane pamiatkového fondu a pri výbere správneho riešenia v snahe o zachovanie jedinečnej (univerzálnej) svetovej hodnoty lokalít SD ako aj naplnenia potrieb dnešného životného štandardu. Samozrejme, prestížnou záležitosťou a prínosom pre Slovenskú republiku je zápis ďalšej lokality do Zoznamu svetového dedičstva (UNESCO) **Drevené chrámy slovenskej časti Karpatského oblúka**. Pre samotný zápis pri zasadnutí Výboru SD bola veľmi dôležitá osobná účasť spracovateľov, ktorí mohli členom výboru odpovedať na všetky otázky, týkajúce sa nominácie, ako aj svojim osobným zaujatím presvedčiť o hodnotách navrhovanej lokality.

Lubica Pinčíková
Referát svetového kultúrneho dedičstva PÚ SR

Québec, centrum mesta, vpravo výtvarne riešená stena budovy po odstránení susedného objektu

pujú do hodnotiaceho procesu. Ďalej bol na zasadnutí aktualizovaný Zoznam SD v ohrození a prejednané správy z misií k reaktívnemu monitoringu (Pyrénées – Mont Perdu, Zlaté hory Altai, Vulkány na Kamčatke, Samarkand, Machu Picchu, Červené námestie – Kremel' a veľa iných).

Zasadnutie sa venovalo v ďalšom bloku diskusii o výnimočnej jedinečnej (univerzálnej) svetovej hodnote a informácii o multilaterálnych nomináciách.

Špeciálna pozornosť bola venovaná ochrane Palestínskeho kultúrneho a prírodného dedičstva, revízii Operačnej príručky SD, ktorá však bola členmi Výboru SD veľmi kritizovaná s odôvodnením, že časté zmeny pravidiel sú kontraproduktívne. Ďalej bola prerokovaná správa k rozpočtu za roky 2007 – 2008 a príprava rozpočtu na roky 2008 – 2009; voľba nového predsedu, podpredsedov a spravodajcu, schválenie agendy pre 33. zasadnutie Výboru SD, ktoré sa bude konať v roku 2009 v Seville v Španielsku.

Výbor SD ďalej prerokoval a schválil v rámci prerokovania projektu **Spresnenie hraníc a rozlohy lokalít svetového dedičstva – retrospektívna inventarizá-**

¹ Rímskokatolícke kostoly: Hervartov – Kostol sv. Františka z Assisi, Tvrdošín – Kostol Všetkých svätých, evanjelické (artikulárne) kostoly: Kežmarok, Leštiny, Hronsek a zvonica, chrámy východného obradu: Bodružal – chrám sv. Mikuláša, Ladomírová – chrám sv. Michala Archanjela a Ruská Bystrá – chrám sv. Mikuláša.

Vodní mlýny III.

Vdňoch 14. – 16. októbra 2008 sa pod taktovkou Regionálneho múzea vo Vysokom Mýte konal už tradičný odborný seminár s názvom Vodní Mlýny III. Ako napovedá samotný názov, podujatie bolo venované predovšetkým mlynom a k nim náležiacim technickým zariadeniam.

Bohatá náplň seminára postihla mlynologickú problematiku mimoriadne širokospektrálne, či už z pohľadu zamerania jednotlivých príspevkov alebo samotných prednášajúcich, ktorí sa témou obvykle zaoberajú v rámci vlastného odborného zamerania i súkromného záujmu.

Celé podujatie bolo rozdelené do piatich prednáškových blokov, doplnených o tzv. dielne s mlynologickou tematikou a diskusné fórum. Po úvodných príhovoroch starostu mesta Ing. M. Krejzu a riaditeľa Regionálneho múzea vo Vysokom Mýte Mgr. J. Juneka sa prednášajúci v prvom prednáškovom bloku venovali prameňom

Vodný mlyn Betlém v Zálší

dokladajúcim počiatky a jestvovanie najstarších mlynov v českých krajinách, ako aj najstarším zachovaným mlynom, resp. ich časťami. Početné archívne pramene pri hĺbkovom štúdiu i dnes odkrývajú množstvo informácií o dobe vzniku a rozvoji mlynských zariadení, ich zakladateľoch, vlastníkoch, o súdobom spôsobe života vôbec. Podobne aj pri práci v teréne sa stále objavujú stopy rozširujúce poznanie v tejto oblasti, či už ide o archaické súčasti mlecích mechanizmov, pracovné nástroje alebo samotné objekty mlynov a ich okolia.

Druhý prednáškový blok priniesol poznatky získané prieskumom území a dokumentáciou jednotlivých objektov. Odznali príspevky k mlynom v Starosedlskom Hrádku, Nezabudicích, Sychotíne, Hořine, Ležákoch, Kode, malých vodných mlynov a šrotovníkoch v oblasti Moravskosliezskych Beskyd. Okrem originálnych mlynských mechanizmov či rozmanitej architektúry samotných objektov bol zaujímavý príspevok o tzv. povodňových značkách (Hořín), ktoré sa vyskytujú na niektorých mlynov a vypovedajú o výnimočných situáciách v ich jestvovaní, siahajúc často až niekoľko storočí do histórie.

Prednáška k malým stavbám na vodný pohon mapujúca oblasť Moravskosliezskych Beskyd priniesla obraz o živote v tomto regióne, kde po roku 1848 vznikali hlavne na pasekárske usadlostiach malé pily, mláťačky, čerpadlá, kolárne a pod. na vodný pohon, bez živnostenského zamerania. Obvykle išlo o jednoduché, nelegálne založené stavby umiestnené na nestálych, málo výdatných vodných zdrojoch, čo spôsobovalo nemalé spory v suchších lokalitách. Do súčasnosti sa z týchto drobných stavieb zachovalo iba torzo.

Tretí blok prednášok a diskusných príspevkov pojednával o opravách a rekonštrukciách vodných mlynov v Hosloviciach, Telči, Kamenickej Stráni, Zálší a Týništi. Prednášajúci sa predovšetkým snažili sprostredkovať postupy práce a skúsenosti z rekonštrukcií jednotlivých objektov, pričom tieto predstavujú pestrú škálu reprezentujúcu celkom odlišné typy zariadení z hľadiska veku i architektúry.

Spomedzi uvedených objektov spomeňme prvý, ktorý predstavuje jeden z najstarších a najzaujímavejších zachovaných mlynov v Českej republike. V prípade hoslovického mlyna sa prvé zmienky o takomto zariadení v lokalite objavujú už v polovici 14. storočia a množstvo dodnes jestvujúcich drevených súčastí v budove bolo podľa dendrochronologického prieskumu zoťaté už v 16. storočí. Ide o unikátnu mlyniskú a hospodársku usadlosť s autenticky zachovaným mlyniským zložením i zariadením. Hodnotu mlyna vyzdvihuje i genius loci s bohatou históriou, ktorú v rokoch 1829 – 2004 píše rod Harant. V tomto období sa usadlosť takmer nedomodernizovala a in situ ostala autenticky zachovaná až do súčasnosti. Po smrti posledného priameho potomka pôvodných majiteľov v roku 2004 mlyn zakúpil Juhočeský kraj, jeho správu odovzdal Múzeu stredného Pootavia Strakonice, ktoré v najbližších rokoch zavŕši kompletnú rekonštrukciu usadlosti.

Štvrtý prednáškový blok patril archeológii, povrchovej prospekcii a mlynom vybudovaným na pieskovecovom podloží. Archeologickému výskumu zameranému na mladé dejiny, prípadne na históriu jedného domu sa dnes u nás venuje iba marginál-

na pozornosť. Takto koncipované bádanie však nezriedka prináša dôležité informácie, cenné i z hľadiska iných vedných disciplín, akými sú etnológia, história, demografia a ďalšie. Príspevok o archeologickom výskume v zaniknutom vodnom mlyne z Pořejeva v Tachovsku načrtol vývoj dispozície objektu, umiestnenie priestorov v jednotlivých etapách jeho jestvovania a zároveň priniesol informácie o spôsobe života svojich obyvateľov. Ďalšie príspevky mapovali situáciu, vývoj a súčasný stav mlynov v českolípskej oblasti, Českom raji a lomov na mlynské kamene vo Vamberku a Kozákove.

V poslednom bloku odznali tematicky rôzne príspevky o mlynárskych expozíciách, historicky doložených povodniach a vodných mlynov, archívnych plánových dokumentáciách mlynov a mlynských náhonov a pod. Zvlášť prínosný bol exkurz do problematiky archívnych rešerší, pojednávajúci o množstve prameňov pri získavaní informácií o mlynov a ich obyvateľoch, zahŕňajúce staré úradné záznamy, dôchodkové a lesné účty, právne dokumenty, záznamy o ťažkých policajných priestupkoch, matriky, denníky vrchnosti a pod.

Majiteľ mlyna v Kozodroch v rozhovore s účastníkmi seminára

V rámci programu sa uskutočnili aj tzv. dielne s mlynologickou tematikou (spôsob dokumentácie mlynov, mlecie kamene, textil a mlecie zloženia), prebiehajúce vo viacerých skupinách s inštruktormi.

V posledný deň seminára sa uskutočnila exkurzia do mlynov v Zálší, Kosteleckých Horkách a Kozodroch s podrobným výkladom a prehliadkou objektov.

*Lenka Ulašínová-Bystrianska
Odbor národných kultúrnych
pamiatok PÚ SR*

Úsvit renesancie na Morave v širších súvislostiach

Aj tento rok sa tradične stal Olomouc miestom konania tentoraz už 17. ročníka odbornej konferencie Historická Olomouc. Témou tohto ročného stretnutia odborníkov z oblasti umenovedy, archeológie, reštaurovania a pamiatkovej starostlivosti bol „Úsvit renesance za vlády Matyáše Korvína a Vladislava Jagellonského v širších súvislostiach“. Trojdňová medzinárodná konferencia prebiehala na pôde Umeleckého centra Univerzity Palackého v Olomouci, ktorého päť umenovedných katedrií sídli vo veľkorysých priestoroch nedávno zrekonštruovaného Jezuitského konviktu. Sprievodnou akciou konferencie bola vernisáž výstavy Portolánového atlasu v Olomouci (1563), ktorá sa konala v átriu konviktu. Pri tejto príležitosti mali účastníci podujatia možnosť nahliadnuť do priestorov Kaplnky Božieho tela z 1. polovice 18. storočia, ktorá je súčasťou konviktu a v súčasnosti slúži ako koncertná sieň.

Podujatie, ktoré zorganizovala Katedra dejín umenia Filozofickej fakulty Univerzity Palackého v spolupráci s Národným pamiatkovým ústavom (územné odborné pracovisko v Olomouci), bolo zamerané na aktuálny stav výskumu a recepcie renesančného umenia a architektúry na Morave v období ohraničenom rokmi 1479 – 1516. Obsah jednotlivých príspevkov, priebeh konferencie, ako aj podnetné diskusie dokázali, že k danej problematike je ešte stále možné niečo nové povedať a posunúť poznanie tohto obdobia opäť o krok dopredu. A to i napriek faktu, že výskum renesancie je v súčasnosti na ústupe. Štúdium renesancie bolo dlho považované za základ dejín umenia. Profesor Lubomír Konečný však vo svojom príspevku „Renesance včera a dnes“ upozornil na značnú dezilúziu nad súčasným stavom renesančných štúdií. Problémom je predovšetkým izolovanosť tohto špeciálneho bádania, ktoré je separované od sú-

Renesančná loggia radnice v Olomouci

Foto: www.commonswiki.org

časnej umeleckej scény a nemá žiadny vplyv na súčasné umenie, na rozdiel napríklad od baroka. Kým pri výskume baroka vznikajú stále nové teoretické prístupy, renesančné štúdiá stagnujú. Súčasný stav recepcie renesančného umenia je dôsledkom systematického úpadku humanistického myslenia v 20. storočí. Jediným možným riešením tejto situácie je vzdanie sa novoplatónskych tradičných prístupov a hľadanie nového jazyka metódy skúmania renesancie. Iba tak bude možné oživiť záujem o toto umenie, ktorého skúmanie malo kedysi taký vysoký umelecký kredit ako žiadna iná umelecká špecializácia.

Z príspevkov vyplynuli otázky, na ktoré sa snažili nájsť odpovede následné diskusie, pričom mnohé ostávajú otvorené naďalej a čakajú na zodpovedanie. Jediným z najviac diskutovaných bol problém používania termínu „renesančný“ na diela, ktoré vznikli mimo Talianska. V strednej Európe nemožno pojem renesancia defino-

vať v rovnakom zmysle ako je to v talianskom umení. Profesor Jiří Kroupa hľadal riešenie v rozlíšení autentickej talianskej renesancie, proti ktorej stojí tzv. zaalp-ská pseudorenesancia, ním označená ako „tieňová renesancia“. Výklad tohto pojmu postavil autor príspevku na rozdieloch, ktoré ho odlišujú od autentickej renesancie orientovanej spočiatku predovšetkým na

memoriálne stavby. Naproti tomu zaalpskú „tieňovú renesanciu“ charakterizovalo jej zameranie na dvorské prostredie. Keďže bola skôr módnym prejavom slúžiacim pre vizuálne potešenie, rýchlo zanikla. Na mechanické používanie termínu renesancia v stredoeurópskom prostredí upozornil aj Pavel Kalina. V mnohých prípadoch totiž možno hovoriť skôr o kombináciách gotiky a renesancie, či rôznych adaptáciách renesancie.

Súčasný stav bádania v oblasti renesančného umenia nielen na Morave, ale aj v celej strednej Európe ilustrovali jednotlivé prednášky, ktoré účastníkom konferencie priblížili rôzne cesty prenikania renesancie do umenia tohto regiónu. Ako najvýznamnejší zdroj šírenia renesančných a humanistických myšlienok sa ukázal byť budínsky okruh. Na podobnosti vývoja Uhorska a českých krajín, príbuznú politickú kultúru a prepojenie Uhorska a Moravy so spoločným centrom v Budí-

ne poukázala úvodná prednáška Antonína Kalousa. Prizvaní boli aj odborníci z kultúrne blízkeho prostredia Viedne a Budapešti: Dr. Arthur Saliger a Dr. Gyöngyi Török. Šírenie nizozemských podnetov do strednej Európy reflektoval profesor Ladislav Daniel. Z jeho príspevku vyplynulo, že českého prostredia sa dotkla tvorba Lucasa Cranacha v troch zásadných momentoch: v tabuľovom oltári vyhotovenom Cranachom pre Pražskú Katedrálu sv. Víta (1520), v dvojici tabuľových obrazov pre biskupa Stanislava Thurza a v tvorbe Cranachovho žiaka Majstra IV. Zvláštnu kapitolu tvorili prednášky z oblasti iberomerikanistiky, ktoré upozornili na existenciu málo známych väzieb medzi Čechami a tak vzdialenou krajinou ako je Španielsko (napríklad cez osobu manželky Mateja Korvína Beatrice Aragónsku, ktorá bola vychovávaná v španielskom duchu a v roku 1479 navštívila Olomouc, alebo cez manželstvo kráľa

Maximiliána II. so španielskou infantkou Máriou). Do kontaktu s Európou prišli dokonca aj také vzdialené krajiny ako Karibské ostrovy a Mexiko, na čo poukázal profesor Ivo Barteček. Pramene k tejto téme sú už dávno spracované, v súčasnosti je možná len ich nová interpretácia a hľadanie doteraz neznámych súvislostí.

Zo spomenutých tém je zjavné, že zameranie jednotlivých príspevkov bolo veľmi rôznorodé. V rámci historických exkurzov boli účastníci konferencie okrem iného oboznámení s osobnosťami, ktoré prispeli k šíreniu renesancie na území Moravy, ako bol napríklad olomoucký biskup Stanislav Thurzo. Dobový životný štýl priblížila prednáška Lenky Vaňkovej o premene odevov okolo roku 1500, ktorá v závere skonštatovala, že talianska móda prenikla do českých krajín len obmedzene, keďže celé 16. storočie tu dominovala skôr nemecká móda. Špecifickou témou humanistického nápisového písma v Čechách a

na Morave sa zaoberal Jiří Roháček, ktorého prednáška upozornila na dôležitosť epigrafie pri štúdiu renesančného umenia. Veľký priestor dostali aj najnovšie výsledky skúmania nástenných malieb, nové nálezy, ich reštaurovanie, ako aj štúdium ikonografie. Zvláštnu pozornosť si zaslúžil aj vplyv neskorogotickej nemeckej grafiky na českú maľbu, či prenikanie renesančných teórií a príručiek o konštruovaní perspektívy do českých krajín. Profesor Ivo Hlobil priblížil účastníkom konferencie renesanciu v českom Tovačove a osobu Floriána Zapletala, ktorý ako prvý poukázal na to, že renesancia Tovačova nesúvisí s Talian-

skom, ale Uhorskom. Časť prednášok bola venovaná fortifikačnej architektúre na Morave v porovnaní s talianskymi rondelovými systémami. Olomoucké prostredie reflektovala prednáška Petra Čechovského zaoberajúca sa radničným portálom a hľadáním jeho inšpiračných zdrojov v lombarďskom kamenárstve a tesárstve.

Vysoká odborná úroveň príspevkov, široké zastúpenie odbornej verejnosti a inšpiratívne diskusie boli zárukou úspešného výsledku tejto akcie. Zaužívaný rieglovský spôsob zaradovania umeleckých diel do slohov, škôl a štýlov sťažil vnímanie vzťahov a súvislostí. Olomoucká konfe-

rencia sa pokúsila tento pohľad prekonať. Priniesla mnoho podnetov, predstavila danú problematiku vo svetle najnovších prác a poznatkov a podnietila odbornú diskusiu. Na záver možno len skonštatovať, že konferencia zameraná na problematiku renesancie s prihliadnutím na situáciu v Čechách a v strednej Európe so všetkými jej špecifikami zvýšila úroveň poznania tohto obdobia.

*Veronika Kapišinská
Odbor národných kultúrnych
pamiatok PÚ SR*

Politické a spoločenské premeny Uhorska v 1. polovici 17. storočia

Príležitosti okrúhleho 400. výročia korunovácie Mateja II. Habsburského za uhorského kráľa sa v Bratislave 9. septembra 2008 konala konferencia o politických a spoločenských premenách Uhorska v 1. polovici 17. storočia. Na príprave konferencie sa spolupodieľali Historický ústav Slovenskej akadémie vied, Katedra histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity, Slovenská historická spoločnosť a Slovenské národné múzeum – Historické múzeum, ktoré poskytlo celej akcii svoje priestory.

Akcia sa konala v autentických priestoroch Bratislavského hradu v bašte Lugisland, nakoľko palác hradu je v súčasnosti v rekonštrukcii. Na konferencii odznelo spolu 13 príspevkov predovšetkým od historikov zo západnej časti Slovenska a hlavného mesta Bratislavy. Keďže zvolená téma bola dostatočne široká, v rámci akcie odprezentovali svoje výskumy historici viacerých vedeckých zameraní. Príspevky sa týkali politických a spoločenských udalostí spomínaného obdobia, nechýbali však ani príspevky z kultúrnej oblasti a z oblasti cirkevných dejín.

Konferenciu otvorila Mária Kohútová, ktorá detailne priblížila okolnosti uzavretia Žitavského a Viedenského mieru, dôležitých aktov, ktorých sa zúčastnil Matej Habsburský ešte ako arcivojvoda. Michal Bada z Historického ústavu SAV zamerail svoj príspevok na korunováciu Mateja II. za uhorského kráľa v Bratislave v roku 1608. Jeho kolega Maroš Mačuha priblížil funkciu hodnosti strážcu uhorskej kráľovskej koruny v prvej polovici 17. storočia, ktorej výkon obnovil práve nový panovník Matej II. Na lokálne dejiny obrátila pozornosť Ivana Fialová, ktorá poukázala na vplyv dobovej politicko-spoločenskej situácie na modelovom príklade vývoja Holičsko-šaštínskeho panstva. Marta Dobrotková z Trnavskej univerzity analyzovala cirkevné matriky a ich vplyv na spoločenské pomery Uhorska v ranom novoveku. Zuzana Lopatková sa

zaoberala náboženskou situáciou vymedzenej časti Bratislavskej stolice v sledovanom období. Podobnú tému v geograficky blízkom prostredí spracoval Martina Hoferka zo Záhorského múzea, ktorý priblížil

Bašta Lugisland

cirkevné pomery na severnom Záhori. Ingrid Kušnierková oboznámila prítomných s procesom obnovy kláštorov a rehoľného života v Uhorsku v prvej polovici 17. storočia. Po obedovej prestávke pokračoval s prednáškou predseda Slovenskej historickej spoločnosti Viliam Čičaj, ktorý sa zaoberal problematikou vzniku a fungovania stereotypov v období novoveku. Eva

Frimmová zasa priblížila podiel humanistickej tvorby na vytváraní novovekého stereotypu. Genealóg Frederik Federmayer predstavil v prednáške všeobecné princípy udeľovania erbových listín a vzniku novej vrstvy šľachty, armalistov, v sledovanom období. Do pripravovaného zborníka odovzdal štúdiu, ktorá na príklade kariéry vybraného jedinca z meštianskeho prostredia sleduje spomenuté všeobecné postuláty. Jaroslav Nemeš z Katolíckej univerzity v Ružomberku predniesol príspevok o premene cirkevného hodnostára v období posledných humanistov v Uhorsku na príklade pomerne málo známeho rábskeho biskupa Demetera Naprádiho z Neporadze. Posledným príspevkom uzavrela konferenciu Erika Juríková, ktorá sledovala ohlas dobových udalostí prvej polovice 17. storočia v dobovej latinskej literatúre.

Podľa vyjadrenia prítomných, ktorých sa podpísalo na prezenčnej listine 40, mala akcia dobrú úroveň. Viacerí návštevníci zároveň poukázali na fakt, že historické semináre a konferencie z tohto obdobia našich dejín sú pomerne zriedkavé. Ako vedecký výstup zo spomínaného podujatia sa plánuje v roku 2009 vydať recenzovaný zborník.

*Maroš Mačuha
Historický ústav SAV*

Rod Révai v slovenských dejinách

V dňoch 16. – 17. septembra 2008 sa v Martine a Mošovciach uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia „Rod Révai v slovenských dejinách“. Vedecké konferencie zamerané na históriu jednotlivých aristokratických rodov, ktoré zohrali veľkú úlohu v dejinách Slovenska, sa konajú len zriedkavo.

Révaiovci patrili k najvýznamnejším šľachtickým rodom, ktorý pôsobil na Slovensku nepretržite viac ako 400 rokov. Ako dediční župani Turčianskej stolice ovplyvnili predovšetkým región Turca, ale významní jednotlivci v rámci rodu hrali dôležitú úlohu okrem iných oblastí dnešného Slovenska aj na kráľovskom dvore, v správe štátu a v neposlednom rade aj v kultúrnej sfére. Organizátorom sa podarilo akciu situovať v autentickom prostredí späť bezprostredne s históriou rodu Révai. V Martine sa podujatie konalo v prostredí Turčianskej galérie, pôvodne turčianskeho stoličného domu, ktorý je spojený s dejinami rodu Révai ako dedičných županov Turca. V Mošovciach zasa v jednej z pôvodných révaiovských rodových rezidiencií, v reprezentatívnom barokovom kaštieli, ktorý vlastní v súčasnosti súkromná firma, ktorá patrila k sponzorom konferencie.

Konferenciu uviedol primátor mesta Martin, Andrej Hrnčiar, ktorý vyjadril potešenie nad otvorením doposiaľ tabuizovaných alebo opomínaných tém v slovenskej historiografii. V esejisticky ladenom príhovore sa následne spisovateľ Július Vanovič zamyslel nad duchovnou podstatou šľachty a šľachtietva. Na konferencii ďalej odznelo spolu 25 vedeckých príspevkov z rôznych aspektov výskumu tohto významného aristokratického rodu. Organizátori sa snažili zachytiť jednak celé, vyše štyristoročné účinkovanie rodu Révai na Slovensku, jednak pokryť čo najširšiu škálu problematiky, ktorá sa viaže k výskumu šľachtického rodu v širších dobových súvislostiach. Až na malé výnimky odzneli takmer všetky príspevky, ktoré boli avizované v programe. Príspevky boli rozdelené do štyroch tematických blokov, v rámci ktorých boli potom radené podľa možnosti chronologicky. Prvý blok s názvom Postavenie a majetky Révaiovcov otvoril príspevok medievistu Jána Lukačku s doposiaľ nespracovanou témou Rod

Révaiovcov v stredoveku, ktorý bol čítaný v zastúpení. Na tému plynulo nadviazal Maroš Mačuha, ktorý priblížil v genealogickom prehľade najvýznamnejších jednotlivcov rodu Révai v období novoveku, odkedy začal tento rod hrať významnú úlohu v celouhorskom meradle. Príspevok bádateľa Gézu Pálffyho, ktorý patrí k súčasnej špičke historikov raného novoveku v Maďarsku, podrobne predstavil cestu prvých dvoch generácií Révaiovcov v no-

Kaštieľ v Mošovciach

voveku medzi vtedajšiu elitu Uhorska. Vo svojom príspevku analyzoval predovšetkým kariérny postup Františka I. Révaia a jeho synov. Vznikom a rozsahom dedičnej majetkovej domény Révaiovcov v Turčianskej stolici sa zaoberal Ján Lacko. Heraldik Frederik Federmayer predstavil pútavou formou niekoľkostoročný vývoj révaiovského erbu. Prvý blok uzavrel Ivan Mrva príspevkom o dôležitej vetve Révaiovcov v Beckove. Druhý blok s názvom Révaiovci a konfesijná problematika otvoril David Paul Daniel, ktorý predstavil vzťah Františka I. Révaia a teologickej orientácie reformácie na Slovensku v 16. storočí. Maroš Mačuha sa vo svojom druhom príspevku zaoberal témou evanjelických vzdelancov v službách Révaiovcov, pričom sa snažil v tejto súvislosti predstaviť otázky mecenátu a familiarity. Miloš Kovačka zo Slovenskej národnej knižnice predstavil dve významné ženy z rodu Révai, Katarínu Sidóniu Révaiovú a Alžbetu Révaiovú vo vzťahu k turčianskym

evanjelickým dejinám. Upozornil aj na publikácie, ktorých vydanie tieto dve významné predstaviteľky evanjelickej časti Révaiovcov podporili. Martin Zborovjan sa na záver tohto bloku venoval početným dôležitým písomnostiam rodu Révai v archívnom fonde hodnoverného miesta Turčiansky konvent. Prvý deň konferencie uzavrela exkurzia do farského Kostola sv. Martina v Martine, ktorý slúžil ako pohrebne miesto viacerých významných Révaiovcov, a následne vernisáž výstavy obrazových portrétov z révaiovských zbierok v Slovenskom národnom múzeu. Na vernisáži v budove múzea Andreja Kmeťa predniesla referát o hmotných pamiatkach Révaiovcov v zbierkach SNM jeho pracovníčka Barbora Pekáriková.

Druhý deň konferencie sa začal podobne ako prvý, v budove Turčianskej galérie. Tretí blok Vzdelanie, kultúrna činnosť a mecenát otvoril Daniel Škovieira príspevkom o štúdiu synov Františka I. Révaia v Bardejove a ich vzťahu k miestnemu rektorovi školy, humanistovi Leonardovi Stöckelovi. Viacero príspevkov sa týkalo problematiky knižnej kultúry. Viliam Čičaj sa zaoberal obrazom Uhorska v dobových cestopisoch v čase účinkovania Petra I. Révaia. Eva Frimmová prvýkrát v slovenskej historiografii detailne analyzovala významné dielo o uhorskej korune od Petra I. Révaia z roku 1613. Po tomto príspevku sa účastníci konferencie presunuli pripraveným autobusom do neďalekého kaštieľa v Mošovciach. Klára Komorová zo Slovenskej národnej knižnice tu predstavila pohrebnú reč Oratio funebris Petra I. Révaia z roku 1623 a vo svojom druhom príspevku priamo nadviazala v širšom prehľade na literárny mecenát Révaiovcov v 16. a 17. storočí. V podobnom duchu pokračovala jej kolegyňa Eva Augustínová, ktorá zhrnula literárnu činnosť a mecenát tohto rodu v nasledujúcom 18. a 19. storočí. Lubomír Jankovič predstavil dochované rukopisné

a grafické exlibris Révaiovcov, ktoré tiež dokazujú záujem príslušníkov rodu o literatúru. Blok uzavrel Ivan Mrva, ktorého príspevok o Šimonovi Révaiovi a jeho vzťahu k slovenskému národnému hnutiu v druhej polovici 19. storočia sa stretol so živým ohlasom prítomných. V autentickom prostredí mošovského kaštieľa odzneli aj príspevky posledného bloku o pamiatkach hmotnej kultúry. Kristína Zvedelová predstavila bohatú stavebnú činnosť Révaiovcov v Turci, pričom poukázala na viaceré stavebné fázy dodnes dochovaných kaštieľov. Augustín Maťovčík spracoval konkrétne kaštieľ v Turčianskej Štiavničke. Ten bol od počiatku 18.

storočia hlavnou rodovou rezidenciou, ktorá nahradila Sklabinský hrad a ktorá je známa predovšetkým rozsiahlym cenným parkom. Ingrid Štibraná následne analyzovala dobový portrét na základe zachovanej obrazovej galérie Révaiovcov. Radoslav Ragač potom predstavil zaujímavý súpis klenotov Františka I. Révaia na hrade Sklabiňa v polovici 16. storočia. Zuzana Ludiková spracovala problematiku sepulkralných pamiatok Révaiovcov a Martina Orosová na záver upozornila na smutné povojnové osudy ich majetkov v Turci.

Konferencia Rod Révai v slovenských dejinách bola pripravená predovšetkým v rámci spolupráce Historic-

kého ústavu Slovenskej akadémie vied a Slovenskej národnej knižnice v Martine. Tešila sa značnej účasti a ohlasu pozvaných hostí a spolu na nej odznelo množstvo hodnotných a originálnych príspevkov. Ako vedecký výstup spomínaného podujatia sa plánuje v roku 2009 vydať kolektívna monografia, kam budú zaradené aj príspevky, ktoré na konferencii kvôli absencii prednášajúcich neodznali. Možno konštatovať, že takto podrobne sa slovenská historiografia žiadnemu šľachtickému rodu doteraz nevenovala.

*Maroš Mačuha
Historický ústav SAV*

Archeológia západu Ukrajiny

Zamestnanci Pamiatkového úradu SR – JUDr. G. Lukáč, Mgr. P. Harčar a Mgr. M. Uličný, PhD. sa v máji tohto roku zúčastnili V. medzinárodnej archeologickej konferencie v Lvove s názvom „Archeológia západnej Ukrajiny,“ ktorá bola venovaná najnovším poznatkom a zisteniam archeologického bádania v ukrajinsko-slovensko-poľskom pohraničí. Konferenciu organizoval Inštitút ukrajinistiky I. Kripiakoviča Národnej akadémie vied Ukrajiny, oddelenie archeológie.

Lvov

V dňoch 21. – 22. mája 2008 prebiehali celodenné bloky prednášok, chronologicky radené od staršej doby kamennej až po novovek. Okrem ukrajinských archeológov boli početne zastúpení predovšetkým archeológovia z Poľska, v menšom počte aj z Bieloruska, Ruska a Česka. Zo Slovenska sa podujatia zúčastnil aj PhDr. Ján Chovanec z Vlastivedného múzea v Trebišove. Na konferencii boli prednesené výsledky najnovších systematických, ako aj

záchranných výskumov, a výsledky teoretického bádania.

V prvý deň konferencie sme absolvovali aj obhliadku historického jadra mesta Lvov. Mesto bolo založené nemeckými osadníkmi v 14. storočí. Dodnes sa zachovala pôvodná urbanistická štruktúra mesta s centrálnym námestím a šachovnicovito usporiadanými blokmi zástavby. Mesto predstavovalo významné obchodné centrum spájajúce strednú a východnú Európu.

Okrem Nemcov, Ukrajincov a Poliakov, sa tu nachádzali aj osobitné štvrte Židov a Arménov. Návštevníkov upútajú najmä okázalé viacpodlažné renesančné a barokové meštianske paláce a sakrálne stavby, ktoré svojou kvalitou a meradlami sú porovnateľné s architektúrou Krakova.

V rámci obhliadky mesta J. Lukomský prezentoval práve prebiehajúci výskum v areáli bývalej židovskej štvrte, kde v odkrytých sondách boli prezentované premeny osídlenia v tejto časti mesta od 14. storočia až po súčasnosť.

Súčasťou konferencie bola aj exkurzia do haličskej oblasti dňa 23. mája 2008. Po obhliadke mesta Halič sme navštívili múzeum židovskej kultúry. Následne sme sa presunuli do obce Krylos – voľakedajšej Starej Haliče – sídla haličských kniežat. Na ploche rozsiahleho hradiska boli prezentované výsledky najnovších výskumov, prezreli sme zachované zemné valy, kniežaciú mohylu, cirkevný okrsk s metropolitnou sakrálnou stavbou, ako aj bývalý kniežací okrsk. V tunajšom múzeu sa nachádzali aj priestorové modely hradiska, početné architektonické a výtvarné prvky zo skúmaných kostolov, ako aj ďalšie predmety hmotnej kultúry.

*Marián Uličný
KPÚ Prešov*

Umenie na Slovensku v historických a kultúrnych súvislostiach

V dňoch 22. – 23. októbra 2008 sa v Trnave konala vedecká konferencia pri príležitosti priemyselnej revolúcie a 140. výročia založenia cukrovaru v Trnave. Konferencia nadväzuje na predchádzajúce ročníky a jej poslaním je vzájomné obohatenie o poznatky a rozvinutie odbornej diskusie o otázkach a problémoch umenia a kultúry na Slovensku v širších súvislostiach.

Už po piatykrát katedra Dejín umenia a kultúry Trnavskej univerzity v Trnave usporiadala dvojdňovú vedeckú konferenciu. Prvý deň bol venovaný predneseniu príspevkov a ako tradične druhý deň sa uskutočnila exkurzia. Uvítací prejav patrilo slovám Ivana Gojdiča, vedúceho Katedry dejín umenia FF TU. Pri príležitosti jeho životného jubilea mu bol venovaný celý úvodný blok časti konferencie.

Nasledoval prvý blok prednášok zameraný na priemyselnú revolúciu a 140. výročie založenia cukrovaru v Trnave. S touto témou nás ako prvá oboznámila Eva Šabíková, ktorá referovala o vývoji cukrovaru a cukrovarníckeho priemyslu na území mesta Trnavy, priebehu zápisu vytypovaných objektov cukrovaru do zoznamu národných kultúrnych pamiatok, ako aj jeho ochrany z pohľadu pamiatkára. So zvyšujúcou produkciou cukrovaru v Trnave súviselo aj vybudovanie prvej úzkorozchodnej tzv. poľnej železnice, s ktorou nás vo svojom príspevku oboznámil Marko Engler. Ďalej referoval Michal Hako na tému Parné stroje v cukrovaroch na prelome 19. a 20. storočia na našom území prostredníctvom zbierok Slovenského technického múzea v Košiciach. Nasledoval príspevok Vladimíra Husáka venovaný problémom hodnoty a štruktúry obsahu kultúrnych hodnôt historickej industriálnej architektúry.

S témou Priemyselná revolúcia – faktor zmeny alebo od zliatiny k železobetónu, nás po prestávke poinformovala Jana Pohaničová. Poukázala práve na obdobie 19. storočia, ktoré na tieto prevratné zmeny citlivo zareagovalo aj na architektonickom poli. S konverziou priemyselného dedičstva, s jej možnosťami a cieľmi nás oboznámil vo svojom príspevku Dušan Ferienc ml. Historické mestá a ich kontext s krajinným prostredím boli témou Jarmily Lalkovej z Fakulty architektúry STU. Referovala o tom, že nielen pamiatkové územia sú ochranou hodnôt, ale všetky

dochované javy a činnosti, ktoré sa zachovali do súčasnej doby a sú vžitým obrazom toho-ktorého sídla v krajine. Pozornosť upriamila hlavne na dôležitosť ochrany siluety historického mesta, ktorú chceme chrániť v panorámach a krajinnom obraze. Veľmi pútavými témami boli príspevky českých kolegov z Národného památkového ústavu Ostrava. Jana Kynclová nás oboznámila s vývojom industriálneho

architektonickým stvárnením priestoru a detailov bol presnou kópiou kostolov prechodného neskorománskeho typu druhej tretiny 13. storočia s mladšími slohovými úpravami. O týchto skutočnostiach, ako aj hodnotení jeho stavu nám do detailov poreferovala Eva Križanová. V západnej predsieni Kostola sv. Mikuláša v Trnave bola zistená nástenná stredoveká maľba, ktorej súbor je málo známy. O okolnostiach nálezu nám porozprával Štefan Oriško z Katedry dejín výtvarného umenia FF UK. Problematiku stredovekej sakrálnej architektúry v hornom Potísi sme si vypočuli v referáte Petra Tajkova a do ďalšej problematiky metodiky obnovy a prezentácie Kostola sv. Margity v Kopčanoch sme

Cukrovar v Trnave z roku 1868 - 1899

súboru Dúl Hlubina a Vysoké pece Vítkovických železáren a pozornosť upriamila na problém rozdelenia tohto súboru na dve časti od znárodnenia v roku 1948. Poukázala, ako im tento stav v súčasnosti v značnej miere komplikuje využitie a prezentáciu pamiatkových hodnôt pre verejnosť. Na architektonickej štúdiu z roku 2007 odprezentovala zaujímavé riešenie, ktorého cieľom je zjednotiť tento areál. Príkladmi obnovených železničných staníc bývalej Severnej dráhy Ferdinandovej v úseku Břeclav – Bohumín nás previedol Miloš Matej. Tematický blok uzavrela Ingrid Belčáková z Fakulty architektúry STU s príspevkom metód hodnotenia historickej krajiny.

Druhú časť konferencie zameranej na umeleckohistorickú vedu od najstarších čias po súčasnosť zahájila Monika Skalská so svojim príspevkom využívania hámra v stredovekom železohutníctve. Výskumy realizované na východnom Slovensku na príkladoch kaštieľov a kúrií, ktoré vznikli, či boli prestavané od konca 18. do konca 19. storočia nám podrobne priblížil Ivan Gojdič. Kostol sv. Juraja v Likavke je významný tým, že je dielom priekopníka slovenského národného slohu Blažejja Felixa Bullu, svojou koncepciou, pôdorysom a

sa mali možnosť zahĺbiť prostredníctvom príspevku Andreja Boteka. Príspevok Jozefa Medveckého bol zameraný na monogramistov, čo bolo ukázané na príkladoch troch barokových nástenných malieb, ktoré maliari signovali svojim monogramom, čo pri nedostatku archívnych prameňov, ako nás upozornil, sa stáva jediným východiskom pri riešení otázky autorstva. Takto sa podarilo zistiť autorov maliarskej výzdoby hlavnej lode a presbytéria v Katedrále sv. Jána Krstiteľa z roku 1700 pripisovanej s najväčšou pravdepodobnosťou rakúskym maliarom („FIG“ a „CR“ – Franz Iohanes Grafenstein a Carl Ritz), ako aj autorov výmalby v Kostole sv. Kríža v Martine-Priekope a v Kostole Nanebovzatia Panny Márie v Šamoríne. Tematický časť prednášok uzatvoril reštaurátor Vladimír Plekanec svojou veľmi zaujímavou prednáškou výtvarnej výzdoby klenby Katedrály sv. Jána Krstiteľa v Trnave.

Nasledoval posledný blok prednášok, v ktorej nám Zsófia Kiss-Szemán predstavila výtvarné dielo Jakuba Bauernfreunda, ktoré nebolo v dejinách slovenského maliarstva dostatočne preskúmané a ocenené. Ponímanie profesionálnej a amatérskej fotografie v druhej polovici 19. storočia nám na príklade dvoch albumov

sa mali možnosť zahĺbiť prostredníctvom príspevku Andreja Boteka. Príspevok Jozefa Medveckého bol zameraný na monogramistov, čo bolo ukázané na príkladoch troch barokových nástenných malieb, ktoré maliari signovali svojim monogramom, čo pri nedostatku archívnych prameňov, ako nás upozornil, sa stáva jediným východiskom pri riešení otázky autorstva. Takto sa podarilo zistiť autorov maliarskej výzdoby hlavnej lode a presbytéria v Katedrále sv. Jána Krstiteľa z roku 1700 pripisovanej s najväčšou pravdepodobnosťou rakúskym maliarom („FIG“ a „CR“ – Franz Iohanes Grafenstein a Carl Ritz), ako aj autorov výmalby v Kostole sv. Kríža v Martine-Priekope a v Kostole Nanebovzatia Panny Márie v Šamoríne. Tematický časť prednášok uzatvoril reštaurátor Vladimír Plekanec svojou veľmi zaujímavou prednáškou výtvarnej výzdoby klenby Katedrály sv. Jána Krstiteľa v Trnave.

fotografií grófký Pálfiovej a grófký Kinský priblížila Ivana Janáčková. Aká bola svadba Jána Pálfiho a Alžbety Schlippenbachovej, o tom nám referoval Daniel Hupka a spolu s ním sme mali možnosť nahliadnuť do života vysokej spoločnosti v druhej polovici 19. storočia. Naznačil širšie príbuzenské väzby, ktoré boli základom prísneho organizačného poriadku aristokratickej spoločnosti. Z úst Adriany Réckej sme si vypočuli problematiku sakrálnych umeleckých pamiatok aplikovaných na príklade barokového Kostola sv. Anny v Hurbanove-Bohatej, zameranej

najmä na vnútorné vybavenie chrámového priestoru. Prostredníctvom posledného príspevku Petra Hudáka sa všetci zúčastnení mali možnosť oboznámiť so stavebným vývojom hornej kúrie Ordódyovcov v Hurbanove-Bohatej a jej prebiehajúcej pamiatkovej obnovy realizovanej na základe výskumu a dostatočného množstva zachovaných historických fotografií.

Na druhý deň sa konala exkurzia. Prvou zastávkou bola Katedrála sv. Jána Krstiteľa, kde nám Jozef Medvecký a Vladimír Plekanec podrobným spôsobom priblížili bohatú výtvarnú výzdobu kostola

a jeho prezentáciu priamo in situ. Nasledovala obhliadka v nedávnej dobe obnovenej kúrie v Krakovanoch, židovskej synagogy vo Vrbovom a poslednou zastávkou boli Piešťany, kde všetci zúčastnení mali možnosť na kúpeľnom ostrove obdivovať klasicistickú a secesnú architektúru kúpeľných budov.

Tak, ako mňa aj ostatných účastníkov konferencia určite obohatila o množstvo novozískaných informácií a poznatkov, spolu sa teda budeme tešiť na jej ďalší ročník.

*Eva Šabíková
KPÚ Trnava*

Zdeněk Wirth pohľadom dnešnej doby

Dňa 17. septembra 2008 sa v Prahe konala konferencia venovaná Zdeňkovi Wirthovi, významnej osobnosti v oblasti pamiatkovej starostlivosti v Československu v 1. polovici 20. storočia. Podujatie zorganizoval Ústav dejín umenia Akadémie vied ČR v spolupráci s Českým národným komitétom ICOMOS. Konferencia sa konala v roku 130. výročia narodenia Zdeňka Wirtha.

Po úvodných príhovoroch organizátorov podujatia predstavila Zdeňka Wirtha ako historika umenia a organizátora pamiatkovej starostlivosti vo svojom príspevku Kristina Uhlíková. Z pozície vedúceho osvetového odboru Ministerstva školstva a národnej osvety, kde pôsobil v rokoch 1918 – 1938, mal Zdeněk Wirth zásadný vplyv na pamiatkovú starostlivosť v Československu a prijímal všetky dôležité rozhodnutia. Vo svojej pamiatkarskej činnosti bol zástancom zásad predstaviteľov viedenskej školy dejín umenia. Dôležité miesto v jeho bohatej publikačnej činnosti patrí najmä práci na súpise českých pamiatok, podieľal sa tiež na tvorbe pamiatkového zákona. Spomedzi širokého záberu jeho umelecko-historickej práce bol spomenutý výskum urbanizmu českých miest, hlboký záujem o architektonickú modernu, ale aj historizmus a architektúru druhej polovice 19. storočia.

Jiří T. Kotalík prezentoval výsledky bádania Z. Wirtha v oblasti českej barokovej gotiky. Wirthovi sa svojím výskumom podarilo zmeniť pohľad na toto obdobie, dovtedy označované za úpadkové, a vzbudil pozornosť o túto problematiku aj v zahraničí, najmä v Nemecku a v Rakúsku. Sústredil sa na tvorbu architekta G. B. Santiniho Aichla a jeho významné diela, napr. kláštor v Kladruboch, alebo pútnický Kostol sv. Jána Nepomuckého na Zelenej Hore. Ivan P. Muchka predstavil publikačnú činnosť Z. Wirtha zameranú na výskum českých historických záhrad. Z. Wirth bol vo svojej dobe jedným z mála, kto sa venoval aj tejto oblasti a považoval ju za rovnocennú s problematikou architektúry.

Rostislav Švácha sa venoval vzťahu Z. Wirtha ku kubistickej architektúre a kubistickým architektom, s ktorými bol v kontakte v rámci činnosti Klubu za starou Prahu, a ktorým poskytoval podporu pri realizáciách ich projektov pri dotváraní historických centier miest.

Pamätník Zdeňka Wirtha v Prahe

Druhý blok prednášok nasledujúci po prestávke zahájila Vladislava Valchárová referátom zameraným na industriálnu architektúru, ktorej Z. Wirth pripisoval rovnakú hodnotu ako ostatným architektonickým pamiatkam a podieľal sa na súpise

a inventarizácii technických pamiatok v Čechách. Ďalším príspevkom s názvom Wirth, Matějček a obsazení katedry dějin umění na pražské německé univerzitě sa predstavila Alena Janatková z Humboldt-Universität v Berlíne. Systém pamiatkovej starostlivosti v období prvej československej republiky a popredné miesto, ktoré v ňom zastával Zdeněk Wirth, a tiež stav pamiatkovej legislatívy v tom čase prezentoval vo svojom príspevku Petr Štoncer. Jiří Křížek priblížil vzťah medzi Zdeňkom Wirthom a Václavom Wagnerom, ktorý stál na čele Štátneho pamiatkového úradu a ich spor o analytickú, ktorú preferoval Wirth, a syntetickú metódu pamiatkovej obnovy uprednostňovanú Wagnerom. V záverečnom príspevku opäť Kristina Uhlíková podala charakteristiku pozostalosti Z. Wirtha uloženú v oddelení dokumentácie Ústavu dejín umenia AV ČR. V pozostalosti sa okrem písomností nachádzajú tiež plány, fotografie, grafické listy, či kresby. Pozostalosť obsahuje aj dokumentáciu vytvorenú počas činnosti Státního fotoměřičského ústavu, ktorého založenie Z. Wirth inicioval a určitý čas ho aj viedol. Prednesené príspevky následne doplnila diskusia a mali by byť publikované v zborníku.

Podujatie poskytlo mnoho zaujímavých a podnetných informácií a priblížilo z viacerých uhlov pohľadu osobnosť, ktorá mala v prvorepublikovom období významný dosah na pamiatkovú starostlivosť nielen v Čechách, ale aj u nás na Slovensku.

*Bronislava Porubská
Archív PÚ SR*

Konzervácia verzus rozvoj

Téma medzinárodnej konferencie Konzervácia verzus rozvoj, ktorá sa uskutočnila v bratislavskom Pálffyho paláci na Zámockej ul. č. 47 vyplynula z každodenných problémov súčasného búrlivo sa rozvíjajúceho Slovenska. Nečakane prudký rozvoj našej krajiny stavia ochranu hodnôt kultúrneho dedičstva stále častejšie pred ťažké rozhodnutia. Dilemy vznikajú najmä pri hľadaní ciest a vhodných riešení ochrany hodnôt, ktoré nie sú natoľko jednoznačné, aby boli chránené formou zápisu do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu, avšak sú súčasťou prostredia najmä v pamiatkových rezerváciách a pamiatkových zónach. Tento problém sa vypuklo prejavuje pri tých historických stavbách, ktoré nie sú pamiatkami, často predstavujú posledné reminiscencie na medzitým prestavané staršie, jednoduchšie štruktúry.

Z dnešných 28 pamiatkových rezervácií a bežných 90 pamiatkových zón majú len málokto zachovanú kompaktnú historickú zástavbu v takej kvalite, aby bola v celom rozsahu chránená ako národné kultúrne pamiatky. Veľké časti týchto území predstavuje historická zástavba rôzneho pôvodu, druhu, hodnôt a kvalít. V období socializmu sme veľkú väčšinu týchto objektov pomenovali ako „dotvárajúce prostredie“. Hodnotili sme ju ako prínos k prostrediu pamiatkových území a boli sme presvedčení, že by mala tvoriť súčasť chráneného územia, aj keď nepredstavuje pamiatky v zmysle znenia zákona. Dokonca tieto hodnotenia akceptoval aj územný plán, a tak tieto stavby ohrozoval len zub času.

Dnešné prirodzené nároky na rozvoj sídiel a ich veľmi rýchla premena z roky sa nerozvíjajúcich provinčných lokalít na živé európske centrá postavila pred pamiatkarov aktuálnu otázku stanovenia oprávnených a obhájiteľných požiadaviek ochrany obzvlášť v polohách s menším potenciálom pamiatkových hodnôt na jednej strane a nárokov na saturovanie súčasných potrieb rozvíjajúcich sa živých centier na strane druhej.

Konfrontácia prísne ochranárskych platforiem s developerskými smerovaniami sa stala vecou verejnou, často sa odohráva v médiách, kde nie je priestor na odborné argumentácie, ani na hľadania prípustných kompromisov. Práve dlhodobá absencia širokej diskusie k tomuto aktuálnemu daniu viedla Pamiatkový úrad SR (PÚ SR) k tomu, aby usporiadal podujatie umožňujúce prezentovať rozdielne názory, prístupy a polemiky v tejto oblasti.

Podujatie pripravoval PÚ SR v odbornej spolupráci s Fakultou architektúry STU, Ústavom architektúry a urbanizmu SAV, FF UK a ZHMOS, pod záštitou MK

SR a ICOMOS Slovensko.

V úvodnom bloku otvorila konferenciu PhDr. Katarína Kosová, generálna riaditeľka PÚ SR, ktorá vyslovila zásadnú požiadavku dôkladného poznania a hodnotenia pamiatkového fondu. Ing. Iveta Kodoňová, riaditeľka Pamiatkovej inšpekcie MK SR poukázala na vlastné skúsenosti s touto problematikou. Ing. arch. Viera Dvořáko-

Účastníci konferencie

vá z PÚ SR pripomenula skúsenosti našich predkov pri niekedy krátkozrakom odmietaní vývoja. Prof. Ing. arch. Matúš Dulla, DrSc. z ÚSTARCH SAV v príspevku *Nové bez starého: otázky bez odpovedí* poukázal na prístup k výstavbe v tesnom dotyku s cennými pamiatkami v prvej polovici 20. storočia. PhDr. Magdaléna Kvasnicová, PhD. z FA STU poukázala v príspevku *Architektonické dedičstvo a súčasný architektonický diskurz* na absenciu kritického hodnotenia modernej slovenskej architektúry. K základnej terminológii sa vrátil Mgr. Dr. MUDr. Tomáš Hájek z Prahy v príspevku *Pojmy využitia transformácie v histórii pamiatkovej péče*, kde poukázal na kontext vzniku teórií o transformácii. Ing. arch. Radoslav Mokriš z KPÚ Košice vo svojom filozoficky ladenom príspevku *Utópie modernizmu* sa vrátil k viacerým nerealizovaným projektom druhej polovice 20. storočia. Postoj samospráv pre-

zentoval na podujatí Ing. arch. Milan Horák, reprezentant Združenia historických miest. V prednáške *Konzervácia vs. rozvoj pamiatkového prostredia* z pohľadu samospráv priblížil niektoré problémy využívania historických jadier miest i cez prizmu územného plánu a zákona o obecnom zriadení. Špecifickej otázke stanovovania princípov novej výstavby na voľných plochách v chránených územiach sa venovala doc. Ing. arch. Jarmila Lalková, PhD. z FA STU v prednáške *Usmernenie výstavby na rezervných plochách v súlade so zásadami*. Na aktuálny problém neriadeneho devastovania cenného prostredia reklamou poukázal Ing. arch. Pavol Paulíny z FA STU v príspevku pod názvom *M(i)esto pre reklamu*. Najviac zarezovala problematika rozdielnych názorov na možnú ochranu, resp. pohľady na jej nedostatočnosť na jednej strane a neúmernosť na strane druhej po prednesení príspevku *Základná ochra-*

na hodnôt pamiatkových území Bratislavy z pohľadu Pamiatkovej inšpekcie MK SR, ktorý spoločne predniesli Mgr. Alex Tahy a Ing. Iveta Kodoňová z Pamiatkovej inšpekcie MK SR. Na problematiku riešenia dostavieb a nadstavieb architektúr z 20. storočia na území Bratislavy sa zamerával príspevok *Urbanistický rozvoj a komunitná politika* prof. Ing. arch. Štefana Šlachtu, hlavného architekta mesta Bratislava.

Zaujímavý pohľad na ekonomické zhodnotenie nehnuteľností vo vzťahu k pamiatkam a pamiatkovému prostrediu predostrel pod názvom *Built heritage and modern developments – an economic perspective (Architektonické dedičstvo a moderný rozvoj – ekonomická perspektíva)* Georges S. Zouain z francúzskej spoločnosti CEO, GAIA-heritage, poukazujúci na viaceré konkrétne a inšpiratívne príklady z celého sveta. Ďalší zahraničný

host', Ing. arch. Věra Kučová z Národního památkového ústavu, ústřední pracoviště Praha sa zamerala na citlivú tému osádzania nových architektúr v historickom prostredí, ktorú predniesla pod názvom *Novostavby v památkově chráněných sídlech*. Možnosti efektívneho využívania moderných informačných technológií pri spracovávaní a hodnotení pamiatkových území prezentoval Ing. arch. Karel Kuča z Prahy v prednáške *Výhodnocování zástavby v památkově chráněných sídlech jako součást oborového GIS památkové péče v ČR*. Na potrebu chrániť hodnotné historické krovy upozornil Ing. Lubor Suchý z KPÚ Prešov v príspevku nazvanom *Strechy sú tiež súčasťou pamiatkového prostredia*. Niektorým otázkam ochrany významnej biotickej zložky pamiatkových území sa venovala Ing. Eva Semanová z KPÚ Prešov v prednáške s výstižným názvom *Historická zeleň verzus užívateľské nároky*. Medializovaná kauza bleskového zániku kultúrnej pamiatky v pamiatkovej rezervácii napriek jasnej legislatíve, ktorú predstavil v prednáške *Problematika „obnovy“ objektu starej fary v Žiline* Ing.

Miloš Dudáš, CSc. z KPÚ Žilina, vyvolala tiež rozsiahlu diskusiu najmä o bezzubosti právom stanovených možnostiach. Ďalšej, takisto v médiách preberanej otázke ďalšieho postupu pri obnove bratislavského podhradia bol zasvätený príspevok Mgr. Ing. arch. Andreja Boteka, PhD. z FA STU s názvom *Problematika uplatnenia zaniknutých hodnôt historickej štruktúry na príklade bratislavského Podhradia*. Na príklade dvoch pamiatkových zón demonštrovali Ing. arch. Eva Šabíková a Ing. arch. Renáta Žemberová z KPÚ Trnava s názvom *Pamiatková zóna Hlohovec a Skalica – výsledky práce a spolupráce KPÚ s miestnymi inštitúciami pri stavebných realizáciách v historických centrách, úspechy i prehy každodennej práce pamiatkarov*.

Konkrétne situácie z prostredia viacerých pamiatkových území rezonovali v niekoľkých príspevkoch. Problematiku pamiatkovej ochrany v Bojniciach a Nitrianskom Pravne ilustrovali v príspevku *Pamiatkové zóny Prievidzského okresu* Ing. arch. Lívia Blahová a Ing. Mária Dvončová z KPÚ Trenčín, pracovisko Prievidza.

Premenám niekdajšieho čulého banského centra od stredoveku bol venovaný referát dvoch dôverných znalkyň mesta Kremnica Ing. arch. Ľudmily Husovskej, CSc. a Ing. arch. Nadeždy Hraškovéj, CSc. s názvom *Kremnica – rozvoj v Kremnici*. Aktuálnej a medializovanej téme postupnej likvidácie priemyselného dedičstva sa venovala protagonistka záchranu industriálu PhDr. Jana Šulcová z PÚ SR Bratislava v prednáške pod názvom *Historický industriál ako „stopa budúcnosti“*.

Aj keď sa podujatia, na ktorom sa zúčastnilo viac ako 100 poslucháčov, žiaľ nezúčastnili oslovení ochranári, často cez médiá napádajúci pamiatkarov, mnohé prednesené témy rezonovali v rozhovoroch počas oboch dní i počas riadených diskusií za jednotlivými blokmi prednášok. Veríme, že pripravovaný zborník z konferencie prispeje k odborným polemikám i v budúcnosti.

Viera Dvořáková

Odbor pamiatkových území,
archeológia a svetového kultúrneho dedičstva PÚ SR

Oprava

V minulom čísle Informátora 38/2008 sme na strane 31 v rubrike *O nás* v popise obrázka nesprávne uviedli, že ide o župný dom v Banskej Bystrici. V skutočnosti išlo o Gemersko-malohontský stoličný dom v Rimavskej Sobote. Za chybu sa našim čitateľom ospravedľňujeme.

Redakcia

Trnava a počiatky stredovekých miest

Pri príležitosti 770. výročia udelenia mestských výsad obyvateľom Trnavy zorganizovalo mesto Trnava v spolupráci s Krajským pamiatkovým úradom v Trnave v dňoch 8. – 9. septembra 2008 medzinárodnú konferenciu, ktorá bola zároveň veľkolepou realizáciou 15. ročníka odborného seminára Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja.

Samospráva Trnavy je jednou z mála miestnych orgánov v mestách s historickým jadrom na Slovensku, ktorá má pochopenie pre legislatívu súvisiacu s obnovou a ochranou pamiatkových objektov. Vo svojom písomnom poslanstve to vyzdvihla aj generálna riaditeľka PÚ SR Katarína Kosová. Navyše práve v jubilejnom roku bolo mesto na výstave Bardkontakt 2008 ocenené za prístup k historickým pamiatkam. Hostí konferencie v obnovenej sále mestského kina Hviezda privítal Milan Horák z Mestského úradu a primátor Štefan Bošňák. Konferenciu otvorila Jaroslava Žuffová.

Prvé dva bloky prednášok boli venované dejinám Trnavy. Juraj Roháč podrobne informoval auditórium o výsadných listinách, ktoré získali obyvatelia Trnavy. Prosperita mesta v minulosti bola postavená práve na rozsiahlom komplexe privilégií. Najstaršia výsadná listina z roku 1238 bola fyzicky ohrozená počas husitských „spanilých jász“ v roku 1435 a poškodená v novoveku hajdúchmi Tököliho povstaleckých oddielov. O trnavskom kristocentrickom erbe a pečati prednášal Jozef Šimončíč. Po úvodnom uvedení do problematiky heraldiky referoval o unikátnom stvárnení mestského erbu Trnavy, ktorého tvorca bol podľa všetkého teologicky, astronomicky aj matematicky vzdelaný. Richard Marsina analyzoval podmienky vzniku Trnavy. Popri geografických to boli činitele všeobecného charakteru. Trnava mala vynikajúcu polohu na ceste z Budína do Čiech na území patriacom korune alebo Arpádovcom. Podobne ako v Nitre a Bratislave sa aj v Trnave koncentrovali cirkevné inštitúcie a mestský charakter nadobudla Trnava nepochybne už pred 13. storočím. K jej zveľadeniu prispela dcéra Bela III., česká kráľovná Konštancia, ktorá podporovala mestotvorný proces aj na Morave. Jozef Urminský hodnotil význam archeologických výskumov a ich prínos pre poznávanie počiatkov osídlenia na území mesta. Stredoveké osídlenie sa formovalo na oboch brehoch potoka Trnávky, pri cestách a cirkevných ustanovizniach a prekračovalo rámeč stredovekých mest-

ských hradieb. Na prelome 12. a 13. storočia boli už osídlené aj vyššie situované polohy okolo kláštora klarisiek, františkánov a Dómu sv. Mikuláša. Mesto sa teda utváralo na väčšej ploche ako dnešné historické jadro a malo ráz rozptýleného sídliska. V 12. a 13. storočí sa stavali paralelne proporčne rovnaké drevozemné aj tehlové domy. Objavom slovanského osídlenia je dokázateľná kontinuita osídlenia od 9. storočia na Jeruzalemskej ulici a pri Dóme sv. Mikuláša. O stavebnom rozmachu po roku 1238 prednášala Jaroslava Žuffová.

Osvetlila počiatky urbanistického vývoja mesta, výstavbu sakrálnej architektúry a meštianskej zástavby. O vývoji mestského opevnenia podal prehľad Ivan Staník. Rozlišuje dve stavebné etapy. Prvá etapa prebiehala v dvoch fázach, v 13. a 14. storočí. Druhá etapa menších opráv sa uskutočnila v 15. – 17. storočí. Trnavské mestské hradby sú najstaršie a najdlhšie (3 km, z čoho dodnes stoja 2 km) na Slovensku. Prerušované boli 30 vežami, 4 bránami a v 16. storočí boli domurované strieľne a cimburie. Trnava v období Matúša Čáka bola ústrednou témou prednášky Jána Lukačku. V danom čase Trnava nedostala žiadne privilégiá, bolo to obdobie stagnácie mestotvorného procesu. Správy mesta sa Matúš Čák pravdepodobne zmocnil v prvom decéniu 14. storočia. Mešťania mu museli asi podobne ako Nitrania odvádzať dávky, ale nezachoval sa zápis o ich sťažnosti.

Po prednáškach o Trnave, ktorými prednášajúci v podstate zhrnuli výsledky starších výskumov (až na archeologické), nasledovali prezentácie o počiatkoch osídlenia Brna (David Merta – Marek Peška), bádenských miest Breisach, Freiburg, Lahr a Offenburg (Niklot Krohn), Budína (András Véggh) a Nitry (Peter Bednár – Matej Ruttka). Po referátoch nasledovala prehľad-

ka obnovenej stredovekej radnice.

Prednáškovú časť druhého dňa konferencie zahájil Ilpo Tapani Piirainen, ktorý za hlavnú úlohu historikov pri výskume počiatkov miest považuje edičné sprístupňovanie písomností. Zdôraznil potrebu interdisciplinárnosti a uverejňovania výsledkov nielen v domácom jazyku. Ludmila Sulitková porovnala výsadné práva v českých a slovenských mestách v 13. storočí. Dokumentovala stav na príklade richtárskeho úradu, keď v Čechách, kde bolo v 13. storočí 50 kráľovských a 56 zemepanských miest, nebola možná slobodná voľba richtára. Jedine v Hodoníne mali obyvatelia toto právo. V Podolínci získal zase richtár podobné práva ako predstavitelia samosprávy v Malopolsku. Na záver skonštatovala, že mestá sa v stredoeurópskom priestore vyvíjali v rov-

nakom čase, ale rozlične a v pohraničných mestách možno navyše pozorovať prelínanie prvkov typických pre jednotlivé krajiny (Hodonín: Uhorsko/Česko; Podolínec: Uhorsko/Česko/Poľsko). Architektúra žobravých reholí na Slovensku bola objektom záujmu Štefana Oriška. V Trnave sa usadili klarisky, františkáni a dominikáni, v Bratislave františkáni, cistercičky neskôr vystriedané klariskami, dominikáni v Banskej Štiavnici a Košiciach a napokon minoriti v Levoči. O počiatkoch Žiliny referoval Jozef Moravčík a Branislav Lesák sa s poslucháčmi podelil o objavy a výsledky archeologických výskumov realizovaných v Bratislave v rokoch 2003 – 2006. Je na škodu veci, že niektoré avizované zaujímavé referáty neodznili pre neprítomnosť autorov (Michal Slivka: Patrocinium sv. Mikuláša vo vzťahu k zakladaniu miest či Vladimír Rábik: Kráľovské sídla v zakladaných mestách).

Aj druhý deň vyplňala popoludňajší program exkurzia po hradbách, sakrálnych stavbách i meštianskych domoch Trnavy. Zaujímavosťou mali možnosť navštíviť aj trnavský archív, kde bola pripravená výstava výsadných listín.

Henrieta Žažová
Archív PÚ SR

Pamiatkar telom i dušou, alebo Náš jubilant – architekt Ivan Gojdič

Šťastím môžeme nazvať skutočnosť, že na Slovensku ešte máme toľko sídiel – dedín či osád s historickými, novšími alebo úplne novými kostolmi vsadenými do zástavby, ktorá ešte stále nesie nemalé urbanistické kvalitatívne znaky (napriek ich rýchlemu úbytku), a že na rozhraní tisícročí – v roku Veľkého jubilea môžeme konštatovať: je tu čo poznávať, je tu čo chrániť pre ďalšie storočia, ktoré budú tejto krajine dopriať. (Ivan Gojdič: Kostol ako urbanistický fenomén slovenského vidieka. Pamiatky a múzeá, 2000, č.1)

Cítat, ktorým som si dovolila začať bilancovanie bohatej odbornej činnosti Ivana Gojdiča – rodáka z Humenného (1. 4. 1948), tak trošku symbolicky poukazuje na jednu z oblastí jeho pôsobenia – výskum sakrálnej architektúry i urbanizmus historických sídiel. Spektrum jeho pôsobnosti je však oveľa širšie. Pamiatkar telom i dušou je snáď najvýstižnejšie spojenie, charakterizujúce mnohodimenzionálnu komplexnosť architekta, ktorý svoj život zasvätil pamiatkam. Ivan Gojdič tak predstavuje v mnohých ohľadoch osobnosť, ktorá si nielen vďaka životnému jubileu zaslúži poohliadnutie za doterajšou tvorbou a mimoriadne bohatým vedeckovýskumným a pedagogickým pôsobením.

Len samotný výpočet jeho prác na poli dejín architektúry a pamiatkovej starostlivosti by zabral niekoľko stránok a zaiste by podal obraz o širokom spektre odborného záujmu – od najstarších dejín až po súčasnosť. Celý rad vedeckých a odborných článkov, štúdií, či príspevkov na konferenciách doma i v zahraničí, ako aj viaceré monografické diela i stavebno-historické a architektonicko-urbanistické

výskumy, ale i pôsobenie na akademickej pôde preukazujú skĺbenie hlbokých poznatkov z oblastí dejín architektúry a pamiatkovej starostlivosti s priemetom aj smerom do architektonickej praxe.

Po absolvovaní Stavebnej fakulty SVŠT v Bratislave nastúpil v roku 1973 na vtedajší Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, kde pôsobil až do roku 1998. Počas takmer troch desaťročí, keď táto inštitúcia, podieľajúca sa na ochrane nášho kultúrneho dedičstva, prešla viacerými reorganizáciami (Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti, Pamiatkový ústav, Národné pamiatkové a krajinné centrum a opäť Pamiatkový ústav SR), prešiel viacerými funkciami. Od asistenta cez vedúceho oddelenia, odboru, vedúceho výroby v Štátnych reštaurátorských ateliéroch až po post riaditeľa Slovenského pamiatkového ústavu v 90. rokoch 20. storočia – vždy zodpovedne a s príznačným elánom či odbornou erudovanosťou riešil každodenné úlohy a problémy spojené s výskumom, dokumentáciou či perspektívami záchranu, legislatívnej ochrany a obnovy nášho pamiatkového fondu.

Prioritne svoju činnosť zamerlal na už spomínaný urbanizmus historických sídiel a výskum a obnovu sakrálnych pamiatok na území Slovenska, no neustálu pozornosť venoval aj stavebno-historickým výskumom pokrývajúcim široké spektrum stavebných druhov v ich slohových a štýlových premenách.

Popri mnohých štúdiách pamiatkovej obnovy a návrhoch využitia historických jadier našich miest (Prešov, Banská Štiavnica, Spišská Kapitula, Svätý Jur, Poprad či Žilina) k najvýznamnejším prácam Ivana Gojdiča na uvedenom poli patrí spracovanie podkladov a následné vyhlásenie historického jadra Košíc za najväčšiu pamiatkovú rezerváciu na Slovensku. Napriek administratívno-mocenským prekážkam v 70. a 80. rokoch 20. storočia, ktoré boli spojené s obdobím tzv. reálneho socializmu, podarilo sa mu spolupodieľať či priamo viesť obnovu viacerých skvostov našej sakrálnej architektúry. Za všetky možno spomenúť aspoň niektoré – stál pri záchrane malých kaplniek, vidieckych kostolíkov i drevených cerkví na východnom Slovensku, ale aj pri výskumoch a obnove takých národných kultúrnych pamiatok ako Kalvária v Banskej Štiavnici,

gotický chrám v Štítniku, drevený artikulárny kostol v Kežmarku, či počiatkové rekonštrukčné práce na Dóme sv. Alžbety v Košiciach, reštaurovanie výzdoby univerzitného Kostola sv. Jána krstiteľa v Trnave, kláštora v Jasove či výskum a obnova západných priestorov Dómu sv. Martina v Bratislave.

Svoje odborné znalosti a skúsenosti, nadobudnuté systematickou výskumnou prácou v teréne, ale aj angažovanosťou v rámci ochranných aktivít v 80. rokoch 20. storočia (Bratislava nahlas) Ivan Gojdič zúročil aj v rámci svojich pedagogických aktivít, keď sa mu akademická pôda Trnavskej univerzity stala novým pracovným domovom. Dodnes tu ako vedúci Katedry dejín a teórie umenia na Filozofickej fakulte (v rokoch 2004 – 2007 zastával funkciu prodekanu) odovzdáva svoje poznatky mladej generácii s jemu príznačnou zanietenosťou a oddanosťou. Popri tom ešte pôsobil externe aj ako konzultant a prednášateľ na Fakulte architektúry STU a na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave.

Bohatá publikačná činnosť Ivana Gojdiča je len logickým pokračovaním vedeckého bádania a stavebno-historických a architektonických výskumov. Z mnohých vedeckých a odborných prác, štúdií a článkov spomeniem aspoň tri zásadné práce: príspevok *Spišské mestá a ich vývoj* v zborníku *Terra Scepusiensis – stav bádania o dejinách Spiša (Levoča-Wrocław 2004, s. 161 – 177)* a knižné monografie: *Devín – slovanské hradisko. Národná kultúrna pamiatka (Bratislava: Pamiatkový ústav, 2000. 47 s., aj anglická a nemecká jazyková mutácia)*, resp. *Drevené kostoly (spoluautori: Miloš Dudáš a Margita Šukajlová, Dajama 2006. 128 s.)*.

Keďže sa dlhodobo zaoberám oblasťou dejín architektúry 19. storočia na Slovensku, nemôžem nespomenúť osobitý prínos

Ivana Gojdiča práve pre toto obdobie. Fenomén dedičstva industriálnej architektúry (*Ivan Gojdič, Kristína Zvedelová: Koniec či záchrana tabakovej továrne v Bratislave? Životné prostredie – revue pre teóriu a starostlivosť o životné prostredie, roč. 40, 2006, č. 4, s. 215 – 218*), typologická rozmanitosť obytnej architektúry (*Ivan Gojdič, Kristína Zvedelová: Kaštieľ v Prievoze – koniec jedného architektonického druhu. Pamiatky a múzeá, roč. 56, 2005, č. 1, s. 23 – 26*), doba prvých reštaurátorov – čiže počiatky inštitucionalizovanej ochrany pamiatok (*Ivan Gojdič: Doba Viktora Miškovského, doba začiatkov pamiatkovej starostlivosti. In: Viktor Miškovský a súčasná ochrana pamiatok v strednej Európe. Zborník z Medzinárodnej konferencie pri príležitosti 160. výročia narodenia V. Miškovského. Košice-Bardejov, 18. – 21. máj 1998. Zostavil A. Ballega, Neografia, Martin 1999, s. 8 – 15*) či problém štýlových a symbolických väzieb chrámov byzantského obradu (*Ivan Gojdič: Aktuálne problémy architektonickej tvorby chrámov byzantského obradu na Slovensku. Príspevok na Medzinárodnej vedeckej konferencii na tému: Chrám v byzantskej tradícii z pohľadu architektonického, ikonografického, liturgického a teologického. Gréckokatolícka teologická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 24. október 2006*) významne obohacujú spomenutý predmet záujmu a dopĺňajú mozaiku poznatkov tohto neprávom zabudnutého storočia.

V minulosti pretrvávajúci nezáujem o epochu dejín architektúry 19. storočia priniesol často znehodnotenie či nenávratnú stratu značnej časti tohto architektonického fondu najmä vinou veľkoplošných asanácií v 2. polovici 20. storočia, ktoré boli dôsledkom veľmi povrchného poznania a nedocenenia ich pamiatkových hodnôt. Práve dôkladný výskum uvedených

architektúr a následné definovanie ich špecifik, ale aj priblíženie individuálneho príbehu týchto stavieb sú základnými predpokladmi ich pamiatkovej obnovy v súčasnosti. Aj preto práce Ivana Gojdiča nielen v tejto oblasti znamenajú mimoriadny prínos s dopadom na metodiku obnovy pamiatok a tvorbu v pamiatkovom prostredí aj v súčasnosti.

Na záver tohto krátkeho, ale obsahom intenzívneho a zároveň nekončiacieho sa príbehu architekta – pamiatkára si dovoľím osobnejšiu rétoriku. Oprávňuje ma k nej snáď takmer 20 rokov, počas ktorých som Ivana poznala a mala tú možnosť spolupracovať s ním na odbornom poli najskôr – od roku 1989 na pôde Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti, neskôr Pamiatkového ústavu, aby naša spolupráca pokračovala ďalej a nadobudla novú dimenziu pôsobnosti kolegu – pedagóga, odborného konzultanta, prednášateľa, posudzovateľa a recenzenta vedeckých a odborných prác, monografií či oponenta diplomových, dizertačných i habilitačných prác na Fakulte architektúry STU v Bratislave. Počas týchto rokov som mala možnosť spoznať aj trochu iný – mimobežný príbeh, ale rovnako dôležitý ako tie predchádzajúce, dopĺňajúci profesijnú, odbornú i ľudskú rovinnu – príbeh architekta, pamiatkára, výskumníka, metodika pamiatkovej ochrany, pedagóga a predovšetkým dobrého a skromného človeka.

Asi aj preto je pre mňa tento príspevok predovšetkým poďakovaním a poctou odborníkovi zároveň. Verím, že aj ďalšie roky Ivanovho usilovného bádania či výskumu v teréne prinesú nové poznatky a prispedia tak k obohateniu nášho kultúrneho dedičstva. Už teraz sa na ne teším spolu s celou pamiatkarskou obcou.

Jana Pohaničová
Fakulta architektúry STU

Zabudnuté osobnosti?

PhDr. Mária Mariáni (1913 – 2004)

V tomto roku si pripomíname nedožitú 95. výročie od narodenia PhDr. Márie Mariáni, historičky umenia a reštaurátorky sakrálnych objektov.

Doktorka Mariáni patrí k staršej generácii predstaviteľov slovenských dejín výtvarného umenia minulého storočia. Narodila sa 17. 1. 1913 v Revúcej, v okrese Rožňava. Po skončení strednej školy v rodisku odišla študovať do Bratislavy deji-

ny umenia a prehistorickú archeológiu na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského. Je tu obdobie druhej svetovej vojny, ktorá spôsobovala aj študentom problémy a ohraničenia. Napriek tomu Mária Mariáni ukončila štúdium doktorátom v roku 1944. Prvé zamestnanie získala už počas štúdií v roku 1943 v Slovenskom múzeu v Bratislave, kde pôsobila do roku 1946. Ďalšie tri roky (1946 – 1949) pracovala

v Matici slovenskej v Martine, významnom centre slovenskej kultúry na mieste kurátora zbierok. Po absolvovaní kurzu konzervovania listín, archívnych materiálov a kurzu fotografovania sa Mária Mariáni venovala záchrane a obnove historických zbierok (1949 – 1952) ako konzervátorka múzea v Spišskej Sobote. V rokoch 1952 – 1953 bola správkyňou múzea v Kežmarku. Konzervovaniu sa venovala aj vo Vý-

chodoslovenskom múzeu v Košiciach, kde pracovala v rokoch 1953 – 1954. V tom istom roku prišla späť do Bratislavy a stala sa pracovníčkou Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v novozaľoženom reštaurátorskom ateliéri, kde pracovala do roku 1973. Venovala sa predovšetkým reštaurátorskej a konzervátorskej činnosti, ku ktorej patrili aj terénny výskum huteľných pamiatok, ako aj prácam spojeným so Súpisom pamiatok na Slovensku.

K významným dielam Márie Mariáni patria: počas Spišsko-sobotského pôsobenia zreštaurovala gotický krídlový oltár v Strážkach a spracovala súpis múzejných zbierok Spišskej Kapituly. Odkryla, zreštaurovala a zakonzervovala nástenné maľby v kostole v Žehre (1954), spolu s M. Staudtom románsky náter interiéru v kostole v Bíni (1955) a v spolupráci s J. Kucom a M. Staudtom gotický náter a maľby r. k. kostola v Kostolčanoch pod Tribečom (1956 – 1957). S L. Grnáčom reštaurovali gotický náter v interiéri r. k. kostola v Považskej Bystrici (1959), rokokové nástenné maľby dreveného kostola v Kožanoch (1967 – 1968), renesančné a barokové maľby dreveného kostola v Hervartove (1970). M. Mariáni popri nástennej maľbe reštaurovala početné oltáre, kostolný mobiliár a obrazy z múzejných zbierok: v roku 1958 kazateľnicu v Žehre, roku 1961 štrnásť obrazov J. B. Klemensa a obrazy J. Švestku v kostole v Pružine, 1971 – 1972 interiér vo Švedlári v Kostole sv. Margity a ikony dreveného gréckokatolíckeho Kostola sv. Michala a mnohé ďalšie. Zo zachovanej dokumentácie Pamiatkového ústavu vieme, že reštaurovala aj nasledujúce objekty, ktoré neboli vyššie spomenuté: prieskum a úpravu fasád meštianskych domov v Banskej Štiavnici (1964), sgrafitá a nástenné maľby v kaštieli Andrášiovcov v Humennom (1965), oltár s kazateľnicou v evanjelickom kostole a. v. v Bradne (1967), v Batizovciach nástenné maľby v Kostole Všetkých svätých (1968).

Archív výtvarného umenia Slovenskej národnej galérie získal pozostalosť PhDr. Márie Mariáni v roku 2004 ako dar. Odovzdávala nám ho MUDr. Elena Ilečková, ktorá bola nablízku v posledných rokoch života M. Mariáni. O možnosti akvizície nás informovala PhDr. Silvia Ilečková, bývalá kurátorka maľby 20. storočia Slovenskej národnej galérie. Osobný archív M. Mariáni bol pôvodne uložený v jej obývacej miestnosti a v jednej skladovej

miestnosti. Počas našej prvej návštevy u M. Mariáni sme urobili výber dokumentačného materiálu z toho, ktorý nám poskytl MUDr. E. Ilečková. Ostatné archíválne a knihy boli odložené podľa jej slov do Ružomberka, resp. Spišskej Kapituly a Košíc. Fond M. Mariáni je rozsiahly a širokospektrálny. Nachádza sa v ňom pravdepodobne väčšia časť jej celoživotného diela. Je uložený tematicky, avšak tematika je miestami porušená tým, že v priebehu rokov do jednotlivých krabíc

Mária Mariáni. Skupinová fotografia: zľava Vojtech Stašík, Mária Mariáni, Dominik Tatarka. Martin, 30. roky 20. storočia.
Foto: Archív SNG, Inv. č. 718/2003 - fond Emil Makovický

boli zaradené nové excerpty z rôznych tématických. Menej prehľadné sú aj niektoré voľné zložky výskumov. Na prelome rokov 2004 – 2005 s časťou fondu pracovala Mgr. M. Brázdilová z Pamiatkového úradu SR. Fond odporúčala zoraďovať podľa tematických okruhov, ktoré poskytovali údaje o pamiatkových objektoch Slovenska, o výtvarných umelcoch Slovenska a Čiech, o reštaurátoroch a reštaurátorských firmách v druhej polovici 19. storočia až po súčasnosť, umeleckohistorický a ikonografický výskum, údaje o umeleckých remeselníkoch podľa sledovaných profesií, údaje zistené pri terénnom výskume na farách – kanonické vizitácie, o staviteľoch a staviteľských firmách, o mobiliároch sakrálnych objektov na Slovensku.

Ako vyzerá v skutočnosti koncept práce prvého kontaktu s archívnym materiálom M. Mariáni nám napovie získaný čiastočný súpis vyhotovený Mgr. M. Bráz-

dilovou:

Reštaurátori, písmeňá A – L, krabica č. 29:

1. časť obsahuje súpis obrazov a grafík z pozostalosti radcu Valoviča (vlastník pozostalosti MS Martin), neznámych slovenských a českých autorov, diela nemeckých maliarov 19. a začiatku 20. storočia, flámske diela, autori sú radení abecedne, písmeňá B – Ž.

2. časť obsahuje novinové výstrižky a záznamy reštaurátorského charakteru s uvedením mien reštaurátorov a otvorení reštaurátorských výstav.

Jednotliví reštaurátori, reštaurátorské firmy, vrátane staviteľov, kamenárov. Ide zväčša o bibliografické údaje o autoroch a ich reštaurátorskom diele, je uvedených 176 mien.

Údaje o kolektívoch reštaurátorov, ktoré sa utvorili pre reštaurovanie významných pamiatkových objektov: Dóm sv. Alžbety v Košiciach, Dóm sv. Martina v Bratislave, Kostol sv. Jakuba v Levoči a hradný kostol v Nitre.

Veľká neoznačená krabica: II.

1. Pastofóriá, 2. Portály, 3. Renesancia na Slovensku, 4. Sondáže A – Z, zistenia na objektoch, 5. Stavebné slohy: gotika, vývoj barokového kostola, romantizmus, 19. storočie, historické údaje o kolonizácii na Slovensku, osvietenstvo na Slovensku.

Krátke údaje autorky získané praxou na Slovensku, zaradené do kontextu európskeho slohového a historického vývoja. Súpis uvádzame skrátený.

Fond M. Mariáni, ktorý je toho času rozpracovaný, obsahuje archívne približne z rokov 1915 – 1998. Je v nich uložená úradná korešpondencia s farskými úradmi vo veci reštaurovania a inými inštitúciami ako aj súkromná korešpondencia. Najrozsiahlejší je vedecký prípravný aparát k pamiatkovej starostlivosti, posudky, reštaurátorské zámery, poznámky k obhliadke kostolov, kartotéky diel v súkromnom majetku, umeleckých remeselníkov, záujmové okruhy M. Mariáni, fotografie. Tlačoviny pozostávajú z katalógov výtvarníkov, starého umenia, umenia 19. a 20. storočia. Archívne sú originály. Dostal bolo spísaných 5 bm.

Archívne dokumenty PhDr. Márie Mariáni majú mnohostranné využitie. Sú svedectvom doby, v ktorej žila a pracovala v oblasti dejín umenia a reštaurovania.

Valéria Hrtánková
Archív SNG

O nás

Informátor Archívu Pamiatkového úradu SR

Odbor štátneho informačného systému Pamiatkového úradu SR Oddelenie Ústredného zoznamu pamiatkového fondu

I keď dejiny inštitucionalizovanej pamiatkovej starostlivosti siahajú až do 19. storočia, s komplexným a cieľavedomým budovaním evidencie predmetu jej činnosti sa stretávame až začiatkom päťdesiatych rokov 20. storočia, po vzniku Pamiatkového ústavu. Táto organizácia, ktorej nástupcom je dnešný Pamiatkový úrad SR, bola zriadená výnosom povereníka pre školstvo, vedu a umenie a mala slúžiť ako „... štátne, vedecké a výskumné stredisko v odbore pamiatok kultúrnych a prírodných na Slovensku“ (1 – výnos pov. č. 9864-I/5, § 1 organizačného poriadku). Paradoxne napriek tomuto širokému obsahu činnosti, založenie Pamiatkového ústavu vyvolala najmä povojnová nevyhnutnosť celoslovenskej evidencie pamiatkovo hodnotných objektov a predmetov na Slovensku, ktorou sa tiež zaoberalo zasadnutie Vlády republiky dňa 15. 3.1949. Na tomto rokovaní vlády sa kabinet uzniesol na potrebe vypracovania zoznamu cenných a umeleckých diel a zaviazal touto úlohou viaceré rezorty a následne krajské a okresné národné výbory. Po viacmesačnej práci sa však v praxi ukázalo, že na vypracovanie celorepublikovej evidencie pamiatok a spracovanie ich súpisu je potrebná organizácia disponujúca príslušnými odbornými kapacitami.

Na základe týchto skutočností sa najdôležitejšou úlohou popri výskume, metodike a obnove pamiatok pre Pamiatkový ústav v jeho prvých dvoch desaťročiach stala najmä dokumentácia vecí s pamiatkovou hodnotou. Preto už pri jeho vzniku bola náplň jedného z jeho štyroch pamiatkových oddelení (Oddelenia evidencie a súpisu), zameraná výlučne na základný a systematický výskum a následné spracovávanie odborných podkladov pre vyhlásenie vecí a území za pamiatky a pamiatkové rezervácie. Základný terénny výskum pamiatkového fondu a jeho priebežnú dokumentáciu ústav realizoval v rokoch 1954 až 1960, avšak vytvorenie celoslovenskej evidencie pamiatok, ktorá mala na tento výskum nadväzovať, už nemohol uskutočniť, keďže Zákon SNR č. 7/1958 Zb. o kultúrnych pamiatkach, v § 7 (evidencia pamiatok) určoval povinnosť zostaviť a viesť štátne zoznamy kultúr-

nych pamiatok novovzniknutým krajským strediskám štátnej pamiatkovej starostlivosti. Výsledky terénneho výskumu premietnuté do zoznamov najhodnotnejších vecí sa tak stali odborným podkladom pre rady okresných národných výborov, a tieto podľa vykonávacích predpisov zákona č. 7/1958 ich vyhlasovali za kultúrne pamiatky, ktoré sa následne zapisovali do štátnych zoznamov. Takto vznikli štátne zoznamy kultúrnych pamiatok pre západoslovenský, stredoslovenský a východoslovenský kraj a hl. mesto SR Bratislavu. Tento spôsob vyhlasovania pamiatok a vedenia ich zoznamov mal viacero nevýhod a nedostatkov, ktoré sa naplno prejavili už o niekoľko rokov.

Po počiatočnom vyhlásení pamiatok podľa zoznamov z Pamiatkového ústavu rady ONV ďalej vyhlasovali veci za pamiatky bez zväzenia ich lokálneho či nadregionálneho významu, a tak sa v štátnych zoznamoch ocitli aj veci, ktoré nemali zodpovedajúcu pamiatkovú hodnotu. Takisto rôzny prístup množstva zainteresovaných osôb k hodnoteniu vecí a rôzne kritériá výberu zapríčinili nerovnakú kvalitu pamiatkového fondu v jednotlivých regiónoch Slovenska i v celku.

Aj keď štátne zoznamy pamiatok viedli krajské strediská, Pamiatkový ústav dostával kópie ich evidenčných listov, a tak i keď neoficiálne, viedol akúsi centrálnu evidenciu. Keďže však nemal v tejto oblasti metodické ani kontrolné právomoci, bol iba pasívnym prijímateľom informácií o vyhlásených pamiatkach, bez akýchkoľvek možností koordinácie. Táto sa začala realizovať až viac ako o desaťročie neskôr, od roku 1977, keď výnosom ministra kultúry SR č. MK 9179/77 bol ústav poverený funkciou odborového informačného strediska s gesciou pre odbor pamiatkovej starostlivosti. Na základe tohto dokumentu vznikol nový Odbor vedeckotechnických informácií s Oddelením štátneho zoznamu a informatiky a Oddelenia ústrednej dokumentácie (dnešný archív). Oddelenie štátneho zoznamu začalo vykonávať revíziu a kompletizáciu evidenčných listov s cieľom pripraviť prvý stupeň informačného systému o pamiatkach a pamiatkovej starostlivosti. Zároveň pripravilo vstupnú

vetu so základnými údajmi o nehnuteľnej kultúrnej pamiatke pre ďalšie počítačové spracovanie. Po nahratí týchto údajov vznikla prvá databáza pamiatkového fondu a Pamiatkový ústav ako prvý a takmer dve desaťročia jediný v rezorte kultúry sa stal držiteľom automatizovanej počítačovej databázy zahrňujúcej predmet svojej hlavnej činnosti. Samozrejme, že vtedajšia úroveň počítačovej techniky dovoľovala prevádzkovať systém iba na počítači špecializovaného pracoviska Ministerstva kultúry – Ústavu pre riadenie a informatiku, a pre pamiatkové pracoviská boli k dispozícii iba výstupy v tlačenej podobe, ktoré Oddelenie ústredného zoznamu pravidelne aktualizovalo, dopĺňalo a verifikovalo. Ďalším plánom budovania informačného systému bolo jeho doplnenie o faktografickú a dokumentografickú časť. Pamiatkový ústav pripravil metodiku zberu údajov, podľa ktorej sa mali v spolupráci s okresnými pamiatkovými správami naplňať príslušné databázy (FIS a DIS).

Nový prístup do systému evidencie kultúrnych pamiatok priniesol zákon SNR č. 27/1987 Z. z. o štátnej pamiatkovej starostlivosti, ktorý v § 7 ustanovil Ústredný zoznam kultúrnych pamiatok, ktorého vedením bol poverený Pamiatkový ústav. Okrem zavedenia tejto centrálnej evidencie pamiatok bola vykonaná aj zmena v ich vyhlasovaní, ktorú prevzalo od okresných národných výborov Ministerstvo kultúry SR. Obe tieto zmeny znamenali nové úlohy pre Oddelenie štátneho zoznamu, ktoré sa okrem správy centrálnej kartotéky evidenčných listov kultúrnych pamiatok a zbierky príloh Ústredného zoznamu kultúrnych pamiatok (KP) stalo správcom príslušných databáz národných kultúrnych pamiatok (NKP), ale tiež od začiatku deväťdesiatych rokov prevzalo gesciu nad spracovávaním a predkladaním návrhov na vyhlasovanie kultúrnych pamiatok Ministerstvu kultúry SR. Novou významnou úlohou oddelenia bola príprava automatizovaného spracovania hnutel'nych kultúrnych pamiatok, ktorú následne v rokoch 1993 až 1995 do podoby počítačovej databázy naplnili jeho pracovníci z evidenčných listov centrálnej kartotéky. Zmena systému organizácie pamiatkovej starostlivosti na Slovensku po roku 1990, v rámci ktorej sa s Pamiatkovým ústavom spojili pracoviská krajských pamiatkových ústavov, napomohla aj spolupráci v oblasti evidencie pamiatok. Táto vply-

nula do dlhodobej úlohy ústavu – revízie Ústredného zoznamu kultúrnych pamiatok (ÚZKP), ktorú pracoviská ústavu začali realizovať kontrolou stavu kultúrnych pamiatok v teréne a spracovaním ich aktualizáčnych listov.

Posilnenie významu centrálnej evidencie, ale tiež navýšenie nových úloh znamenal nový zákon NR SR č. 49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu, ktorý transformoval Pamiatkový ústav na Pamiatkový úrad SR a Ústredný zoznam kultúrnych pamiatok na Ústredný zoznam pamiatkového fondu (ÚZPF), v ktorom k registrom hnutel'nych a nehnuteľných kultúrnych pamiatok pribudli registre pamiatkových rezervácií a pamiatkových zón.

Kolektív pracovníkov OŠIS

Foto: P. Fratrič

Revízia pamiatkového fondu (tzv. PHÚ č. 1) priniesla mnoho odborných problémov so správnym vyplňaním aktualizáčnych listov kultúrnych pamiatok, a tiež odhalila veľa nepresností medzi skutočnými údajmi o pamiatkach zistenými v teréne a údajmi zavedenými v ústrednej evidencii. Zároveň odhalila aj nedostatky v komplexnosti ochrany kultúrnej pamiatky, ktorej vyhlásenie mnohokrát nezohľadňovalo jej celú objektívnu skladbu.

Výsledky revízie vyvolali zvýšené nároky na prácu v oddelení ÚZPF, ktoré však paradoxne práve v čase najväčšej kapacitnej zaťažnosti bolo organizačnou zmenou zrušené a v súčasnosti funguje iba ako referát Odboru štátneho informačného systému s piatimi pracovníkmi. Napriek tejto zmene, úlohy bývalého oddelenia ÚZPF zostali v plnom rozsahu a podľa pripravovanej novely zákona č. 49/2002 Z. z. k nim pravdepodobne v blízkej budúcnosti pribudne vedenie správneho konania pri vyhlasovaní, zmene a zrušení vyhlásenia kultúrnych pamiatok.

Hlavná činnosť Ústredného zoznamu sa od jeho založenia sústreďovala na výber

vecí so zodpovedajúcimi pamiatkovými hodnotami a spracovanie návrhov, resp. podkladov pre ich vyhlásenie za NKP. V období uplynulých dvoch desaťročí bolo takto vyhlásených a zapísaných do registrov ÚZPF 1 570 nehnuteľných a 1 780 hnutel'nych kultúrnych pamiatok. Okrem toho sa upravovala objektová či predmetová skladba formou rozšírenia alebo zúženia u niekoľkých stoviek kultúrnych pamiatok. Zároveň z dôvodu straty pamiatkových hodnôt bolo na základe spracovaných podnetov a návrhov zrušených 2 596 nehnuteľných a 1 571 hnutel'nych národných kultúrnych pamiatok.

Vyhlasovanie vecí za NKP v tomto období bolo systematicky zamerané najmä na veci s dobou vzniku v 19. storočí a prvej polovici 20. storočia, ale napriek tomu sa do pamiatkového fondu doplnilo veľké množstvo objektov a predmetov viažucich sa k starším obdobiam, pričom tieto boli objavené najmä pri terénnej revízii pamiatkového fondu alebo priamo pri výkone štátneho dohľadu.

Z najzaujímavejších vecí vyhlásených za NKP od roku 1988 môžeme spomenúť predovšetkým najstaršiu stojacu sakrálnu stavbu na Slovensku Kostol sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch, drevenú zrubovú márnicu z roku 1786 v obci Praha, tokajské vínne pivnice vo Veľkej Tíni, ľudovú architektúru na Spiši, malú sakrálnu cintorínsku neoslohovú architektúru, a funkcionalistické stavby – liečebný dom Machnác a kúpalisko Zelená Žaba v Trenčianskych Tepliciach, vodojem v Trnave, kúpeľnú liečebňu Palace v Sliachi, Kostol Božského srdca v Partizánskom či Okresnú sociálnu poisťovňu na Bezručovej ulici v Bratislave.

Z hnutel'nych NKP sú to predovšetkým súčasťi kostolných mobiliárov, ako napr. ranogotická Tróniaca madona z Dunajskej Lužnej, hlavný oltár Kostola piaristov v Trenčíne, hlavný oltár Kostola sv. Sebastiana v Malackách, organ v Kostole Narodenia P. Márie v Novom Meste nad Váhom, Martinská hus a gotický kalich z kostola v Spišskej Kapitule, gotická monštrancia z kostola v Starej Lubovni, ale tiež obraz poslednej večere a barokový obklad stien z refektára Kláštora Milosrdných bratov v Bratislave, skrinka na tóru zo synagógy v Spišskom Podhradí či súbor výtvarných diel z hotela Thermia Palace v Piešťanoch, zvonky, železničné vozne a lokomotívy.

Zároveň treba poznamenať, že do pa-

miatkového fondu, keďže nie je uzavretou kategóriou, budú určite pribúdať ďalšie objekty, veci a územia, na vyhlásenie ktorých oddelenie ÚZPF v súčasnosti pripravuje podklady. Ide o systematické dopĺňovanie kostolných mobiliárov, medzi ktorými sa stále nachádzajú pamiatkovo nechránené aj také významné veci, ako napr. román-

ske dvere z Kostola sv. Juraja v Spišskej Sobotě. V prípade nehnuteľných objektov sa prehodnocuje architektonicky hodnotná industriálna architektúra a architektúra druhej polovice 20. storočia, z ktorých pamiatkovo najhodnotnejšie stavby by sa mali stať súčasťou pamiatkového fondu. Podstatnou časťou činnosti pracovníkov

Ústredného zoznamu pre najbližšie obdobie však naďalej zostáva spracovávanie terénnych výsledkov revízie pamiatkového fondu.

Peter Škulavik

Odbor štátneho informačného systému PÚ SR

Historické fakty o vývoji a AIS PS – AIS OP a jeho zavedenie do praxe

Niektoré údaje v tejto časti článku sú redundantné s prvou časťou, čo by však nemalo byť na škodu, ale pomôže to znázorniť pohľad na evidenciu pamiatok z dvoch rôznych hľadísk.

Predchodcovia automatizovaného registra (AR) kultúrnych pamiatok

1963 – 1965 zakladané operáty troch, neskôr štyroch štátnych zoznamov nehnuteľných KP.

1966 – 1968 založené aj štátne zoznamy hnutelných KP.

1967 – 1969 vyšli prvé tri zväzky Súpisu pamiatok na Slovensku.

1978 – vyšiel štvrtý zväzok Súpisu pamiatok.

1972 – 1980

Keďže informačný systém (IS) môže mať aj klasickú papierovú podobu, jeden z populárnych IS na ústave v čase štátnych zoznamov bol tzv. guličkový. Slúžil hlavne na kontrolu úplnosti kartotéky evidenčných listov a na prehľad členenia pamiatkového fondu podľa rôznych hľadísk.

Prvé pokusy elektronizovať evidenciu pamiatok boli uskutočnené v postkonsolidačnom období (po roku 1972) okolo roku 1976. Jeden z pokusov bol dotiahnutý až do databázy evidencie pamiatok v podobe diernych štítkov.

V roku 1979 bola vypracovaná metódička tvorby dátovej bázy Automatizovaného registra pod vedením Dr. Vendelína Jankoviča, CSc., podľa ktorej bol vybudovaný a naplnený Automatizovaný register nehnuteľných kultúrnych pamiatok. Je zaujímavé, že Automatizovaný register hnutelných kultúrnych pamiatok bol vybudovaný až v rokoch 1993 – 1995.

1981 – 1985

1985 – oponentské konanie vedecko-technických úloh riešených v rokoch 1981 – 1985:

1. Automatizovaný informačný systém pamiatkovej starostlivosti (AIS PS) s tromi podúlohami:

01) Výstavba evidencie nehnuteľných KP, neskôr premenovaný na Faktografický informačný systém – FIS

02) Dokumentačné pramene typu VTEI – DIS

03) Automatizovaný register nehnuteľných KP – AR

2. Metódy a techniky evidencie kultúrnych pamiatok

Táto úloha bola súbežne riešená ako medzinárodná v rámci VII. pracovnej skupiny RVHP, ktorá ako jedna z mála nemala len formálne stretnutia, ale dosiahla konkrétne výsledky využiteľné v praxi.

Obidve úlohy boli úspešne zoponované a dostali súhlas na pokračovanie v ďalšom plánovacom období 1986 – 1990, ktoré úspešne prerušila nežná revolúcia v roku 1989. Výsledkami obidvoch úloh boli technické a vykonávacie projekty, ktoré boli úvodom k aplikácii podsystemov v praxi. Súčasťou riešenia boli aj „Číselníky a registre AIS PS“, ktoré sa používajú s doplnkami dodnes.

Najrýchlejšie bol zavedený do praxe AR, ktorý bol naplnený už v roku 1979 a do roku 1985 poskytoval použiteľné výstupné zostavy. Jeden z výstupov tzv. „hnedý“ doposiaľ slúži ako zdroj niektorých historických faktov. Systém pracoval na počítači Redifon v Ústave pre informácie a riadenie kultúry MK.

V rokoch 1985 – 1987 sme sa pripravovali na zriadenie vlastného výpočtového strediska vybaveného minipočítačom SMEP. Vývoj počítačovej techniky a informačných technológií predbehol prípravy na jeho zriadenie a IBM priviedol na svet personálny komputer PC vybavený diskovým operačným systémom Billa Gatesa DOS. Z celého výpočtového strediska sme si našťastie zadovážili len protipožiarne dvere, ktoré sme použili na oddelenie dokumentačných fondov v murovanej časti ústavu od priestorov v horľavých UNIMO bunkách.

Keďže akýkoľvek tovar zo „západu“ bolo pred revolúciou ťažko dovieš, začali sme digitalizovať evidenciu pamiatok na dvoch „východonemeckých“ Robotronoch ešte bez disku (len s disketami), ktoré sme neskôr nahradili skutočným PC typu 286, z vlastným diskom s kapacitou 20 MB. Na disk boli prevedené dáta z Redifonu na 350 kilo bytových disketách. Celý AR sa

zmestil na 50 diskiet. Po revolúcii sa postupne zväčšoval počítačový park ústavu, najprv o tri PC typu 386, neskôr celé desiatky a vďaka roku 2000 (Y2K), ktorý hrozil kolapsom celej výpočtovej techniky, sa stali počítače bežnou výbavou pracovníkov ústavu a nahradili ceruzku a gumu.

Najväčším problémom od založenia automatizovanej evidencie bola vždy presnosť a dôveryhodnosť údajov. To, čo nebolo vidieť na evidenčných listoch, vyplávalo na povrch vďaka automatizácii. O potrebe spresňovať údaje o pamiatkach svedčí množstvo „zásadných“ revízií a metodík spresňovania evidencie, ktoré sa sústreďovali na rôzne údaje podľa politického zadania, napr. v roku 1989 na stavebno-technický stav. Pričom údaj, ktorý absentoval vo všetkých revíziách, je predmet pamiatkovej ochrany, ktorý sa stal obsahom až súčasnej prebiehajúcej revízie. Potrebu komplexnej revízie štátneho zoznamu zdôrazňoval aj v 70. rokoch Dr. Vendelín Jankovič, CSc. a spájal ju okrem iného aj s elektronizáciou evidencie pamiatok.

Nestor pamiatkovej starostlivosti Vendelín Jankovič v Zborníku z roku 1981 vyzdvihol materiál „Rozbor starostlivosti o kultúrne pamiatky“ z roku 1968, pretože obsahoval okrem samotnej správy aj štatistické prehľady a prílohy. Zároveň kriticky konštatoval, že vtedy jestvujúca organizácia pamiatkovej starostlivosti bola taká neefektívna, že stav pamiatkového fondu sa nezlepšoval, ale naopak zhoršoval a je v dezolátnom stave. Žiaľ, prílohy tohto „Rozboru...“ sa nezachovali pravdepodobne preto, že išlo o materiály z roku 1968, ktoré museli byť preto ideovo závadné. Príkladám preto prvé zachované štatistické porovnanie stavu pamiatok v roku 1989 a dnes.

Ďalším zaujímavým prehľadom, ktorý pripájam, je vývoj vlastníckej formy, ktorý odráža spoločenské zmeny od roku 1989 do súčasnosti a graf počtu pamiatok verne kopíruje presuny vlastníctva zo štátneho do súkromného vlastníctva.

Euboslav Škoviera

Odbor štátneho informačného systému PÚ SR

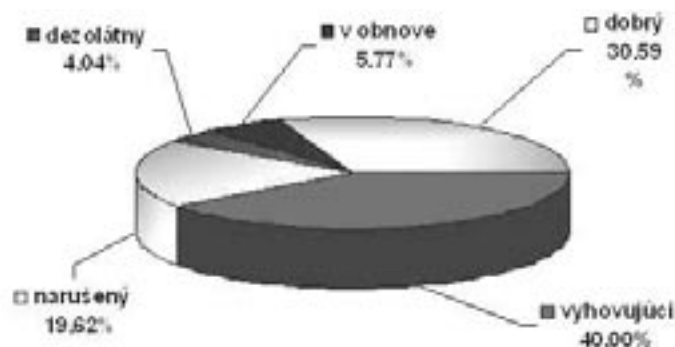
Vývoj stavebno-technického stavu a vlastníckej formy pamiatok v rokoch 1989 – 2008

Stavebno-technický stav pamiatok sa podarilo vďaka grantovým programom stabilizovať. Od roku 1994 postupne klesalo percento stav dobrý (1) z 34 % v roku 1994 na 29.65 % v roku 2006 a v roku 2007

sa vrátilo na 30.50 %. Podiel ohrozených pamiatok, stav narušený (3) a dezolátny (4) klesá aj naďalej z 27 % v roku 1994 na 24.55 % v roku 2006 a 23.90 % v roku 2007. Stav väčšiny pamiatok sa presunul

do kategórie – vyhovujúci (2), z 33% na skoro 40 %. Spolu so stavom dobrý je v roku 2008 viac ako 70 % pamiatkového fondu v uspokojivom stave.

stav	1994	1996	2004	2006	2007	2008
1 – dobrý	34%	32.00	30.75	29.65	30.50	30.62
2 – vyhovujúci	33%	35.00	38.25	39.85	39.70	39.95
3 – narušený	20%	20.00	19.75	19.05	19.15	19.62
4 – dezolátny	7%	5.70	5.50	5.50	4.75	4.04
5 – v obnove	6%	7.30	5.75	5.95	5.90	5.77

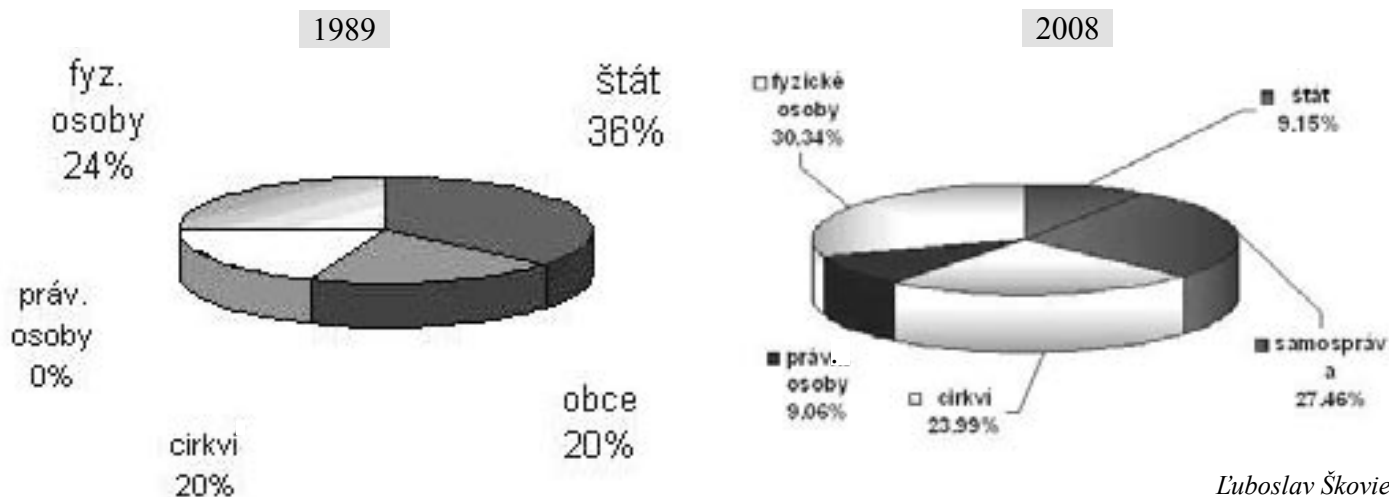

Vývoj **vlastníckej formy** vlastníkov pamiatok verne odráža spoločenské zmeny a reformy. Podiel štátu klesol postupne z 36 % v roku 1989 na 9.15 % v roku 2008. Najväčšie úbytky pamiatok vo vlastníctve

štátu boli v rokoch, keď štát vracal majetky v rámci reštitúcií (1990 – 1994), pri presune kompetencií a majetku na obce (1997) a pri presune kompetencií a majetku na VÚC (2006). Delimitácia majetku štátu na

obce a VÚC sa prejavila tak aj na podiele štátu na vlastníctve národných kultúrnych pamiatok.

vlastníctvo	1989	1993	1996	2004	2006	2008
štát	36%	28.00	20.00	15.30	9.30	9.15
samospráva	20%	20.00	24.00	24.00	28.00	27.46
cirkvi	20%	23.00	23.00	23.50	23.80	23.99
právnické osoby	0%	3.00	5.00	8.00	8.90	9.06
fyzické osoby	24%	26.00	28.00	29.20	30.00	30.34

Spoznáte ma?

Vo fonde Archívu PÚ SR sa občas nájdu fotografie objektov s nesprávnym alebo žiadnym popisom. Touto cestou by sme chceli našich čitateľov požiadať o pomoc pri ich identifikácii.

Obr. č. 1

Obr. č. 2

Obr. č. 3

Obr. č. 4